

KAROLÍNA MIKOVÁ | MARTINA PAULÍKOVÁ | ZORA PAULINIOVÁ

Verejné priestory

AKO TVORIŤ PRIESTORY S PRÍBEHOM,
PRE ĽUDÍ A S ĽUĎMI

Verejné priestory

AKO TVORIŤ PRIESTORY
S PRÍBEHOM,
PRE ĽUDÍ A S ĽUĎMI

Karolína Miková
Martina Paulíková
Zora Pauliniová

Verejné priestory

AKO TVORIŤ PRIESTORY S PRÍBEHOM, PRE ĽUDÍ A S ĽUĎMI

Karolína Miková,
Martina Paulíková,
Zora Pauliniová

Vydala Nadácia EKOPOLIS v rámci projektu UrbSpace (www.urbanspaces.eu), podporeného z programu Central Europe a spolufinancovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a v rámci projektu „Priestory pre ľudí“ financovaného z Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe. V publikácii boli použité výstupy z programu PrieStory, ktorého generálnym sponzorom a partnerom je ČSOB – Finančná skupina.

SPOLU TVORÍME BOHATŠÍ SVET

Úvod

Námestia, centrá obcí, parky, nábrežia, trhoviská a priestranstvá medzi obytnými domami s ihriskami sú všetko priestory, ktorými denne prechádzame, využívame ich na presun do práce či do obchodu, ale aj na náhodné stretnutia či prechádzky. Niekedy nimi rýchlo prebehne s myšlienkami na každodenné povinnosti, inokedy, keď máme čas, sa rozhlídneme, zastavíme a pohovárime s priateľmi. Verejné priestory vytvárajú prvý dojem z mesta a obce, a zároveň sú pre obyvateľov tým, čo robí ich mesto jedinečným. Vďaka nim sa vieme orientovať aj v neznámom meste či obci a súčasne v nás vyvolávajú spomienky na minulé udalosti.

Skutočný zmysel verejných priestorov je v posilňovaní „miestneho ducha“ (genia loci), v poskytnutí možností stretávania sa so známymi i neznámymi ľuďmi, trávenia voľného času a vo vytváraní verejného života obce či mestečka. Takéto miesta, určené na stretávanie sa ľudí, priamo vplývajú na to, ako domáci obyvatelia i návštevníci mesto či obec vnímajú, či sa s ním identifikujú a ako tam funguje spoločenský život. Môžu dokonca ovplyvňovať aj ekonomickú prosperitu miesta. Sú preto dôležitou súčasťou každodenného života a hoci akoby nepatrili nikomu, patria vlastne všetkým.

Po desaťročiach, kedy štátna moc obme-

dzovala občianske stretávanie sa a diskusie, sa po roku 1989 začala situácia pomaly meniť. Ulice a námestia, ktoré dovtedy slúžili väčšinou iba na rýchly presun do zamestnania alebo medzi úradmi a obchodmi, sa prirodzene stali miestami, kde sa stretávajú mladí aj starší, s rôznymi záujmami aj hodnotami. Okrem hlúčikov chodcov sme si pomaličky zvykli nielen na protestné mítingy, ale aj na mladých ľudí sediacych na trávnikoch, mladých skejterov, populárnych umelcov aj hlučnejšie technopárty.

Samosprávy a podnikateľské subjekty začali okrem rekonštrukcií starých či stavieb nových budov investovať zdroje aj do úprav verejných priestorov. Najviditeľnejšími sa stali revitalizácie historických centier a námestí, možno aj preto, že ich v niektorých prípadoch sprevádzali protesty obyvateľov. Občania najskôr akoby nespomínali a neobratne, ale časom stále premyslenejšie, poukazovali na dôsledky niekedy aj dobre myslených, ale nedomyslených projektov dláždenia veľkých plôch námestí sprevádzaných výrubmi stromov a odstraňovaním historických prvkov.

Investori tieto občianske iniciatívy prijímali s rozpakmi. Často poukazovali na svoje dobré úmysly a ich nepochopenie zo strany verejnosti. Rovnako dochádzalo k stretom medzi občanmi a samosprávou miest, ktorá odmietala diskutovať o zámeroch úprav s odôvodnením, že laici nemajú potrebné vedomosti, aby dokázali primerane argumentovať, a tak vstupovať

do rozhodovania. Kvalitné verejné priestory neboli vnímané ako jeden z faktorov kvality životného prostredia v sídlach a úpravy verejných plôch boli vnímané skôr ako investície, do ktorých majú právo hovoriť iba tí, ktorí ich úpravu platia (investori) a tí, ktorí to majú v náplni práce (odborníci a volení predstavitelia miest a obcí).

Mnohé občianske iniciatívy sa časom sformalizovali, vznikli združenia a tieto dnes, okrem pripomienkovania koncepčných a strategických dokumentov, formulujú a presadzujú vlastné návrhy na riešenia verejných priestorov.

Zdroje na fungovanie takýchto občianskych iniciatív pochádzali z kombinácie vlastných, miestnych a nadačných zdrojov. Odborníci žijúci v meste alebo obci bez nároku na odmenu pripravovali odborné stanoviská podporené rokmi praktických skúseností z konkrétneho miesta. Zdroje na presadzovanie záujmu občanov v dlhodobých a v niektorých prípadoch precedenčných občianskych kauzách poskytovali aj niektoré nadácie v rámci programov zameraných na posilnenie občianskej spoločnosti, rozvoj občianskych zručností či ochranu životného prostredia. Napríklad Nadácia Ekopolis podporovala občanov cez programy Tvoja Zem, Fond aktívnych občanov, Environmentálny program a ďalšie. Mnohé žiadosti o podporu sa týkali záchrany zelených plôch, opatrení proti zahusťovaniu výstavby v centrách miest či zabráneniu zhoršovania životné-

ho prostredia v mestách zásahmi do verejných priestorov.

Postupom času rástol počet žiadostí občianskych iniciatív, ktoré mali vlastnú predstavu o zlepšení stavu konkrétneho verejného priestoru v ich okolí. Aktívni obyvatelia prejavovali snahu zmeniť svoje okolie a prispieť k tomu vlastnou prácou a kapacitami. K tomu, aby to dokázali, potrebovali finančné zdroje na realizáciu úprav, ale súčasne aj podporu a inšpiráciu v tom, ako úpravy čo najlepšie naplánovať, osloviť ostatných obyvateľov a zladit' rôznorodé záujmy.

Na túto potrebu zareagovala ako jedna z prvých Nadácia Ekopolis s metodickou podporou PDCS. Plánovanie a vytváranie verejných priestorov s účasťou verejnosti začala na Slovensku systematicky podporovať od roku 2005 prostredníctvom programu PrieStory. Významnú úlohu pri tom zohrala ochota Československej obchodnej banky – Finančnej skupiny financovať program, ktorý bol v tom čase na Slovensku novinkou a nebolo možné predpovedať jeho budúcnosť, ani jeho prijatie komunitou odborníkov. Systematická a dlhodobá finančná podpora tejto inštitúcie pomohla vytvoriť podmienky pre overenie postupov a metodiky participatívneho plánovania, vyškoliť niekoľko desiatok ľudí, premeniť viac ako dve desiatky konkrétnych verejných priestorov.

Postupy používané v rámci vytvárania verejných priestorov s podporou programu PrieSto-

ry sú inšpirované metodikami tzv. participatívneho vytvárania verejných priestorov, ktoré považujú miestnych ľudí za najväčších znalcov ich okolia.

Východiskom nášho prístupu je myšlienka, že ak vytvoríme pre ľudí príležitosti zapojiť sa do zmeny svojho okolia, tak takúto príležitosť využijú. Pri dobre pripravenom plánovaní obyvatelia dokážu spoločne vytvoriť novú a zmysluplnú náplň priestoru a dohodnúť sa na jeho novom vzhľade. Rovnako budú ochotní podieľať sa svojou prácou na priamej brigádnickej úprave priestoru. Názory súčasných aj budúcich užívateľov miesta na využitie priestoru, jeho funkciu aj štýl úprav získané v procese plánovania spracuje do formy projektovej dokumentácie profesionálny architekt. Celý proces formálne garantuje miestna samospráva, ktorá dodáva plánovaciemu procesu legitimitu a zvyčajne sa finančne podieľa na realizácii fyzických úprav priestoru podľa požiadaviek obyvateľov. Plánovanie nie je jednoduché a ľahké, ale ukazuje sa, že je jedinou cestou, ako predísť problémom. Miestne authority často zisťujú, že zapojiť ľudí do rozhodovania je cesta rýchlejšia a lacnejšia, ako čeliť kritike, protestom a nátlaku.

Program PrieStory je zameraný predovšetkým na realizáciu finančne menej náročných projektov s viditeľnou zmenou, so zmysluplným využitím práce dobrovoľníkov, ale aj s nevyhnutnými finančnými príspevkami od menších aj väčších miestnych sponzorov. Od r. 2005

do dnešných dní vzniklo na Slovensku vďaka podpore z programu PrieStory dvadsaťštyri verejných priestorov, o ktorých budúcnosti a využívaní rozhodli obyvatelia. Do konca roku 2011 pribudne ďalších deväť. V roku 2007 boli upravované prvýkrát aj verejné priestory v menších obciach, dovtedy bola metodika preverovaná vo väčších mestách. Iniciátormi zmien od Bratislavy po Ubľu boli neformálne skupiny občanov, materské centrá, mimovládne organizácie, ale aj športové kluby a divadelné združenia. V prípade väčšiny projektov podporených z programu PrieStory šlo o úpravu existujúcich priestorov, v prípade niektorých miest a obcí ale vznikli aj úplne nové verejné priestory (Žilina, Nitra, Rusovce, Stakčínka Roztoka, Pohorelá a pod.). Zo začiatku vznikali najmä nové zóny pre menšie deti, neskôr aj námestíčka, záhrady, upravené priestory medzi panelovými domami.

V súčasnosti už aj na Slovensku rastie záujem o tému verejných priestorov a zapojenie obyvateľov do rozhodovania o ich budúcnosti. Pribúdajú odborné publikácie, semináre a prednášky, medzinárodné výskumné a iné projekty. Čoraz viac samospráv, ale aj odborníkov v oblasti územného plánovania, urbanizmu a architektúry získalo vlastnú skúsenosť s participáciou občanov. Komunikácia a spolupráca pri tvorbe verejných priestorov sa stala viacstranne výhodnou – počnúc od odborníkov, ktorí získavajú cenné podklady pre svo-

ju prácu priamo od budúcich užívateľov, cez zástupcov samospráv až po samotných obyvateľov miest a obcí, ktorí získavajú bezpečné a príjemné miesta pre spoločenský život, stretnutia, voľný čas.

V plánovaní verejných priestorov sa v posledných rokoch začínajú presadzovať aj myšlienky Európskeho dohovoru o krajine, ktorý chápe mestskú štruktúru ako určitý typ „krajiny“ a na základe toho navrhuje postupy pre zachovanie jej tradičného rázu a typických črt. Dohovor sa zaoberá procesom tvorby kvalitných mestských priestorov, ako aj kritériami, podľa ktorých možno takýto priestor rozoznať. Súčasne zdôrazňuje vnímanie mestskej krajiny ako „základu“, v ktorom sú vložené budovy, komunikácie a rovnako aj verejné priestory. Tieto spolu s bezpečnými pešími prepojeniami tvoria prepletenú sieť, ktorou je možné sa pohybovať a objavovať nové aspekty mestskej krajiny. Podľa odborníkov je takáto sieť verejných priestorov nevyhnutná pre zabezpečenie kvalitného života obyvateľov v meste.

Do budúcnosti zostáva výzvou pre program PrieStory, ale aj pre mestské samosprávy, ochrana existujúcich mestských otvorených priestorov a to predovšetkým v historických štruktúrach.

Chýba mi viac vtipných, praktických a estetických realizácií. Snívam o akýchsi príjemných vonkajších obývačkách pod stromom, ktoré nás vytiahnu von. O takých priestoroch, kde si radi dáme rande či pracovnú schôdzku, kde jeden druhého počkáme a kde sa budeme radi stretávať. Alebo miesta, kde si človek pohodlne sadne aj sám a vytiahne si trebárs notebook, ak to bude potrebovať. Také verejné priestory, ktoré osviežia a zlepšia náladu celej ulice, parku či námestia.

*Pavína Mišíková,
pracuje s Európskym dohovorom o krajine*

Konečne sme prešli od slov k činom. A myslím, že sa tak stalo na oboch stranách. Ľudia – občania už iba nefrlú a sami sa chopia iniciatívy a tiež pribudlo viac možností na získanie podpory. Chcela by som však, aby verejné priestory naozaj ožili, aby sme vo verejnom priestore už nemali ten pocit, že patrí všetkým a nikomu, ale aby sme cítili, že patrí aj nám, a preto máme zaň aj spoluzodpovednosť.

*Monika Lacková,
projektová manažérka,
Centrum komunitného rozvoja Bratislava*

Často snívam o tom, ako by mohol vyzeráť areál bývalých Mlynov v Nitre alebo areál Kábllovak v Bratislave, aké úžasné verejné priestory by tu mohli vzniknúť, keby sa aspoň čas týchto jedinečných industriálnych objektov zachovala a citlivo zrekonštruovala. Myslím, že pri tvorbe verejných priestorov má Slovensko obrovský potenciál práve kvôli bohatým pamiatkovým alebo krajinným hodnotám na našom území. Črtá sa tu príležitosť skĺbiť ochranu kultúro-historického a prírodného dedičstva s vytváraním kvalitných verejných priestorov. Nové využitie pre železničné stanice v Žiline či Banskej Štiavnici a aktivity nadšencov v týchto komunitách sú krásnou ukážkou a inšpiráciou.

*Ivan Bútora,
poslanec m.č. BA-Staré Mesto, stážista
v organizácii PPS (2005-2006)*

ČSOB sa primárne koncentruje na podporu aktivít, do ktorých sa aktívne zapájajú ľudia z komunit po celom Slovensku. Našou snahou je zároveň reagovať na aktuálne problémy, preto prostredníctvom grantového programu PrieStory už siedmy rok podporujeme zmeny vo vzťahoch v miestnych komunitách, ktoré sa dejú spoločne s príbehom obnovy obľúbeného námestia či ihriska. Som presvedčený, že aj takto sa posilňujú miestne komunity a zvyšuje sa účasť občanov na správe vecí verejných.

*Daniel Kollár,
generálny riaditeľ a predseda predstavenstva ČSOB.*

KAPITOLA 1

Čo je to verejný priestor

V tejto kapitole vysvetlíme, čo rozumieme pod verejným priestorom a prečo sú pre ľudí verejné priestory dôležité. Pozrieme sa na to, aké rôzne dimenzie verejný priestor obsahuje, preskúmame históriu verejných priestorov a skúsime pomenovať a ilustrovať príkladmi súčasné trendy v tejto oblasti. Našou snahou je ponúknuť vám vhlad do témy a presvedčiť vás, že verejné priestory sú tak významným feno-

ménom v našej spoločnosti, že aj laici a samotní užívatelia priestorov majú právo sa k nim vyjadriť a podieľať sa na ich formovaní.

Ak uvažujeme o verejných priestoroch ako o **fenoméne dôležitom pre náš život**, prvé, čo sa nám vynorí, sú obrazy, pocity a zážitky formované našou osobnou skúsenosťou. Pritom často sami nie sme tí, ktorí môžu ľubovoľne verejné priestory formovať, hoci ich naplníme, osídľujeme a „žijeme“ ich. Akoby tu niekde existovala priepasť medzi nami, užívateľmi a tými druhými – plánovačmi a tvorcami verejných priestorov – miestnou samosprávou, politikmi, dopravnými inžiniermi, investormi, architektmi a urbanistami; priepasť medzi tzv. laikmi a expertmi.

Verejný priestor je námestie, ulica, park... miesta, kadiaľ kráčame a kde túžime pobudnúť, kde si dávame rande. Kde sa túlime i náhlime, kde narážame na druhých ľudí, cez ktoré si budujeme vzťah k mestu. Rustaveliho bulvár v Tbilisi, zelené námestie v Krtovciach, Trafalgarské námestie v Londýne, Champs Elysées v Paríži, Anglická záhrada v Mníchove, námestíčko v rakúskom Roste, Hviezdoslavovo námestie v Bratislave, či iné námestia v Banskej Bystrici, Komárne či Košiciach... Každému z nás sa vynoria desiatky miest, kam by sa chcel vrátiť a pobudnúť a desiatky miest, ktoré nie sú pompézne a výstavné (dvor, miestny parčík, medziblokový priestor, dedinské námestie), ale pomáhajú mu mať rád sídlo, v ktorom žije.

Jan Gehl (2000), praktizujúci dánsky architekt a jedna z najznámejších osobností, ktorá sa verejnými priestormi zaoberá, hovorí o význame verejných priestorov: *„Sociálne zmeny našej éry môžu pomôcť vysvetliť dramatický nárast potreby urbánnej rekreácie – verejné priestory s diverzitou funkcií, množstvom ľudí, zaujímavými pohľadmi a čerstvým vzduchom evidentne ponúkajú niečo, čo dnes spoločnosť veľmi potrebuje.“*

Nejde však len o fyzickú dimenziu verejných priestorov. Ich dôležitosť rastie, tak ako rastie potreba ľudí vyjsť zo svojich bytov a stať sa viac členom vlastnej komunity, viac sa podieľať na riadení vecí verejných, viac sa angažovať v ochrane toho, čo je pre nich dôležité.

Čo to vlastne verejné priestory sú?

Typológiou verejných priestorov sa zaoberajú rôzne vzdelávacie a plánovacie inštitúcie v snahe jasne vymedziť, o čo ide a o čo nejde. Pre nás je takéto vymedzenie dôležité najmä preto, aby sme pomenovali, kde všade sa môže uskutočniť participatívne plánovanie verejných priestorov¹.

RÁMČEK 1

Verejný priestor

Pod **verejnými priestormi** rozumieme také priestory v existujúcej urbanistickej štruktúre akýchkoľvek sídiel, ktoré sú nezastavané, otvorené a prístupné všetkým občanom nezávisle od ich pohlavia, rasy, etnicity, veku alebo socioekonomickej úrovne. Verejné priestory bývajú spravidla na verejnom pozemku a slúžia verejnosti.

V tom najbežnejšom slova zmysle pod verejnými priestormi často rozumieme najmä **námestia**, ale patria sem aj **ulice, parky, verejné záhrady, cintoríny, galérie pod voľným nebom, nábrežia a promenády, trhoviská či ihriská a vstupné „predpriestory“** areálov a budov.

Najznámejším typom verejného priestoru je **námestie**. Môže byť dopravné, promenádne, ceremoniálne, obchodné, parkové či iné. Možno dôležitejšie ako systematická typológia námestí a verejných priestorov je uvedomenie si,

¹ Viac o tomto vymedzení nájdete v kapitole „Zapájanie ľudí do vytvárania verejných priestorov“.

Bezbariérová úprava a množstvo obchodov znamená, že na Obchodnej ulici v Bratislave často vidno hlavu na hlavu.

že primárna funkcia každého priestoru často ovplyvňuje ďalšie aktivity, napr. doprava môže vytláčať ľudí – chodcov; prítomnosť zelených plôch môže podnecovať určité sociálne aktivity. Aj keď je často možné ovplyvniť kvalitu verejných priestorov čiastkovými krokmi, pri väčších projektoch nutne narazíme na potrebu **systémových zmien a strategických riešení**, nadväzujúcich na okolitý organizmus mesta.

Niektorí praktizujúci architekti tvrdia, že pri definovaní pojmu verejný priestor je **určujúca otázka vlastníctva** a že k otvoreným priestorom na pozemkoch v súkromnom vlastníctve sa nemajú samospráva alebo občania čo vyjadrovať. Plánovanie a manažment sídiel a verejné politiky sa však dotýkajú verejných priestorov bez ohľadu na vlastníctvo. Mesto či dedina nie sú súborom izolovaných parciel, kde si môže vlastník robiť, čo chce, ale živým organizmom,

Nákupné centrá nepovažujeme za verejné priestory napriek tomu, že sú plné ľudí a že pri ich tvorbe a fungovaní zohľadňujú architekti princípy použité pri tvorbe verejných priestorov (vodné prvky, zeleň, herné prvky pre deti, umelecké výstavy, aktivity pre návštevníkov). Ich okolie môže byť príjemným miestom; primárne však slúži najmä na stretnutie pred nákupom či oddych po ňom.

ktorého kvalitu a udržateľnosť má zabezpečiť strategické a územné plánovanie, systém povoľovania výstavby a iné regulácie². Princípy plánovania a vytvárania kvalitných verejných priestorov sú navyše rovnaké bez ohľadu na to, v koho vlastníctve alebo správe sú.

V mnohých mestách existujú ďalšie priestory, ktoré obyvatelia vnímajú ako verejné. **Nákupné centrá a galérie**, obchodné domy, prípadne iné súkromné inštitúcie, zdanlivo prístupné, však podliehajú striktno definovaným pravidlám majiteľov a prevádzkovateľov, vrátane kontroly strážnou službou³ a vítaní sú len tí návštevní-

² Hoci znie pojem „regulácie“ veľmi tvrdo, je dobré si uvedomiť, že systém územnoplánovacích, architektonických či environmentálnych regulácií využívali a využívajú mnohé európske mestá (Paríž, Londýn, Viedeň, Kodaň...).

³ Zaujímavý test, ktorý ukázal limity „otvorenosti“ týchto priestorov, uskutočnil v r. 2008 Michael Logan pre noviny South China Morning Post v Honkongu.

Stanicou Gare du Nord s pôsobivou architektúrou z roku 1864 prejde ročne najviac pasažierov v Európe, napriek tomu ju nevnímame ako otvorený verejný priestor.

ci, ktorí sú v prvom rade konzumentmi. Takéto priestory sa nazývajú poloverejné (semi – public); niektorí sociológovia ich dokonca označujú za pseudoverejné (Erbelová, 2009).

Verejné a iné inštitúcie (stanice, pošty, úrady) a ich rozľahlé vnútorné priestory tiež nevnímame ako verejné napriek tomu, že ide o priestory prístupné verejnosti. Nejde však o priestory pod holým nebom, kde je prirodzenou súčasťou zeleň a primárne plnia inú funkciu, ako je sociálna interakcia či relax, hoci sa z času na čas vyskytnú pokusy o zmenu ich funkcie či vnímania, napr. zorganizovanie šnúry koncertov skupiny Čechomor po staniach miest na jeseň 2010.

„Tradičný úzký pohľad, ktorý chápal verejné priestranstvo iba ako izolovanú plochu medzi budovami je v súčasnosti nahradzovaný širším ponímaním. Verejné priestory sú považované

za akúsi súvislú sieť všetkých nezastavaných pozemkov v urbanizovaných oblastiach... Táto sieť spája jednotlivé priestory a toky okolo každej budovy a štruktúry a medzi nimi, vytvára kontext a okolie pre každý jednotlivý priestor a spája vnútornú oblasť mesta s jeho okolitou krajinou. Tento širší pohľad na verejné priestory je veľmi dôležitý aj preto, že spôsob, akým jednotlivé plochy reagujú so svojim okolím, a ich pozícia v celkovej sieti priestorov významne ovplyvňujú spôsob, akým sú projektované.“ (Stiles, 2010).

Význam verejných priestorov

Verejné priestory tvoria obytný interiérom mesta a ako také silno ovplyvňujú jeho vnímanie obyvateľmi i návštevníkmi.

„V spoločnosti, ktorá je čoraz viac privatizovaná súkromnými domami, autami, počítačmi, úradmi a nákupnými centrami postupne mizne

Tanec na tráve, skákanie v kaluži či beh po dlaždiciach poskytujú deťom niekedy viac radosti, ako prepracované ihrisko.

verejná časť našich životov. Je čoraz dôležitejšie spraviť mestá pohostinnými, aby sme svojich spoluobčanov stretávali tvárou v tvár a zažívali ich priamo prostredníctvom našich zmyslov. Verejný život v dobrých verejných priestoroch je významnou časťou demokratického a plnohodnotného života.” hovorí Jan Gehl.

Verejné priestory odrážajú stavebno-historický, urbanistický i sociálny vývoj sídla a reflektujú stav spoločnosti a komunity – nielen na materiálnej a ekonomickej úrovni, ale aj na úrovni postojov a hodnôt. Ak je dobre navrhnutá a vytvorená sieť verejných priestorov, stáva sa kľúčovým komponentom **zdravého mestského prostredia**. Aktívna mobilita (vnímaná ako pohyb peších a cyklistov) a uplatňovanie bezbariérových princípov umožňuje vytvárať zóny s čistým ovzduším, atraktívnym a funkčným pohybom, dokonca mestá s nízkou energetickou náročnosťou (ako je to napr. v Kodani).

Verejný priestor môžeme vnímať ako obývačku mesta či dediny; často sa stáva katalyzátorom života. Intenzívne sociálne interakcie vedú k zvyšovaniu citu pre komunitu a podporujú inklúziu a priateľskosť sídla najmä vo vzťahu k skupinám, ktoré často vedomky alebo nevedome segregujeme. Námestia a ulice stimulujú vytváranie kontaktov, ale aj výmenu a sprostredkovanie informácií a priamu komunikáciu s ostatnými. Spomeňme si na starých ľudí na lavičkách, ktorí s radosťou niekoho

oslovujú, na deti, ktoré na ihriskách ľahko nachádzajú kamarátov na hranie či na tínedžerov a ich „balenie“ na promenáde. Spolu s tým súvisí potreba plánovať priestor tak, aby umožňoval kontakty; pripravovať atraktívne aktivity a podnecovať vitalitu, diverzitu a **sociálnu udržateľnosť** mesta či obce.

Významná je aj **prístupnosť a dostupnosť verejných priestorov**⁴ – nestačí jedno centrálné námestie či park, každý z nás by mal mať na dosah pestrý výber miest, kde môže

.....
⁴ Charta Parížana hovorí napríklad o tom, že každý má právo zobudiť sa na spev vtáka. Čo viac je to než poetické vyjadrenie toho, že pred jeho/jej oknami má byť priestor so stromami?

tráviť svoj čas (parčík, námestíčko, zákutie na ulici...). Ak mesto vníma a udržiava svoje otvorené priestory ako systém, potom môže ľahko dôjsť k priestorovej synergii a k **vyššej kvalite života**.

Dimenzie verejných priestorov

Vytváranie dobrých verejných priestorov je možno preto také náročné, lebo na ne môžeme pozeráť z rôznych uhlov pohľadu a objavovať v nich mnoho dimenzií – fyzickú, sociálnu, politickú, environmentálnu, ekonomickú, dopravnú, historickú či estetickú... Všetky sa navyše navzájom prelínajú a ovplyvňujú. Je však dôležité pozrieť sa na každú z týchto oblastí

Čitateľný pôdorys námestia v Banskej Bystrici.

Dlažba a nefunkčná fontána na Námestí Slobody v Bratislave. Betónové skruže slúžia raz za štyri roky ako reklamné podstavce pre volebné plagáty.

Verejný priestor umožňuje a stimuluje interakciu a komunikáciu. Predstavuje javisko života, rámcuje a spoluvytvára mozaiku sociálnych akcií, väzieb a vzťahov; stáva sa miestom formovania komunity.

Stará pani na lavičke. Málokto sa odváži prekročiť bariéru anonymity a zistiť, čo sa deje.

aj samostatne, pretože tak môžeme lepšie pomenovať, čo pomáha vytvárať dobrý verejný priestor a čo ho devaluje.

Fyzická dimenzia

Táto dimenzia verejných priestorov je daná geografiou, terénom a prostredím miesta, priestorovým riešením, veľkou i malou architektúrou (budovami, dlažbou či mobiliárom), výtvarnými prvkami a dielami – jednoducho všetkým, čo ovplyvňuje funkcie, aktivity i pohyb. Verejný priestor by mal byť predovšetkým priestorom bez obmedzenia prístupu; ľahko a rôznorodo užívateľný.

Materiálna podoba sídla nám dáva jasne najavo, či sme na určitých miestach vítaní, alebo je naša prítomnosť nežiaduca. Ak sa viaceré skupiny stretávajú pri každodennom pohybe s nástrahami a bariérami, potom často stoja pred dobrovoľnou voľbou sociálnej izolácie.

A tak sa mesto a verejné priestory stávajú pomaly a plazivo miestom fyzicky zdatných ľudí, ktorým nerobí problém sa s bariérami potýkať, mestom spotrebiteľov a konzumentov (Erbeľová, 2009).

Sociálna dimenzia

Zdá sa, že to, čo ľudí priťahuje najviac, sú druhí ľudia, napísal v r. 1980 William W. Whyte v knihe "Sociálny život verejných priestorov". Práve tu sa realizujú mnohé naše sociálne potreby. Možno najviac citovanou je potreba "vidieť a byť vidieť", ktorú pomenoval už v 19. storočí Frederick Law Olmsted, známy ako zakladateľ krajiny architektúry a tvorca Central Parku v New Yorku. Patrí sem však aj potreba ľudí zdieľať priestor; potreba identifikovať sa s priestorom, cítiť sa súčasťou toho, čo symbolizuje, vidieť v ňom osobnú históriu a nado všetko silná potreba byť súčasťou spoločenstva.

Verejný priestor umožňuje a stimuluje interakciu a komunikáciu. Predstavuje javisko života, rámcuje a spoluvytvára mozaiku sociálnych akcií, väzieb a vzťahov; stáva sa miestom formovania komunity. Ak je zle riešený, prehľbuje sociálnu nerovnosť a vylúčenie; ak je dobre riešený, eliminuje priestorovú segregáciu a posilňuje sociálnu inklúziu i našu schopnosť vyrovnáť sa s rôznorodosťou.

Verejný priestor na Slovensku začína v posledných rokoch žiť okrem každodenných činností, komerčných aktivít (reklamné kampane, koncerty, prezentácie produktov) a spoločenských akcií aj aktivitami miestnych komunit, dokonca aj v mestskom prostredí. Kto sa zúčastnil susedskej grilovačky na Panenskej ulici v Bratislave, susedských bálův v bratislavskom Fialkovom údolí či pikniku na Trojičnom námestí v Banskej Štiavnici, dobre pozná veľkolepú a zároveň intímnu atmosféru, ktorá tu vládne.

Riešenie verejného priestoru je nielen vyjadrením nášho života, ale aj **odrazom spoločenského systému**. Prítomnosť a viditeľnosť ľudí v komunite, občianska platnosť a užitočnosť sú v úzkom vzťahu s **priestorovým vylúčením**. Francúzsky filozof Jacques Ranciere zdôrazňuje vzťah medzi právom byť viditeľný a podobou sociálneho systému. „Priestorové vylúčenie je podstatným rozmerom spoločenského vylúčenia. Kto má právo byť verejne prítomným, je právoplatným členom spoločnosti. Kto prestane usilovať o toto právo, rezignuje na svoju existenciu v spoločnosti.“

Politická dimenzia

Verejný priestor je arénou, do ktorej vstupujú a ktorú ovplyvňujú občania; miestom, kde verejne deklarujú svoje názory, nároky i presvedčenia, vyhradzujú si právo podieľať sa na tvorbe a ovplyvňovaní politik i na spoluroz-

Banská Bystrica: Námestia sú miesta, kde možno prezentovať najrôznejšie politické názory.

hodovaní – na miestnej i národnej úrovni. Sociológovia, filozofovia i humánni geografi úzko prepájajú fyzický verejný priestor s politickým a spoločenským verejným priestorom.

Edward Soja, politický geograf a urbanista hovorí, že každý verejný priestor je naplnený ideológiou a politikou: „Ustavične by sme si mali uvedomovať, ako môže byť priestor navrhnutý tak, aby pred nami skryl dôsledky, ako sú vzťahy moci a disciplíny vpísané do zjavne nevinnej priestorovosti sociálneho života, ako sa ľudské geografie naplňujú ideológiou a politikou“. Verejný priestor je podľa neho miestom, kde sa zápasí o podobu spoločenských vzťahov a honba za väčšou miestnou priestorovou spravodlivosťou a územnou demokraciou hrá v súčasnej mestskej politike dôležitú úlohu.

Nárokovaní si väčšieho priestoru v spoločnosti sa často odohráva práve na verejnom priestore. Spomeňme si na námestia ako miesta odporu, demonštrácií a formulovania výziev v r.

Protestná stanovačka v r. 2010 proti zonácii Tatier. Obsadenie verejného priestoru. (Bratislava, Námestie SNP).

1989, ale aj v iných rokoch. Keď v r. 2007 rezignovala samospráva na ochranu lesíka pri národnej kultúrnej pamiatke Sade Janka Kráľa v Bratislave, rozhodli sa občania vziať veci do vlastných rúk a vyhlásiť tzv. územie chránené občanmi. Výrazné žlté pásy s nadpisom ÚCHO sa odvtedy objavili vo Vysokých Tatrách pri obrane Tichej a Kôprovej doliny alebo na bratislavskom Námestí SNP v r. 2010, keď sa rozhodovalo o zonácii Tatier a na verejnom priestore sa uskutočnila protestná stanovačka; stali sa symbolom preberania zodpovednosti za verejný priestor.

Environmentálna dimenzia

Dobrý verejný priestor je aj živý, zelený priestor s vyváženým zastúpením prírodných prvkov, vytvárajúci a ovplyvňujúci priaznivú klímu mesta, reagujúci na globálne klimatické zmeny a umožňujúci ich (aspoň v miestnej mierke) zmierňovať. V kontexte tejto dimenzie možno dnes pozorovať snahy miest nielen

Kvetinová výzdoba verejných priestorov sa prirodzene v priebehu roka postupne mení. Záhrada, v ktorej Van Gogh namaloval jeden zo svojich obrazov.

o vytváranie stratégií verejných priestorov, ale aj o vytváranie stratégií a sietí otvorených priestorov tak, ako to v súčasnosti vidno v mnohých anglických mestách.

Ekonomická dimenzia

Verejný priestor by mal byť rôznorodý, ekonomicky udržateľný a udržiavaný priestor, vnímaný ako neoddeliteľná súčasť životaschopných centier miest, často ako jedno ohnisko zo siete ďalších verejných priestorov v kontexte polycentrického rozvoja miest⁵. Treba však dbať na to, aby ekonomická dimenzia nepôsobila pri nejasnom nastavení rámcov a nedostatočnej podpore ostatných funkcií kontraproduktívne (vytláčanie ľudí, ktorí nie sú konzumenti, z verejného priestoru).

⁵ Polycentrický rozvoj miest je taký rozvoj miest, ktorý znižuje potrebu mobility vytváraním udržateľných centier sídiel, plniacich rôzne funkcie. Ľudia nemusia cestovať za službami, nákupmi, oddychom či kultúrou a znižuje sa energetická náročnosť mesta.

Maličký trh v rakúskom Podersdorfe ponúka miestne špeciality.

Dimenzia dedičstva a kultúrneho dialógu

Priestor s kultúrnou a historickou identitou nadväzuje na to, čo vytvorili predošlé generácie a zviditeľňuje vrstvy histórie či iné prítomné hodnoty (napríklad prírodné, symbolické). Jeho sila je v tom, že umožňuje premostovať medzi zážitkami a skúsenosťami generácií a ponúka vhľad do toho, čo bolo významné pre našich predkov. Rovnako však môže sprostredkovať prenos názorov a dialóg medzi skupinami, ktoré sa bežne v priestore nestretávajú (napr. prostredníctvom street artu).

Dimenzia mobility a pohybu

Za dobrý verejný priestor považujeme priestor s dobre riešenou dopravou a funkciami, podporujúci aktívny pohyb; bezbariérový, prístupný pre všetkých, bez extenzívneho parkovania a invazívnej dopravy. Kľúčovým aspektom je dostupnosť v rámci širších vzťahov –

Tento verejný priestor na dunajskom nábreží v Bratislave poznačili nedostatky – móla bez bezbariérového prístupu, chýbajúca infraštruktúra pre cyklistov, nevhodné riešenia prístupových ciest pre chodcov.

Chodník len pre chodcov, prechody zvýšené na úroveň chodníka, pruhy vyhradené pre cyklistov a verejnú dopravu. Vo francúzskych mestách pribúdajú aj mestské bicykle, na ktorých možno jazdiť po zaregistrovaní sa a zaplatení poplatku.

dobré napojenie na sieť ciest a chodníkov sídla. Verejný priestor by mal umožňovať funkčný pohyb bez fyzických prekážok a iných bariér, ale zároveň ponúknuť možnosť vybrať si medzi viacerými spôsobmi pohybu – cieľavedomým smerovaním niekam a „bezcieľným“ túlaním sa, rýchlym aktívnym pohybom alebo oddychovým trávením času.

V nákupnej galérii Eurovea otvorenej v r. 2010, ktorá je súkromným priestorom, v porovnaní s inými centrami výrazne ubudlo lavičiek – akoby sa od vás automaticky očakávalo, že ak si chcete posediť, môžete tak spraviť niekde v kaviarni, kde budete niečo konzumovať. Bežne sa tam stretnete s tým, že sa na lavičku čaká, alebo dospelí či deti sedia na miestach, ktoré na sedenie neboli určené (pódium na vystúpenia). Ale ani riešenie vonkajšieho verejného priestoru nie je voči všetkým ústretové: lavičky pre verejnosť tvoria chladné, studené kamenné hranoly bez opierky; móla nad Dunajom sú prístupné len pre tých, ktorí dokážu vyjsť po schodoch. Hoci územím vedie logická trasa dunajskej cyklistickej cesty, akoby tu s cyklistami pri plánovaní nikto nerátal. Podobne sú na tom chodci, ktorých prístup z viacerých smerov je viac obmedzený než prístup áut.

Dobre riešené verejné priestory umožňujú bezkonfliktné (ale nie oddelené!) zdieľanie priestoru viacerými skupinami užívateľov – ľuďmi s obmedzenou pohyblivosťou, bicyklistami, inlinistami, rodičmi s deťmi i staršími ľuďmi.

Prirodzenou súčasťou sú logické trasy a také fyzické riešenie priestoru, ktoré predvída, čo na ňom budú ľudia robiť. Aj keď sa to zdá nemožné, stačí sa pozrieť na niektoré princípy, ktoré zaznamenal William W. Whyte (1980) v knihe „Sociálny život malých mestských priestorov“, kde publikoval svoje zistenia z projektu Život na ulici a podnietil tak zmenu nazerania na plánovanie verejných priestorov.

RÁMČEK 2

Charakteristiky dobrého verejného priestoru

Za dobrý verejný priestor považujeme taký, ktorý:

- je verejne prístupný bez iných ako všeobecných obmedzení (legislatíva);
- umožňuje ľuďom fyzický pobyt, stretávanie sa a účasť na verejnom živote; trávenie voľného času **slobodným spôsobom v spoločnosti iných ľudí**;
- stimuluje získavanie podnetov, komunikáciu a vytváranie sociálnych väzieb nielen počas jeho užívania, ale už počas jeho definovania a vytvárania;
- je udržateľný z hľadiska väzieb na vonkajšie prostredie (ekonomické, environmentálne, dopravné, iné).

Je samozrejmé, že niektoré z uvedených dimenzií budú v rôznych verejných priestoroch prítomné viac, niektoré menej a určite sa objavia aj ďalšie dimenzie (ľudské práva, pohľad detí, bezpečie a súkromie). Považovali sme

však za dôležité pomenovať, čím sú pre nás námestia a iné priestory dôležité, čo ovplyvňuje vnímanie a kvalitu priestoru a na čo pamätať pri ich navrhovaní.

Vývoj verejných priestorov

Bolo by ťažké (a nie je ani naším zámerom) poskytnúť v tejto publikácii komplexný historický exkurz do vývoja verejných priestorov. Pochopiť, ako sa vyvíjali sa dá aj cez niekoľko zaujímavých míľnikov, ktoré sa pre nás môžu stať inšpiráciou. Možno sa poučíme v tom, ako boli historické verejné priestory komponované či akým funkciám primárne slúžili, a preto budeme s väčšou pokorou a pochopením nachádzať ich nové využitie so zachovaním starých hodnôt.

V antike, ktorá priniesla grécku agoru i rímske fórum, plnil verejný priestor obchodnú i spoločenskú funkciu, definoval však aj miesto pre verejnú diskusiu či pre miestnu demokraciu (alebo autokraciu). Bolo by inšpiratívne dnes nielen vytvoriť priestor na vystúpenia a konfrontáciu názorov medzi občanmi samotnými (ako v londýnskom Hyde Parku), ale viac vytiahnuť na námestia a parky predstaviteľov samosprávy, aby na tvári miesta prezentovali rozvojové projekty či verejné politiky a diskutovali s obyvateľmi.

Stredoveké mestá často vznikali okolo plánovaných i „rastlých“ (neplánovaných) námestí – trhovísk, kde sa prezentovala cirkevná a svet-

ská moc (pranierovanie, popravy), ale ktoré slúžili aj ako komunikačné uzly či miesta primárnej infraštruktúry (verejné studne). Vodné prvky, pramienky a fontány či odkryté potoky by mohli pribudnúť aj dnes na viacerých miestach.

Barok priniesol zmenu v nazeraní na estetiku verejných priestorov z hľadiska ich kompozície (osi a priehľady) i mierky (rozšírenie často stiesnených a výstavbou uzavretých stredovekých námestí). Objavili sa aj nové typy mestských priestorov (barokové záhrady ako súčasť palácových komplexov). Na rôznych miestach pribudli výtvarné prvky – sochy, fontány, živé ploty, morové stĺpy... Inšpiráciou z baroka môže pre nás byť využívanie symetrie, dynamické krivky premietnuté do dláždených plôch namiesto pravouhlých chodníkov, či samotná hra s priestorom a dramaturgia sprostredkovania zážitku, ako to vidno v barokových záhradách a bludiskách.

Klasicizmus a 19. storočie už vnímali obnovené stavby a mestskú štruktúru z minulosti ako stiesňujúce a zbytočné. Na mieste zbúraných hradieb začali vznikať dopravné tepny, ale aj zelené parky ako zárodok systému verejnej zelene. Veľkolepé prestavby (Paríž, prestavba baróna Hausmana z r. 1880) priniesli bulváre, rozsiahle rozptylové a reprezentačné priestory pred pompéznymi stavbami a využitie fenoménu rieky prostredníctvom nábreží. Verejné priestory slúžili často na demonštráciu kráľov-

skej či politickej moci. Zmena trávenia voľného času znamenala aj vznik kúpeľných a rekreačných miest nielen pri mori, ale aj v horách, s vnútornou sieťou zelených plôch a verejných priestorov. Odkazom tohto storočia môže byť vytváranie nových sietí verejnej zelene a jasná vízia a koncepcia pri formovaní novej generácie verejných priestorov.

20. storočie prinieslo nové koncepty plánovania a výstavby miest s rozdielnym pohľadom na to, čo spoločnosť potrebuje i s rozdielnym vnímaním verejných priestorov a zelene. Objavili sa mestá so zeleným pásom a záhradné mestá (Welwyn Garden City, 1920); vzniklo mesto Milton Keynes (1967), v súčasnosti mnohými považované za jedno z najšikarejších miest vo Veľkej Británii. Nové hlavné mesto na zelenej lúke Brasilia (Lucio Costa, 60-te roky) vyvolalo stret medzi estetizujúcim pohľadom presadzujúcim ikonickú architektúru a zástancami projektovania miest so zohľadnením ľudskej mierky.

Veľký dopad na urbanistický rozvoj mal **rozvoj automobilizmu**. Mestá s primárne peším pohybom s mierkou pre ľudí sa postupne stávali mestami pre autá s dopravnou sieťou, ktorá sa vyvíjala často na úkor verejných priestorov a miest pre peších, aj keď simultánne vznikali pasáže, nákupné centrá či veľké nákupné dvorany (70-roky). Prelom 60-tych a 70-tych rokov priniesol búrlivé spoločenské vystúpenia – v Európe hnutie študentov, v USA hnu-

tie hippies s verejnou oslavou slobody a lásky, ale aj masovými protestmi proti vojne vo Vietname. Mestá začali byť vnímané opäť ako mestá pre ľudí. Od hnutí squatterov (skupín, zaberajúcich neobsadené byty) a demonštrácií na ulici viedol vývoj až k upokojovaniu dopravy v obytných uliciach⁶ a k cieľavedomému vytváraniu peších zón – jedna z prvých peších európskych zón vznikla v roku 1962 v Kodani. Nebol to však len automobilizmus, ktorý formoval mestský interiér. Politický a mocenský pohľad, čisto funkčný alebo výrazne estetizujúci pohľad na mesto a verejné priestory (podobne ako v Brazílii) viedol k vzniku veľkých plôch bez ľudskej mierky. Na Slovensku boli takéto plochy často vnímané ako dedičstvo socializmu. Pre mnohých bolo ťažké sa s nimi identifikovať, nehovoriac o tom, že nezohľadňovali mnohé princípy dobrých verejných priestorov a možno aj preto neskôr čelili hrozbe parcelácie a predaja.

V 90-tych rokoch sa začal pri tvorbe verejných priestorov uplatňovať koncept **prostredia orientovaného na ľudí**⁷, kde sa viac pozornosti venovalo využitiu priestoru na uspokojenie ľudských potrieb. Viedlo to ako k príprave amerického zákona o prístupe k ľuďom s postihnu-

⁶ Prvé miesta pre život, tzv. woonerf, vznikli v holandskom meste Delft koncom 60-tych rokov, keď občania iniciovali zmenu usporiadania ulíc, zahŕňajúcich dopravu na miesta s lavičkami a zeleňou. Princíp vytvárania upokojených ulíc sa podľa Centra dopravného výskumu v ČR rozšíril aj v Dánsku, Nemecku, Švédsku, Veľkej Británii či Rakúsku.

⁷ People oriented environment, PEO

Verejné studne a fontány boli v stredoveku zdrojom pitnej vody, dnes oživujú verejné priestory.

Barokové záhrady viedenského Belvederu ponúkajú silný estetický zážitok.

Ricardo Bofil ukázal, že výnimočná architektúra nemusí byť v rozpore s dobrými verejnými priestormi. Štvrť Antigone navrhoval okolo promenád a námestí s fontánami a kaviarňami. Kontrastom k tomu je nákupné centrum Polygone.

Na kolóny áut a zápchy reagujú samosprávy Paríža, Ríma, či Londýna inovatívnymi projektmi, ktoré sa snažia organizačne riešiť problém dopravy zahlcujucej mestá. Veľkú dôležitosť má aj podpora nemotorovej či verejnej dopravy.

Ulica je miestom zaujímavých podnetov, stretnutí, pohľadov.

Kodanský Nyhavn: tam, kde kedysi parkovali autá si teraz možno sadnúť a sledovať, čo sa deje navôkol.

tím⁸ a k definovaniu princípov **univerzálneho dizajnu** (viac v kapitole 3), tak k zlepšovaniu bezpečnosti a prevencii kriminality (Marcus & Francis, 1998).

Súčasne s fyzickou premenou verejných priestorov a rozširujúcim sa spoločenským poznaním formoval sa aj pohľad na ne. Osobnosťou, ktorá výrazne ovplyvnila vnímanie verejných priestorov v Európe je **Jan Gehl**, autor knihy „**Život medzi budovami/Užívanie verejných priestranstiev**“. Prvé vydanie knihy (1971) bolo podľa samotného autora „*protestom proti funkcionalistickým princípom plánovania miest a obytných celkov*“ a stalo sa dielom, upriamujúcim pozornosť na verejný priestor, na život medzi budovami ako na rozmer, s ktorým treba pozorne zaobchádzať a ktorý možno výrazne ovplyvňovať. Gehl začal nazerať na námestia nie ako na miesta pre autá, ale ako na miesta sociálnej interakcie.

Od prvého vydania tejto publikácie sa vo vnímaní mestského interiéru udiali významné zmeny. O skoro 30 rokov neskôr vydaná publikácia **Jana Gehla a Larsa Gemzøea „Nové mestské priestory“** komplexne pomenúva vývoj formovania a spôsoby riešenia verejných priestorov v globálnom kontexte a reflektuje spoločenský posun, ktorý v tejto oblasti nastal. Jej inšpiratívnosť spočíva v poukázaní na rozvíjajúce a posilňujúce trendy tvorby verejných

⁸ The Americans with Disabilities Act (ADA)

priestranstiev ako základnej formy, cez ktorú môžu architektúra a urbanizmus ovplyvňovať verejný a spoločenský život. Publikácia však okrem iného prináša konkrétne príklady uchopenia nových verejných priestorov, v ktorom materiálne podmienky výrazne ovplyvňujú a formujú ich funkčnú náplň a využitie.

Pohľad na verejné priestory možno dnes charakterizovať viacerými slovami: **rehabilitácia** (na úrovni spoločenskej mienky), **revitalizácia** (nielen na úrovni fyzickej a mestskej obnovy, ale aj na úrovni spoločenských procesov a interakcií); **diverzita a komplexnosť**.

Verejné priestory dnes plnia veľké množstvo funkcií a v spojení s turbulentným rozvo-

jom spoločnosti ich ovplyvňujú viaceré vývojové trendy. Miesto už nie je významné len tým, ako vyzerá, ale aj tým, pre koho je určené a čo sa v ňom bude diať. Racionálny a rozvojovo orientovaný prístup k plánovaniu a riadeniu mestských priestorov sa stretáva s kritikou sociológov, ktorí obhajujú význam každodenného života a aktivít obyčajných ľudí, u ktorých snahy plánovačov vyvolávajú partizánske vojny o spätné ovládnutie priestoru (Siu, 2007). Rolu expertov začínajú atakovať miestne komunity a predstavitelia susedstiev, ktorí sa považujú za najlepších znalcov miest, kde žijú a chcú sa podieľať na ich rozvoji.

Nástenné malby, umelecké mozaiky či diela priamo reagujúce na realitu ulice vnášajú do verejných priestoroch harmóniu i provokáciu.

V záhrade mlyna Klepáč na Železnej studienke pri Bratislave vznikla záhradka v tvare motýľa s liečivými bylinkami. Súčasťou záhrady sú aj jedlé ovocné stromy.

Trendy v rozvoji a plánovaní verejných priestorov

Podobne, ako je architektúra priestorovým vyjadrením nášho života, sú aj verejné priestory odrazom toho, čo sa deje v spoločnosti. V nasledovných riadkoch sme sa pokúsili pomenovať niektoré z trendov, ktorých spoločným menovateľom je verejný priestor. Myslíme si, že je dôležité vedieť, čo sa okolo nás deje a čo môžeme v tejto oblasti očakávať – najmä ak chceme verejné priestory ovplyvniť k lepšiemu.

Ubudanie verejného priestoru – predaj verejných pozemkov, zmena na poloverejné alebo súkromné priestory (obchodné centrá), ktorých dopad i atraktivita rastie. Dôležité je uvedomiť si, že komerčné zóny sa objavujú ako legitímne verejné plochy i v predstavách mestských projektantov, čo ovplyvňuje štruktúru mesta. Orientačným bodom je priestor určený splniť potreby občana – spotrebiteľa; verejné priestory sa stávajú len predbráním do pseudo

– verejných priestorov (Erbelová; 2009). Hoci vnímame záber a premenu verejných priestorov na súkromné ako silný trend, radi doplníme aj opačný pohľad. Spolu s rehabilitáciou verejných priestorov sa začínajú (dočasne či trvale) **otvárať mnohé súkromné miesta verejnosti** (napr. počas Dní otvorených parkov a záhrad v Londýne, alebo vytváranie námestí na súkromných pozemkoch v USA).

Rozvoj programov a organizácií, ktoré sa venujú verejným priestorom od miestnej po národnú úroveň. V USA je organizáciou, ktorá sa dlhodobo venuje verejným priestorom, Project for Public Spaces – za posledné desaťročia rozšíril svoje aktivity aj v oblastiach, ako je mestská regenerácia, presadzovanie udržateľnej dopravy, obnova trhovísk či nábřeží a iné. Americká federálna vláda spolu so súkromnými zdrojmi financujú program revitalizácie hlavných ulíc (Main Street Program). Vo Veľkej Británii podporuje rozvoj verejných

priestorov a zelených plôch vládna agentúra CABE, ale okrem nej tu existujú organizácie ako Groundwork, či guru komunitného plánovania Nick Wates, ktorí sa spolu s desiatkami ďalších organizácií venujú programom, zameraným na podporu udržateľných komunít, vznik partnerstiev a rehabilitáciu verejných priestorov. S podobnými programami so skoro 30 ročnou skúsenosťou sa stretnete aj v Nemecku, Holandsku, Rakúsku, Francúzsku, Českej republike, dokonca vo vzdialenej Austrálii.

Ľudia berú riešenia do vlastných rúk (niekedy sa tieto prístupy označujú spoločne ako participatívny urbanizmus). Zmena sociálnej krajiny 21. storočia sa premieta do prelínania umenia, plánovania a aktivizmu. Občania sa snažia prispôsobiť si mesto do razantných spôsobov – zaberaním priestoru⁹ až po iné tvorivé

⁹ Reclaim the city – mestské sociálne hnutie, ktorého cieľom je v čase globalizácie a automobilizmu vrátiť mesto späť ľuďom

prístupy s prvkami humoru (partizánske záhradkárenie¹⁰, partizánske štrikovanie, vytváranie komunitných záhrad či jedlých parkov, využívanie pouličného umenia¹¹).

Programy spojené s verejnými priestormi sa stávajú nástrojom presadzovania verejných politík. V Juhoafrickej republike sa realizuje program „Dôstojný priestor“, ktorého cieľom bolo po odstránení apartheidu podporiť pocit identity s miestom prostredníctvom zlepšenia kvality verejných priestorov v chudobných štvrtiach Kapského mesta (Mammon, 2005). Ako katalyzátor riešenia sociálneho násillia v niektorých oblastiach vo Francúzsku sa zase začal využívať program spoločného vytvárania a riadenia verejných priestorov (1998 – 2001), ktorého cieľom bolo zmeniť štruktúru rozhodovania zhora nadol a využiť spoločné plánovanie aj na dosiahnutie sekundárnych cieľov (vzdělávanie).

Prepájanie navrhovania verejných priestorov s princípmi zdravého životného štýlu. Význam zdravých verejných priestorov a ich cieľavedomej tvorby pochopili aj vo svete – zaujímavým projektom je napríklad pro-

¹⁰ Guerilla gardening; guerilla knitting – aktivity ľudí, ktorí reagujú na odprírodnenie a odludštenie mesta. Jednotlivci a skupiny sa snažia v mnohých mestách sveta bez povolenia vysádzať, zazeleňovať či dokonca ručnými prácami skrášľovať mnohé spustnuté plochy.

¹¹ Street art (graffiti, murals, stencils, performance) – v podstate akékoľvek umenie na verejnom priestore, ktorého cieľom je umeleckými dielami konfrontovať mestské prostredie.

McDonald's

McDonald's

STOP

SKRIVANCI TO BUDE

MOKRYCH

KDYŽ PLÁČE SLON JE SÍZAV

Šafárikovo námestie v Bratislave ako príklad zanedbania verejného priestoru. Pred niekoľkými rokmi dala mestská časť odstrániť lavičky, pretože boli polámané. Odvtedy sa v parku nedá na lavičkách sedieť.

Letná pláž na dunajskom nábreží v Bratislave prináša v lete príjemné prostredie – o to viac vynikne zanedbanosť petržalského nábrežia počas zvyšku roka.

Piknik na Trojičnom námestí v Banskej Štiavnici sa stal volaním po príjemnom priestore, ktorý bude slúžiť najmä ľuďom.

Túžba nenechať sa pripraviť o možnosť povedať svoj názor k verejným priestorom, ktoré ľudia považujú za dôležité je taká silná, že aj tam, kde neexistuje grantová podpora začínajú občianske iniciatívy plánovacie procesy, aby sami definovali, čo chcú na priestore mať.

jekt „Zdravé priestory a miesta“, na ktorom spolupracuje Zduženie miestnej samosprávy, austrálska organizácia National Heart Foundation a Austrálsky inštitút plánovania; projekt financovalo Ministerstvo zdravia a starnutia. Na webovej stránke projektu nájdete princípy i príklady tvorby takých miest, ktoré stimulujú fyzické i mentálne zdravie a znižujú nebezpečenstvo civilizačných chorôb.

Spájanie tvorby verejných priestorov s komplexnými či originálnymi riešeniami. Môže ísť o **dopravné riešenia**, kde pokračuje trend, ktorý začal upokojovaním dopravy a vytváraním peších zón začiatkom 60-tych rokov a pokračuje oveľa prepracovanejším systémom aktivít, ktorých cieľom je vrátiť mestá ľuďom. Príkladom je rozširovanie peších zón a zón s maximálnou rýchlosťou 30 km/hod (zón 30), spoločné zdieľanie priestoru chodcami a auta-

mi¹², rozvoj mestskej infraštruktúry pre bicykle, ktorý sa odráža aj v mestskom interiéri Kodane, Paríža, Barcelony, Dublinu, ale aj New Yorku. Ďalšou oblasťou je **prepájanie verejných priestorov s udržateľným rozvojom miest** a vyrovnávaním sa s následkami globálneho otepľovania. Do tvorby verejných priestorov sa však premietajú aj aktivity, ktoré sa snažia posilniť ich **sociálnu dimenziu**. Jedným z mnohých príkladov je riešenie Grzybowského námestia v centre Varšavy. Toto námestie sa stalo miestom posedenia a odpočinku v zelene, pretože sem umelkyňa Joanna Rajkowska umiestnila jazierko – Oxygenerátor, ktorý priťahol ľudí z okolia a zviditeľnil starších ľudí, psíčkarov i deti. Zdanlivo banálny čin vynikne, keď si človek prečíta kritické vyjadrenia archi-

.....
12 Shared space, pedestrian priority streets

tektov a predstaviteľov mesta, ktorí na „nehodné“ riešenie priestoru reagovali. V Paríži zase v r. 2009 premenila občianska iniciatíva opustený priestor medzi domami na ulici Saint Blaise na spoločne udržiavanú verejnú záhradu a vytvorila miesto stretávania, aktivít i vzdelávania, ktoré získalo čestné uznanie v rámci súťaže „Cena za mestské verejné priestory 2010“.

Nové spôsoby tvorby miest, zohľadňujúce význam verejných priestorov. Tento trend možno sledovať nielen pri revitalizácii miest, ale aj pri vytváraní celých nových sídel. Príkladom prvého sú časté konverzie starých industriálnych štvrtí a nábreží (Kodaň, Malmö). Nová štvrť Västra Hamnen v Malmö je zaujímavá aj konceptom riešenia verejných priestorov – nábrežia, peších zón, malej architektúry, mobiláru a výtvarných diel. V plánovanej viedenskej mestskej štvrti Aspern bola verejným zónam

s ulicami, námestiami, zeleňou a miestami na rekreáciu vyhradená skoro polovica územia. Verejný priestor tu má byť základným prvkom dizajnu mesta, ktorý rozhodne o tom, či sa ľudia so svojím mestom identifikujú.

Hoci sa mnohými vecami zo zahraničia dá inšpirovať, trendy nie sú vždy len pozitívne. Program „100 verejných priestorov“, ktorý inicioval bývalý londýnsky starosta Ken Livingstone, začal jeho následník okliešťovať znižovaním rozpočtu a zmenou organizačnej štruktúry a kompetencií organizácie Design for London, ktorá ho realizovala.

Trendy na Slovensku

Zanedbanie a úbytok verejných priestorov ako dôsledok nepochopenia podstaty, významu a potreby verejného priestoru. Ulice a námestia na Slovensku sa zatiaľ plne

ner rehabilitovali ako javiská a promenády, kde je pôžitkom tráviť čas, ale ostávajú spojovacími komunikáciami, ktoré treba čo najrýchlejšie prejsť. V centrách slovenských miest nájdeme námestia, spestrené stavbou Piora z 80-tych rokov či miestneho úradu a za prstencom prvej okružnej ulice panelákové sídliská. Viaceré veľké námestia a verejné priestory (napríklad nábrežie Dunaja) predala samospráva firmám na výstavbu nákupných centier (Trenčín, Košice, Bratislava, Žilina...), zanikli a zastavali sa aj štadióny, športoviská či školské dvory (Bratislava) alebo mestské parky a lesy (Košice). Samospráva si zatiaľ neuvedomuje, že vďaka budovaniu nákupných centier a galérií na okraji miest, ale aj v tesnom susedstve historických jadier dochádza k postupnému vyprázdňovaniu centier miest a verejných priestorov a ich opätovné oživenie môže byť veľmi namáhavé...

Neprofesionálne a necitlivé riešenia narúšajúce hodnoty existujúcich verejných priestorov (Zvolen – rozsiahly výrub zelene a nevhodné architektonické riešenie na námestí). Verejné priestory často devastuje umiestnenie nevhodných funkcií i prvkov - Hviezdoslavovo námestie v Bratislava narúšajú vjazdy do podzemných garáží, ale aj protitankové stĺpy, obložené mramorom. Mnohé námestia slovenských miest poznačili necitlivé rekonštrukcie, ktoré nedokázali posilniť miestneho genia loci a veľmi často uprednostnili výtvarné riešenia pred

pozorným zvažovaním takých opatrení, ktoré by spravili námestia priateľskými pre ľudí.

Zanedbávanie potrieb „slabých“ skupín – detí a mám, chodcov, starých ľudí. Na našich verejných priestranstvách nájdete celú škálu bariér od strategickej až po operatívnu úroveň... Chýbajúce bezbariérové prechody; reklamné panely, blokujúce chodníky, nerovná a zničená dlažba, nelogické funkčné riešenia a už vôbec žiadne stimuly, ktoré by podnecovali k dialógu s prostredím. Zaujímavý je príklad Eurovey – novej výstavby na mieste bývalého prístavu na Dunaji. Celistvý komplex s relatívne príjemnou mierkou plne rehabilitoval Bratislavu ako mesto na rieke. Fenomén rieky, priamy kontakt s vodou, otvorený priestor a zeleň očarili Bratislavčanov, ktorí si zvykli Dunaj vnímať len spoza kamenných múrikov a betónových zábran. Veľká škoda, že projektanti odignorovali potreby rôznorodých cieľových skupín a skoro úplne zanedbali bezbariérovosť a možnosť pohybu peších či cyklistov.

Politické obsadzovanie verejného priestoru. Verejné priestory možno ukradnúť a snažiť sa ich získať späť, tak ako svedčí príklad s politickým obsadením historického verejného priestoru umiestnením sochy Svätopluka pred bratislavským hradom v r. 2010 a snaha slovenských výtvarníkov poukázať na túto politickú „okupáciu“ protestmi i happeningami.

Podpora verejných priestorov sa deje nese systémovo, jednorazovo – napríklad vytváraním

letnej pláže pre Bratislavčanov (podľa vzoru veľkomiest Paríža i Londýna) i systémovo, vytváraním **grantových schém** na financovanie verejných priestorov. Je zaujímavé, že na Slovensku ide väčšinou o podporu súkromných zdrojov (firmy, banky, nadácie), hoci existuje aj Program obnovy vidieka.

Spätné obsadzovanie verejného priestoru ľuďmi zo susedstiev, ale aj inými skupinami, napríklad umelcami. Za zorganizovaním pikniku na Trojičnom námestí v Banskej Štiavnici

bola snaha miestnych ľudí a výtvarníkov zo združenia Banská stanica získať späť Trojičné námestie od automobilistov a podnietiť samosprávu k vytvoreniu pešej zóny, ktorá v Štiavnicí chýba. Piknik ako symbol sa rozhodli využiť aj v Nitre na akcii „PIKNIK – využívaním verejných priestranstiev zlepšíme ich kvalitu“. Ľudia si však nenárokujú priestor iba jednorazovo – chcú, aby ich bolo vidieť a počuť, aby mohli devastovaný priestor zmeniť tak, ako to robia umelci zo združenia 4 dni, ktorí už od roku

1998 organizujú medzinárodný projekt, ktorého cieľom je oživenie priestoru umeleckou akciou a interakciou nielen s miestom samotným, ale aj s komunitou.

Architektonický aktivizmus a aktivizmus umelcov sa stáva fenoménom aj na Slovensku. Objavuje sa nová generácia architektov, ktorí chcú bez priameho zadania klienta zmeniť kvalitu verejných priestorov na Slovensku. Mladí architekti z ateliéru Vallo – Sadovský organizujú v r. 2008 bratislavskú výstavu **Mestské zásahy**, ktorá reaguje na nedostatok pestrosti a invenčnosti v meste, ale aj deficit citlivosti a absenciu priestoru pre ľudí ako takého. V nasledujúcich rokoch sa podobné projekty realizujú aj v Banskej Bystrici (re:prezent) či v Prahe. Neformálna občianska iniciatíva študentov a pedagógov nitrianskych univerzít **„Zaostrené na námestie“** sa bez nároku na odmenu venuje príprave štúdie Svätoplukovho námestia so zapojením verejnosti. Čoraz viac architektov, výtvarníkov a umeleckých iniciatív sa vyjadruje k verejným priestorom nielen cez svoju tvorbu, ale aj prostredníctvom často dobrovoľných aktivít, smerujúcich k ich ochrane a zlepšeniu.

Vstup verejnosti do plánovania verejných priestorov – užívatelia sa chcú podieľať na tom, ako budú verejné priestory vyzerať. Tento trend vychádza z rozvoja, stavajúceho na ľudských právach; stavia na emancipácii a dozrievaní občanov, posilňovaní komunity, zmeny

roly úradníkov a novom prístupe k spravovaniu miest. Iniciatíva **„Zaostrené na námestie“** vťahuje v r. 2010 do plánovania verejnosť; v snahe predísť zástavbe parku na Račianskom mýte sa v Bratislave v tom istom roku organizuje skupina občanov, aby pripravila verejné plánovacie stretnutie a získané podnety spracovala do projektu revitalizácie parku.

V tejto kapitole sme sa pokúsili ukázať pestrosť a zložitnosť verejných priestorov, ale aj ich význam, ktorý majú pre ľudí. Trendy, ktoré pri ich tvorbe, užívaní a spravovaní pozorujeme, prinášajú pozitívne signály o tom, že význam verejných priestorov si neuvedomujú už len akademici či laici, ale čoraz viac aj politici a plánovači. Schopnosť vytvoriť dobrý verejný priestor je trochu umením a trochu remeslom – pomôžte nám pri tom jasne stanovené postupy, ale aj kreativita, inšpirácie z minulosti či pokora pred tými, ktorí budú priestor užívať.

KAPITOLA 2

Navrhovanie priestoru

Otázka, čo je kvalitný verejný priestor a ako ho vytvoriť, zamestnáva mnoho odborníkov. Prakticky je nemožné poskytnúť presný návod, ako kvalitný verejný priestor vytvoriť, navrhnúť, naplánovať. Pri navrhovaní je možné uplatniť rôzne prístupy a princípy, existujú aj módné vlny, na ktoré nadväzujú ponaučenia či dokonca nákladné revitalizácie nefungujúcich priestorov. V zahraničí sa tejto téme venujú už niekoľko desiatok rokov špecializované inštitúcie (pozri zoznam v prílohe 6), pretože zistili, že kvalitné verejné priestory významne ovplyvňujú miestnu ekonomiku aj vzťahy v komunite, vytvárajú príležitosti pre cestovný ruch aj zvyšujú bezpečnosť v mestách.

Bežný užívateľ charakterizuje verejný priestor najskôr subjektívnym slovom „pekný“ a „škaredý“ alebo „dobrý“ a „zlý“. Pri hlbšom skúmaní toho, aké verejné priestory užívateľia preferujú, sa zistilo, že ľudia vyhľadávajú priestranstvá, na ktorých nájdu svoje miesto rôzne skupiny ľudí, kde je možnosť stretnúť známych, zastaviť sa a stráviť nejaký čas, kde je možné si vybrať vlastnú aktivitu z mnohých možností a ktoré neumožňujú nebezpečné aktivity. Kvalita priestoru sa prejavuje v detai-

loch, v jeho priestorovom usporiadaní i v kvalite času, ktorý tam môžete stráviť. Odborníci vravia, že každý kvalitný verejný priestor potrebuje desať a viac vecí, ktoré si ľudia môžu vybrať robiť a každé mesto potrebuje desať a viac kvalitných verejných priestorov.

V tejto časti vám pomôžeme sa zorientovať v základných okruhoch informácií, ktoré je nutné pri navrhovaní verejných priestorov poznať. Vzhľadom na rôznorodosť prístupov a šírku témy sa nebudeme venovať všetkým dôležitým témam, čo je koniec koncov predmetom niekoľkoročného štúdia architektov, urbanistov, resp. ďalších súvisiacich profesií. Z rovnakého dôvodu tu nenájdete ani presné návody a postupy, podľa ktorých by bolo možné postupovať a na konci ktorých by bol vždy kvalitný verejný priestor. Už sama podstata navrhovania priestoru je totiž skôr o pochopení súvislostí a ich využití pre kompozíciu priestoru, o inšpiráciách v najrôznejších podobách, ako aj o pochopení ľudského fungovania v priestore, a nie o striktných pravidlách a postupoch alebo kopírovaní foriem, ktoré sa niekde inde osvedčili.

Predstavíme vám jeden z možných pohľadov na verejné priestranstvá a síce taký, ktorý má blízko k dizajnu založenému na potrebách ľudí. Budeme sa snažiť inšpirovať a rozšíriť pohľad predstaviteľov samospráv, investorov a ostatných ľudí, ktorí rozhodujú o využití verejných priestorov, bežných užívateľov aj členov občianskych iniciatív. Dozviete sa

o priestoroch s pozitívnym environmentálnym pôsobením, aj o tom, že verejný priestor nie je možné brať ako izolovanú „stavbu“. Pozrieme sa na **základné pravidlá a princípy** navrhovania verejných priestorov priateľských k rôznym skupinám užívateľom, o tom, ako nevytvárať uniformované verejné miesta, dotkneme sa témy dopravy a ďalších súvisiacich aspektov tvorby verejného priestoru. Kapitulu uzavrieme príkladmi konkrétnych prvkov na priestranstvách, ako aj aspektmi navrhovania verejných priestorov, ktoré pomáhajú predchádzať problémom budúcich užívateľov alebo vlastníkov priestoru.

Pre architektov, projektantov, urbanistov a ďalších odborníkov, ktorí sa problematikou tvorby priestoru zaoberajú profesionálne, budú tieto informácie známe. Oprávnené budú mať pocit, že ďalšie dôležité aspekty sme opomenuli. V tejto publikácii sa chceme dotknúť iba základných oblastí, ktoré potrebujú poznať aktívni občania, ak chcú meniť priestory okolo seba.

Navrhovanie verejných priestorov patrí do rúk expertom

Tvorby dokumentov potrebných na vytvorenie alebo úpravu verejného priestoru sa zúčastňuje celý tím odborníkov rôznych profesií. Ucelený architektonický návrh vlastného priestoru vytvára odborník, ktorého pre našu potrebu budeme volať všeobecne architekt, prípadne projektant.

Na verejných priestoroch sú, okrem iných ľudí, najistejšími lákadlami miesta na postávanie a sedenie, ktoré umožňujú pozorovanie iných ľudí, dobre prepojená sieť chodníkov, dostatok tieňa a voda, ktorej sa dá dotknúť.

Tým, že užívateľia majú možnosť diskutovať o svojich potrebách a zároveň počujú, aké sú potreby iných, v ideálnom prípade sa dokážu vzdať časti svojich nárokov v prospech iných, rozumejú, prečo niektoré prvky nemôžu v priestore byť a iné, naopak, musia.

Prítomnosť odborne spôsobilých osôb, človeka s príslušným vzdelaním a praxou, je pri navrhovaní verejných priestorov nevyhnutnosťou. Táto podmienka formálne vychádza z legislatívy, pretože pri navrhovaní je nutné brať do úvahy množstvo zákonných limitov, noriem a nariadení, ktoré sa vzťahujú k veľkosti prvkov a ich umiestneniu, používaným materiálom, vplyvu na životné prostredie, kultúrnym hodnotám a mnohým ďalším súvislostiam. Súčasne architekt do návrhu verejného priestoru vstupuje aj autorsky, dáva mu špecifický výraz, vnútorný obsah, prepojenia a význam v kontexte sídla.

Architekt pri navrhovaní verejných priestorov využíva rôznorodé informácie. Dôležitou oblasťou sú potreby a predstavy užívateľov. Príkladmi špecifických spôsobov získavania informácií sú mapovanie pohybu rôznych skupín ľudí v rôznych časových úsekoch, prieskum potrieb užívateľov formou ankety alebo diskusie, ale aj návrhy detí na riešenie priestoru. Technik práce s verejnosťou je veľké množstvo, u nás sa využívajú zatiaľ menej. Väčšina však vychádza z jednoduchého princípu: najviac skúseností s daným verejným priestorom majú jeho užívatelia, sú expertmi na konkrétne miesto a ich názor by mal byť braný do úvahy rovnako vážne ako názory formálnych expertov. Spôsoby zapájania ľudí do pretvárania verejných priestorov sú podrobnejšie spracované v kapitole 3.

Vzájomná spolupracujúca a rešpekt medzi architektom (formálnym expertom) a miest-

nymi ľuďmi (expertmi na konkrétne miesto) prináša mestám a obciam funkčné a estetické verejné priestory, ale aj aktívnych sebavedomých obyvateľov s novými zručnosťami a pochopením pre procesy rozhodovania na úrovni samospráv.

Plánovanie verejných priestorov začína už pri plánovaní sídiel

V našich podmienkach sa rozhodovanie o tom, kde bude parčík alebo štvrt rodinných domov, kadiaľ pôjde cesta alebo kde bude námestie, deje v procese územného plánovania. Ako sa bude využívať tá-ktorá plocha v sídle, by malo byť výsledkom spoločnej diskusie a ideálne aj dohody medzi samosprávou, možnými investormi, občianskymi iniciatívami a občanmi počas procesu tvorby územného plánu. Postupne sa zvyšuje množstvo odborníkov, ktorí rozumejú princípom vytvárania kvalitných verejných priestorov a majú chuť pracovať s verejnosťou. Dlhodobou zostáva výzvou presvedčiť investorov, aby akceptovali odborné aj laické pripomienky verejnosti a prispôsobili projekt v prospech kvality verejného priestoru.

Výstupom územného plánovania, ako sústavnej činnosti v území, sú **územné plány**. Tie by mali vytvárať rámec pre účelné usporiadanie obytných zón a ďalších funkcií v území, nastaviť parametre pre adekvátnu dopravnú infraštruktúru a súčasne vyčleniť dostatočné plochy

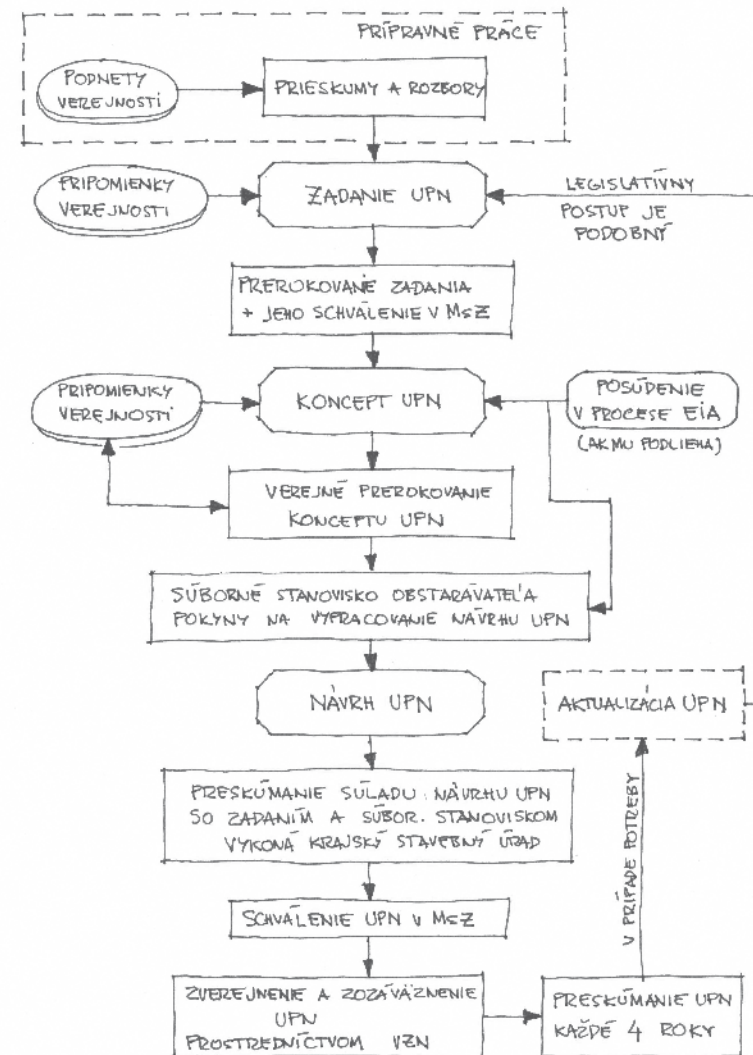

Schéma tvorby územného plánu mesta.

na verejné priestranstvá. Ide o živé a komplexné dokumenty, do ktorých spracovania sa môže zapojiť verejnosť poskytnutím podnetov, ako aj pripomienkovaním dokumentov v niekoľkých etapách. V súvislosti s verejnými priestranstvami sú dôležité najmä územné plány miest a obcí, ale aj plány menších častí miest, tzv. zón.

Pri navrhovaní verejných priestorov je nutné zohľadniť, či sa verejné priestranstvo nachádza v mestskom alebo vidieckom prostredí. V tejto súvislosti je nutné poznamenať, že medzi mestským a vidieckym prostredím už dnes existuje široká škála prechodných typov prostredia a je preto ťažké pri navrhovaní reflektovať typické **znaky vidieckeho či mestského prostredia**. Ako upozorňujú Šarafín a Rudinský (2010), vidiecke verejné priestranstvá sú poznačené „pomešťovaním“, vnášaním cudzích tvarov a znakov, komercializáciou a reklamnosťou. Malebnosť, rázovitosť a jedinečnosť vidieckej krajiny je poznačená a niekde už úplne zničená disharmonickým stavom dedinských námestí a ulíc, ktoré sú často poznačené nevkusom, osobitne rôznorodosťou prvkov súkromných nehnuteľností použitých v kontakte s vonkajším priestorom.

V súčasnosti niekedy iba ťažko odpovedáme na otázku, kde sa končí mesto a kde začína dedina. Aj v dedine sa život zrýchľuje, žije sa tu často podobným životom ako v menších mestách. Novým fenoménom aj v našom prostredí sa stáva vznik satelitných mestečiek, nových

štvtí rodinných domčekov, ale aj nákupných a priemyslových zón. Nežiaducou formou suburbanizácie je tzv. „sídelná kaša“¹³. Dôsledky nepremyslenej a neregulovanej suburbanizácie sú pre spoločnosť natolko nákladné, že je nutné sa touto otázkou vážne zaberat' (Hnilička, 2005). Satelitné obytné štvrte pri dedinách, v zázemí väčšieho mesta, tzv. „**suburbia**“¹⁴, s niekoľko sto až tisíc novými obyvateľmi pochádzajúcimi často z mesta, významnou mierou narušujú predstavu malebnej dedinky so zeleným námestíčkom a ľuďmi, ktorí sa poznajú niekoľko generácií, ktorí sa vždy pozdravia a dávajú pozor na susedove deti hrajúce sa pred domom.

V súvislosti s plánovaním verejných priestorov je typické, že investori a developeri nových štvrtí v snahe dosiahnuť čo najväčší zisk vydeľujú čím viac plochy na súkromné pozemky pre výstavbu domov. Takmer úplne preto **chýbajú verejné priestory** pre stretávanie sa a komunikáciu ľudí. Chýbajú detské ihriská, parčíky s lavičkami, odpočinkové plochy, kvalitné osvetlené ulice pre pohyb peších, minimálne sú priestory pre občiansku vybavenosť. V suburbiiach sa ľu-

13 V angličtine sa tento jav nazýva *urban sprawl* a predstavuje formu suburbanizácie, ktorá je považovaná za nežiaducu z ekonomického, sociálneho i environmentálneho pohľadu. „Rozliezanie“ zástavby do voľnej krajiny je charakteristické neregulovaným a nepremysleným umiestňovaním obytných a komerčných areálov do krajiny (Ouředníček, M., Temelová, J., 2009)

14 Viac informácií o fenoméne suburbanizácie nájdete na www.suburbanizace.cz a www.sprawcity.org

dia pohybujú iba málokedy pešo, preto majú iba málo možností sa s niekým stretnúť tvárou v tvár, pozdraviť sa, vytvoriť či udržiavať sociálny kontakt. Ďalším problémom je ohraničovanie či fyzické uzatváranie obytných zón formou zákazových značiek, ale aj ulíc prehradených uzamknutou bránou¹⁵; časté je budovanie vysokých nepriehľadných plotov, ktoré vytvára sociálne bariéry, kedy fyzické a symbolické oddelenie obmedzuje komunikáciu medzi ľuďmi vo vnútri a vonku „pevnosti“ (Ouředníček, Temelová, 2009).

Napriek tomu, že satelitné štvrte rodinných domov sú často administratívne súčasťou dediny, rozhodne nenesú znaky vidieckeho prostredia. Aj v prípade, ak by ich investor akceptoval vytvorenie verejných priestorov, architekt bude stáť pred výzvou, ako sa k tejto problematike postaviť. Bude zaujímavé sledovať vývoj v tomto smere, pretože skúsenosti zo zahraničia ukazujú, že prvá generácia ľudí žijúci v suburbii často subjektívne nemá čas na stretávanie sa so susedmi.

Vo väčších mestách a v intenzívne zastavanom území je častým problémom vytvárania nových verejných priestorov jednoducho **nedo-**

15 U nás sú tzv. uzavreté komunity (z angl. *gated communities*) skôr vo väčších mestách. Ide o separované oblasti bývania, ktoré sú chránené a kontrolované rôznymi prekážkami (napr. brána, závara, kamerový systém, bezpečnostná agentúra, zákazové značky), a teda sú ľuďom zvonku úplne neprístupné, vrátane pohybu po uliciach či prechodu za túto zónu.

Dedinské námestia sa v našich predstavách môžu spájať aj s kolotočmi a púťami.

Prvá generácia ľudí žijúcich v suburbiiach uprednostňuje staré kontakty z „mesta“ a až po čase vzniká reálny tlak na užívanie verejných priestorov. Obrázky z tzv. dní susedov či výmenných búrz, ktoré poznáme väčšinou iba z amerických filmov, sú často práve reakciou na tieto problémy.

statok miesta. Preto môže byť inšpiráciou aj riešenie, ktoré si zvolili pri vytváraní dopravnej stratégie vo Viedni (in Kolektiv, 2008). Riešenie vidia v postupnej premene ciest, v súčasnosti s intenzívnou motorovou dopravou, na skutočné verejné priestranstvá. Takéto postupné zme-

ny plánujú realizovať pri opravách komunikácií, ako aj rekonštrukcii vybraných ciest.

V minulosti zaužívaný úzky pohľad na verejné priestory, ako na jednotlivé a izolované plochy medzi stavbami a cestami, je už dávno prekonaný. Verejné priestranstvá sú vnímané ako súčasť vzájomne komunikujúceho systému, prepojeného prostredníctvom siete bezpečných komunikácií. Systém by mal byť navrhnutý tak, aby **rôzne typy priestranstiev** boli dostupné rôznym skupinám užívateľov v závislosti od toho, aké sú ich kapacity voľného času, potreby a možnosti cestovať na rôzne vzdialenosti, aby ten-ktorý priestor navštívili, a podobne. Verejné priestranstvá by teda mali byť vhodne rozmiestnené na území celého sídla a funkcia jednotlivých priestorov by mala byť prispôbená potrebám ich užívateľov podľa spádových vzdialeností.

Dobre navrhnutá **sieť kvalitných verejných priestorov** v sídle môže hrať významnú úlohu pri znižovaní negatívnych vplyvov urbanizácie na životné prostredie – môže pomáhať zlepšovať klímu v mestských oblastiach, zabezpečovať biotopy pre voľne žijúce druhy živočíchov a rastlín, vytvárať predpoklady pre bezpečný, ale dostatočne rýchly presun v rámci sídla bez použitia motorovej dopravy a podobne. V mestskom prostredí môže byť sieť kvalitných priestranstiev navyše argumentom pre obyvateľov, aby trávili svoj voľný čas v meste a znižovali tak požiadavky na dopravu a rozras-

tie miest, vyvolané neukojiteľným dopytom po bývaní v „zelenom“ vidieckom prostredí, ktoré je týmito snahami poškodzované.

V súvislosti s rozdielmi medzi vidieckym a mestským prostredím, existenciou rôznych prechodných typov prostredia medzi nimi aj vznikom nových suburbíí chceme upozorniť na to, že naše informácie o navrhovaní verejných priestorov sa vo väčšine prípadov vzťahujú najmä na intenzívnejšie zastavané územia. Je zrejmé, že sieť verejných priestorov pre rôzne skupiny užívateľov bude vo vidieckom prostredí nadbytočná, a pre tento typ prostredia budú inšpiráciou skôr informácie o prvkoch na verejných priestoroch. Pre intenzívne zastavané štvrte budú platiť všetky odporúčania k doprave či informácie o klíme miest a pre dediny budú skôr odporúčaniami, ako sa v dôsledku dnešných rozhodnutí nedopracovať k problémom v budúcnosti.

Širšie súvislosti navrhovania verejných priestorov

Ako sme už uviedli, každý verejný priestor je súčasťou systému rôzne využívaných plôch a zároveň súčasťou siete priestranstiev. Projektant by mal zohľadniť jeho pozíciu v celkovej sieti priestorov ako aj podmienky pre využitie danej plochy, definované v územnom pláne. Rovnako dôležité je to, v akom prostredí sa verejné priestranstvo nachádza. Nejde iba o fyzickú dimenziu miesta, rovnako dôležité sú aj

historické a kultúrne aspekty, environmentálne hľadisko, sociálne a spoločenské súvislosti. V poslednej dobe sa zvyšuje dôraz na navrhovanie verejných priestorov ako prvkov s vplyvom na zníženie účinkov klimatických zmien a pôsobenia hluku v sídlach.

K navrhovaniu kvalitného verejného priestoru patrí umiestnenie funkčne rôznorodých zón a vybraných prvkov, ako aj výber ich farby či materiálov. Pred konkrétnym návrhom priestoru je však nutné zistiť a zohľadniť množstvo súvislostí, ktoré významnou mierou prispievajú k jeho obľúbenosti, kvalite a tým aj kvalite života obyvateľov sídla.

Z environmentálneho hľadiska je nutné si uvedomiť, že verejné priestranstvá sa väčšinou nachádzajú v intenzívne urbanizovanom území. To má v porovnaní s voľnou krajinou špecifickú formu **miestnej klímy**. Prejavuje sa zvyčajne výrazným tepelným znečistením, zníženou vzdušnou vlhkosťou, znečistením ovzdušia emisiami, častejším výskytom hmiel a inverzií.

Klímu sídiel výrazne ovplyvňuje rozmiestnenie verejných priestorov, ich orientácia v sídlach vzhľadom na prevládajúce prúdenie vzduchu, druh použitých materiálov i využívanie prvkov vody, ale predovšetkým dostatočne veľké plochy zelene. Kvalitu verejných priestorov pritom ovplyvňuje aj pomer medzi nepriepustnými a priepustnými povrchmi, prvky umožňujúce tienenie, výber farieb, kompozícia, použitie listnatých stromov a podobne.

RÁMČEK 3

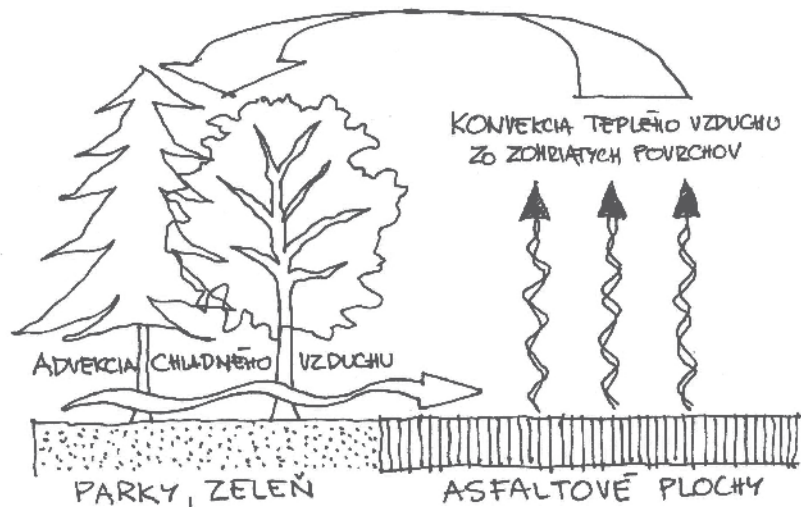
Vplyv zelene na cirkuláciu vzduchu v meste

Intenzita cirkulácie vzduchu medzi zelenou a spevnenou plochou je závislá od veľkosti teplotných rozdielov prízemných vrstiev vzduchu, ale aj od teploty povrchu na rôznych miestach. Čierna asfaltová cesta alebo plechové strechy budov sa za slnečného letného dňa môžu u nás rozohriať na teplotu 65 °C a viac, pritom povrch listov alebo trávy dosahuje teplotu medzi 25-30 °C. K vzniku konvektívneho prúdenia postačia rozdiely už okolo 1°C.

K najväčším rozdielom teploty dochádza tesne po západe slnka. Vtedy teplota vzduchu v trávnom parku rýchle klesá, ale uprostred mesta je teplota udržiavaná sálajúcimi múrmi a cestami, ktoré v priebehu dňa naakumulovali veľké množstvo energie. To vedie ku vzniku mikroadvektívnych pohybov vzduchu, ktoré teplý suchý vzduch ulíc postupne vymieňajú za chladnejší vlhký vzduch parkov. V neskorých nočných až skorých ranných hodinách sa situácia postupne vyrovnáva a po východe slnka naopak začína teplota v trávnych parkoch rýchle vzrastať, zatiaľ čo mestský stred, vďaka pomalému vzostupu teploty, je o niečo chladnejší. V dopoludňajších hodinách sa opäť pomery obracajú a parkové a vegetačné plochy prijímajú úlohu regulátora teploty a vlhkosti ovzdušia v meste (Škvarenina, Mindáš, 2002).

Vzhľadom na prejavy klimatických zmien v našom prostredí sa odborníci čoraz viac zaoberajú vplyvom verejných priestorov na **obeh**

Parkové plochy v meste pozitívne vplývajú na ochladzovanie a pohyb vzduchu vo svojom okolí. Čím sú rozdiely v teplote povrchu budov, ciest a parkov väčšie, tým k intenzívnejšej cirkulácii medzi nimi dochádza. Chladnejší ťažší vzduch z parkov a vegetačných plôch preniká, zvlášť keď tomu napomáha aj sklon terénu, do teplejších zastavaných častí mesta. Tu nahrádza vzduch ohriaty stenami budov, teda špecificky ľahší, ktorý konvektívnymi prúdmi stúpa hore. (podľa: Škvarenina, Mindás, 2002)

vody v krajine. Dostatočne hustá sieť zelených priestranstiev s priepustnými povrchmi môže zadržať vody z búrkových zrážok a teda spomaliť jej odtok riekami. Práve nárazové zdvihnutie potokov a riek v dôsledku zrážok spôsobuje najväčšie problémy a hoci iba kvalitné verejné priestory situáciu nevyriešia, na tento ich vplyv by sa nemalo zabúdať.

Použitie priepustných povrchov na verejných priestranstvách navyše umožňuje priame vsakovanie zrážok do pôdy, čím sa znižujú

nároky na kanalizačné systémy. Kríky a stromy čerpajú z nespvnenej pôdy vodu a výparom ju dostávajú do vzduchu. To prispieva k udržaniu vzdušnej vlhkosti a voda sa z pôdy dostáva späť do miestneho cyklu. Toto „oneskorenie odchodu“ vody z urbanizovanej krajiny má veľký význam, rovnako aj pomalé zasakovanie vody do pôdy.

Positívny vplyv má aj použitie prvkov na zber a zadržiavanie vody zo striech, terás a spevnených povrchov, pričom voda sa môže využívať

napr. na zavlažovanie okolitej vegetácie. Na verejných priestoroch môžeme využiť čisto technické prvky (rezervoáre dažďovej vody) alebo ich môžeme kombinovať s prvkami prírodnými (jazierka, umelé mokrade a podobne).

Vplyv verejných priestorov na elimináciu **huku** v sídlach je otázkou, ktorej význam postupne rastie. Verejné priestory, najmä ak majú vhodné členené prvky vegetácie, dokážu pôsobiť ako pohlcovač hluku a bariéra voči šíreniu zvukových vln. Kombinácia vegetačných a technických opatrení na verejných priestoroch dokáže hluk významne eliminovať. Dôležitý je aj psychologický aspekt zelene, keďže stromy a kríky spôsobujú príjemné šumenie, ktoré dokáže maskovať vzdialené zdroje priemyselného hluku.

Zelené plochy okrem už spomenutých pozitívnych vplyvov plnia v urbanizovanom prostredí ešte ďalšiu dôležitú funkciu. Umožňujú **výskyt divo žijúcich organizmov** v sídlach, ktorý je dôležitý z hľadiska biodiverzity a ekologickej stability urbanizovanej krajiny. Množstvo organizmov vplýva na množstvo väzieb medzi nimi navzájom a medzi organizmami a prostredím a práve počet väzieb má vplyv na stabilitu krajiny. Verejné priestory s prvkami zelene, ktoré nie sú obhospodarované, ako sú napr. lesoparky, vytvárajú prostredie pre druhy organizmov, ktoré by inak v sídlach nemali šancu prežiť. Vhodne navrhnutá sieť takýchto priestorov a interakčných prvkov medzi nimi dokáže vytvoriť veľmi dobrý prechod medzi ur-

Špecifická miestna klíma v zastavanom území vzniká aj v dôsledku používania prevažne pevných stavebných materiálov (napr. betón, asfalt, keramické materiály alebo kovy) kumulujúcich teplo. Špecifické je aj prúdenie vzduchu a miestny obeh vody, najmä vzhľadom na rozloženie, množstvo a charakter zrážok.

banizovaným prostredím a okolím sídla. Tým je zabezpečená migrácia organizmov, výmena genetických informácií a udržateľnosť populácií.

Osobitným prípadom sú zvyšky prírodných spoločenstiev v zastavanom území. Najčastejšie ide o mokrade či podmáčané územia, fragmenty mŕtvych ramien vodných tokov, ale aj skalnatých či veľmi suchých biotopov. Ich začlenenie do parkov alebo lesoparkov prináša sídlam výhodu v podobe existencie priestorov, ktorých umelé vytvorenie by stálo nemálo technických a finančných kapacít. Pri začlenení týchto lokalít do urbanizovaného prostredia je však nutné dbať na ich prírodné hodnoty a vyhnúť sa ich narušeniu či degradácii.

V tejto súvislosti je pri navrhovaní verejných priestorov dôležitý **výber druhov rastlín** pre výsadby. Pri návrhu použitia cudzorodých druhov

by malo byť samozrejmosťou hodnotenie rizík. Nové druhy vegetácie sú zvyčajne odolnejšie voči suchu či znečisteniu ovzdušia, ale súčasne sa v prírode správajú ako tzv. invázne druhy.

Poslednou oblasťou, ktorú spomenieme v súvislosti so širšími súvislosťami plánovania verejných priestorov, je **sociálna podstata verejných priestorov**. Verejné priestranstvá sú dôležitou súčasťou každodenného života. Ponúkajú miesto na náhodné aj zámerné stretnutia, rozhovory, možnosť získavania informácií od susedov aj iných obyvateľov a návštevníkov sídla. Pre život miestnej komunity sú centrom diania a pohybu. Niektoré priestory vyzerajú dobre na výkrese, v realite však neposkytujú žiadne príležitosti na stretnutia, komunikáciu a kontakty a nedokážu plniť jednu zo základných funkcií verejných priestorov. Pri plánovaní úprav týchto priestorov je preto nutné nielen komunikovať s ich užívateľmi (viac v kapitole 3), ale aj brať do úvahy potrebu ľudí bezpečne sa stretnúť, sadnú si, vidieť a byť videní ostatnými alebo naopak potrebu intímneho kontaktu mimo rušných miest.

Interpretácia priestoru: kultúrno-historické a symbolické aspekty plánovania

Na mnohých historických verejných priestranstvách nájdeme doslova nánosy dejín, ktoré hovoria o tom, čo sa tam dialo. Postavme sa na miesto, kde kedysi v Bratislave

stála synagóga a počúvajme, čo nám rozpráva okolitý priestor o politických rozhodnutiach, ktoré viedli k zbúraní synagógy i Podhradia a formovali tvár mesta. Stačí si stať na špičky a za mramorovou doskou s obrazom židovského chrámu umiestnenou na Novom moste nájdete zvyšky kresieb domčekov z Podhradia. Koncom 80-tých rokov ich tam namalovali gymnazisti, ktorí si tak chceli pripomenúť domy, ktoré tu kedysi stáli.

Veľké dejiny nemôžu existovať bez malých dejín. Ktorékoľvek námestie, ktorákoľvek ulica so sebou nesie príbeh svojich staviteľov i obyvateľov; tých, čo na ňom mali prvé rande i tých, čo na ňom pochodovali marš. Malá tabuľka Danky Košanovej na Univerzite Komenského v Bratislave pri Dunaji nás vráti naspäť do Augusta 1968 a do čias okupácie Československa. Na niektorých námestiach nájdeme úžasné katedrály, na iných novostavby, ktoré kopírujú pôvodnú parceláciu či historický pôdorys námestia. Sú mestá, kde kúsok od centra objavíme čarovnú divočinu (veľká prírodná plocha parku Lanice vo Zvolene či Horský park v Bratislave) a iné, kde sa na dlažbe lesknú stopy slávnych osobností a dejín. V írskom Dubline vedú mestom vo forme mosadzných dlaždíc stopy Jamesa Joycea, ktorý napísal slávnu knihu *Ulyseses*; v skoro 300 európskych, najmä nemeckých mestách nájdeme kamene zmiznutých¹⁶ – dlaž-

¹⁶ Stolperstein

Priestor okolo pamätníka holokaustu v Bratislave je pokrytý nánosmi dejín, ale málokto sa pokúsi históriu interpretovať tak, aby sme sa z nej poučili.

Stopy ľudí, tých súčasných aj minulých, vedú každým mestom. Treba ich len zviditeľniť.

dice, ktoré pripomínajú Židov, deportovaných počas 2. svetovej vojny .

To, čo je pre nás cenné, čo sme zdedili, ale čo máme zároveň odkázať ďalej nazývame

dedičstvom¹⁷. Na Slovensku ešte stále prevláda názor, že dedičstvom sú hlavne pamiatky či historické štruktúry sídli a krajiny; v USA či Veľkej Británii však ako dedičstvo vnímajú aj prírodu, miesta s rôznorodou flórou a faunou a pozoruhodné prírodné výtvyry či industriálne objekty. V New Orleans dokonca považujú za dedičstvo jazzovú hudbu a na jej ochranu zriadili národný park. Pozerajme na dedičstvo ako na čosi cenné, čo nám môže porozprávať príbeh o našich predkoch (a o nás); ako na hodnoty, ktoré chceme nielen zachovať, ale

¹⁷ Heritage, patrimoine

ktorými sa môžeme predovšetkým inšpirovať.

Stopy ľudskej histórie vedú každým mestom a dedinou, každým verejným priestorom. Po zošúchaných schodoch sa mihajú tieň, za kľúčovými dierkami tušíme tajomstvá. Verejné priestory, najmä námestia, **symbolizujú** v prenesenom význame mnohé veci – národ či krajinu, štátnu moc či odpor voči nej, históriu, zmierenie... Niekedy ide o posolstvá, ktoré sú vnímané relatívne jednotne, inokedy však môžu verejné priestory symbolizovať rozdielny pohľad na dejiny či konflikt v nazeraní na mesto a jeho tvár. Obyvatelia a návštevníci, ktorí nikdy nie sú neutrálnou entitou, sa po-

Niektoré odkazy doby sú neprehliadnuteľné; niektorým treba pomôcť prehovoriť.

tom buď môžu cítiť ako súčasť niečoho, alebo môžu zažívať pocit vylúčenia a nemožnosti sa s priestorom (či s celým mestom) identifikovať.

Jeden zo štyroch mohutných kamenných soklov na Trafalgarskom námestí v Londýne stál dlhé roky prázdny, pretože sa minuli financie na realizáciu pôvodných plánov. Začiatkom tohto tisícročia sa stal miestom pre prezentáciu súčasných umelcov. V roku 2005 tu londýnsky starosta Ken Livingstone odhalil kontroverznú sochu – torzo tehotnej Alison Lapperovej od Marca Quinna. Obklúčená triumfálnymi mužskými sochami vládcov a vojvodcov symbolizovala biela socha Alison, ktorá sa rozhodla mať dieťa aj napriek svojmu telesnému postihnutiu, víťazstvo nad vlastnými problémami a predsudkami druhých. Zároveň sa však stala aj symbolom toho, ako selektívne formujeme verejné priestory. Nestáva sa často, že by sme na ulici videli výtvarné dielo, znázorňujúce tehotné ženy či starých ľudí, alebo

Niekedy stačí zabudnúť natrieť bočnú fasádu... a odkazy z minulosti môžeme čítať aj dnes.

dokonca ľudí s postihnutím. Sú miesta, odkiaľ sú pozorne odstránené zmienky o rôznych ľuďoch – ich osobné histórie, hodnoty a identity. Mnoho ľudí preto nenachádza vo verejných priestoroch obraz seba alebo svojej minulosti (Parkinson 2009).

Prístup, ktorý zviditeľňuje a sprítomňuje kultúrne a historické odkazy priestoru a súčasne sprostredkúva ich význam pre nás, nazývame **interpretáciou miestneho dedičstva**. Pozrime sa teraz, ako možno verejné priestory interpretovať a čo nám pri tom môže pomôcť. Aby priestor prehovoril, musíme predovšetkým zmapovať, čo je v ňom cenné. Nejde však len o vytváranie zoznamu pamätihodností, ale aj o zaujímavý proces objavovania a zdieľania našich objavov s inými.

Interpretáciu môžeme v prvotnom slova zmysle chápať ako vysvetlenie významu, preklad. Ak hovoríme o interpretácii dedičstva, schováva sa za týmto pojmom sprostredko-

vanie hodnoty, oslovenie okoloidúcich, provokácia, ale aj **systémový prístup k ochrane hodnôt**. Ak chceme priestor „odkryť“, predovšetkým si treba položiť niektoré otázky:

- Aká je najsilnejšia dimenzia nášho priestoru, čím je jedinečný a osobitý?
- Ktoré príbehy nám priestor rozpráva a ktoré chceme, aby rozprával?
- Koho chceme pritiahnúť; ako a kadiaľ chceme ľudí priestorom viesť, čo im chceme sprostredkovať?
- Čo chceme, aby ľudia vedeli, cítili a robili (po návšteve verejného priestoru, po absolvovaní interpretačnej trasy)?

Od pamiatky¹⁸ by sme nemali odchádzať len s odpoveďou na otázku, kto a kedy ju vytvoril, ale aj prečo je pre nás dôležitá a čo sa z nej môžeme naučiť. Cieľom interpretácie môže byť informovanie, presvedčenie o niečom, zvýšenie pochopenia a sociálne učenie. Prostredníctvom interpretácie chceme rozvinúť miestneho génia loci, ovplyvniť správanie ľudí a motivovať ich k ochrane pamiatky či prírodnej lokality; pomáhame však aj vytvoriť produkt cestovného ruchu, a tým posilniť miestnu ekonomiku. Ak ide o rozľahlejší priestor, dobre nastavenou interpretáciou po-

¹⁸ Aj keď hovoríme o pamiatkach, myslíme aj na širší okruh pamätihodností a hodnotných vecí, ktoré môžu byť aj súčasťou prírodného či kultúrneho dedičstva.

Významné pamiatkové lokality majú svoje manažmentové či interpretačné plány a precízne upravené prostredie, v ktorom sa návštevníci pohybujú.

Pohľad na Španiu dolinu je atraktívny, malovaná mapa - pohľad korešponduje aj s ďalšími interpretačnými panelmi v obci.

máhame ľudí zorientovať, usmerniť ich pohyb a manažovať lokalitu.

Ak chce mesto či akákoľvek obec pristupovať k interpretácii koncepčne, mala by vytvoriť **interpretačný systém** – či už námestia, siete verejných priestorov alebo pamiatkovej zóny – úzko previazaný s **informačným systémom** tak, aby sa ľudia v priestore dokázali zorientovať a vedeli zistiť, čo je tam dôležité. Mesto by malo byť užívateľsky príjemné a čitateľné. Obyvatelia a návštevníci by mali v prvom rade dostať jasné informácie o tom, kde sú, kadiaľ vedú rôzne trasy a kde sa nachádzajú významné verejné inštitúcie, na čo je priestor určený a aké sú rámce jeho využívania. Bežným informačným prvkom sú názvy ulíc a mapy mesta, pribudnúť k nim však môžu aj správy o stave počasia či znečistení ovzdušia, dopravné informácie (nielen dopravné značky, ale čoraz častejšie napr. informácie o tom, kde nájdete

najbližšie bicyklové stojany), otváracie hodiny parkov a pod.

Najčastejšou formou interpretácie sú **interpretačné (náučné) trasy s panelmi**, ktoré môžu viesť mestami i krajinou. Poznáme však aj netradičnejšie spôsoby interpretácie: interpretačné objekty, sochy, modely sídiel, vstupné brány do území, lavičky pri výhladoch – živých mestských vedutách, dlaždice, odtlačky známych osobností, rámy s priehľadmi a obrazy či staré fotografie v krajine...

Naša predstava o tom, ako sprostredkovať ľuďom informáciu, hovorí, aby sme ju napísali. A tak často nájdeme na náučných tabuliach interpretačný text plný údajov, ale už menej sprostredkujúci emócie, zážitok či dialóg s priestorom. Textu sa nevyhneme, ale zvažujme, aby ho bolo čo najmenej, aby podnecoval k zamysleniu a kladol otázky; nie aby poskytol všetko, čo sa len dá a slúžil najmä pre odborníkov.

einpilze

Ida
Schumacher

História miesta, dávno a nedávno. Legendárne divadlo Stoka zaniklo kvôli výstavbe Eurovepy. Jeho múry boli pomalované odkazmi umelcov či výtvarníkov, ktorí bojovali za jeho zachovanie. O ich úsilí už hovoria len spomienky a fotky.

Súčasná výtvarná diela. Slávne a inšpiratívne osobnosti. Výtvarné dielo a zároveň spomienka na významné osobnosti. Ruky detí sa ich však dotýkajú bez hlbšieho spoznania; text dáva zmysel najmä dospelým.

Pri interpretácii dedičstva možno uplatniť nasledovné **princípy**:

Aj nedávna história je história – autenticitu a jedinečnosť dodá priestoru aj informácia o tom, čo sa stalo nedávno. Cenným je čokoľvek, čím sa môžeme inšpirovať.

Významné míľniky vývoja mesta. Na cyklistickom chodníku v Rakúsku možno nájsť časovú mapu biedermeierovského obdobia. Takto zoradené dátumy sú oveľa prehľadnejšie a možno sa aj lepšie pamätajú.

Prírodné pamätihodnosti. Ak je lokalita naozaj významná, pre vysvetlenie témy slúži interpretačné centrum. Napríklad v centre Jochenstein sa môžu deti a dospelí dozvedieť o vode a jej význame, o Dunaji či o problémoch životného prostredia.

Sila minulosti sa najlepšie nesie na **príbehoch a emóciách**. Platí, že viac hovoria emócie ako fakty a viac obrazy ako text, preto treba všetko, čo je možné, vizualizovať. Dedičstvo možno interpretovať aj naživo (vychádzky za históriou, divadelné predstavenia, worksho-

Pamiatky a zaujímavé budovy. Model mesta Telsiai je prehľadný a pútavý. Výborne sprostredkúva drobnú, členitú štruktúru mesta.

Oblasti a priestory, zaujímavé trasy a výhľady. Z vysokej veže v Nimes možno sledovať, kadiaľ kedysi viedla Via Domitia. Je to silný pocit, pozrieť na líniu obzoru a predstaviť si cestu, po ktorej pochádzajú rímske légie.

py, oživovanie tradícií – napríklad varenie).

Ľudí treba **priamo do interpretácie zapojiť**. Čoraz častejšie sa stretávame aj s novými trendmi, napríklad **participatívnou interpretáciou** (napr. vo Vlkolinci). Do procesu mapovania hodnôt mesta a okolia sa v Slavoniaciach

zapojili školy, samospráva, občianske združenia i umelci; podobný proces plánuje Banská Štiavnica v súvislosti s ochranou lokality Svetového dedičstva UNESCO.

Dotyk s dedičstvom má byť prístupný každému, od dieťaťa po vozičkára (**prístupnosť, bezbariérovosť**). Pamätajme na rozdielne fyzické možnosti, ale aj na rôzne spôsoby vnímania.

Interpretácia má podnietiť **zmenu postojov** – vzbudiť záujem, posilniť snahu chrániť dedičstvo a ak možno, tak aj stimulovať konanie v prospech niečoho.

Čo všetko môžeme interpretovať (pripomenúť, zviditeľniť a vysvetliť)?

V mestách a dedinách môžeme vidieť aj fontány, odkryté studne v starých meštianskych domoch a zvyšky vykopávkov; sondy do stredovekej omietky, svetelné alebo hmotové náznakové rekonštrukcie chrámov, názvy miest; povesti, po ktorých putujeme... Na najväčšom bulvári v Poľsku, ktorý sa nachádza v Lodži, nájdete dlaždičky s menami ľudí, ktorí na jeho obnovu prispeli; na lavičke sedí socha známeho poľského básnika Juliana Tuwima, ktorý tam tvoril. Aj v hlavnom meste Oregonu, v Portlande je celé námestie pokryté dlaždicami s menami ľudí, ktorí v 90-tych rokoch financovali vydláždenie. Hodnota, ktorá sa takto zviditeľňuje, nie je materiálna – poukazuje sa tak na darovosť a filantropiu, na schopnosť komunity zjednotiť sa pri dôležitej myšlienke. Priestor sa zaľudňuje a prestáva byť anonymným.

Jedinečné udalosti, súvisiace s vývojom spoločnosti či ľudským poznaním či povestí. S mestom Telsiai sa spája povesť o medveďoch – preto ju výtvarník pretavil do podoby sochy medveďa s deťmi. Priestor takto získava svoju identitu i príťažlivosť.

Dôležité je pamätať pri interpretácii aj na deti. Aby si deti priestor osvojili, musíme ich niečím zaujať. Vyskúšajme zázraky, tajné schránky a prekvapenia, bludiská či osobný zážitok.

Interpretácia priestoru by nemala byť len jednosmerná – priestor by mal v sebe zakaždým obsahovať možnosť reagovať naň, prípadne stimulovať medzikultúrny či medzigeneračný dialóg. Zásahy umelcov do priestoru, tvorba

graffiti a malieb šablónou¹⁹ a iné formy verejného umenia²⁰ môžeme vnímať ako umenie, ale aj ako pokus dotvoriť a vysvetliť verejný priestor.

To, ako stvárame námestia a iné mestské priestory, ovplyvňuje aj **verejný diskurz** o tom,

.....
¹⁹ Stencils

²⁰ Happenings, performance, street art...

V Banskej Štiavnici sa deti stali súčasťou plánovania priestorov a pri mapovaní skúmali ulicu Dolná Ružová cez svoje zmysly i v dialógu s dospelými. Mesiac ako symbol striebra, slnko ako symbol zlata sa následne objavili na plaketskách v Banskej Štiavnici, umiestnených vo výške detských očí. Deti môžu plakety objavovať, hrať sa s nimi, obkreslovať, preto sa k nim rady vracajú.

Stopy histórie môžu byť veľmi čerstvé. Nápisy, graffiti či malby šablónou ponúkajú osobné výpovede ľudí v priestore. Samozrejme, treba zvážiť, kde sú tieto diela umiestnené...

komu patrí verejný priestor a či v ňom môžu politici symbolicky legitimizovať svoju moc. Združenie výtvarníkov v Bratislave podnietilo diskusiu pod názvom „Akú sochu v meste“, reagujúc tak na snahy samosprávy prezentovať na verejných priestoroch sochy na hranici gýča. Známym sa stalo aj osadenie sochy Svätopluka na čestnom nádvorí bratislavského hradu v lete 2010 a protesty umelcov proti nej.

Verejný priestor má umožňovať sociálnu interakciu a sociálne učenie – prečo sa nepokúsiť podnietiť diskusiu a nové pohľady nielen medzi ľuďmi, ktorí sa v jednom čase ocitli na námestí, ale aj medzi nami a históriou, nami a prostredím? Ak dokážeme preskúmať, čo je vo verejnom priestore cenné a zviditeľníme to, možno sa nám podarí prispieť k bohatšiemu verejnému životu či k tomu, že si budeme naše priestory viac vážiť.

Doprava a verejné priestranstvá

Verejné priestory v mestách aj na dedine vždy slúžili obchodu, doprave a zhromažďovaniu ľudí. Ulice a námestia boli zaplnené rôznymi „presúvajúcimi“ sa tovarmi, materiálom, ľuďmi. Samozrejme, s vývojom a technickým pokrokom aj v tejto oblasti došlo k zmenám, ktoré zásadným spôsobom zmenili charakter verejných priestorov.

Ak sa povie „intenzívna doprava“, väčšina obyvateľov slovenských miest si predstaví plné ulice parkujúcich alebo jazdiacich automobilov. V našich myšliach sú pevne zakorenené obrázky štvorprúdových ciest trasovaných cez historické časti miest alebo centrom kedysi malebnej dedinky. Zvykli sme si, že peší musia počkať, kým prejdú automobilisti a bicyklisti sa musia „prebiť“ mestom, aby sa dostali na bezpečnejšie cestičky kdesi v rekreačnom zázemí. S povzdychom obídeme autá parkujúce na chodníkoch a v televízii nie je zriedkavosťou vidieť nahneváných ľudí, ktorí žiadajú od samosprávy ďalšie parkovacie miesta na verejných priestranstvách zadarmo, pretože za garáž vybudovanú pod ich bytovým domom musia platiť.

Aj keď nám sprievodné javy takejto dopravy strpčujú život, pri plánovaní miest a obcí stále ako prvé väčšinou riešime zabezpečenie plynulej motorovej dopravy a dostatok parkovacích miest pre autá a až tam, kde ostatne miesto, je vyhradený priestor pre peších, bicyklistov či pre nejaký parčík. Na prekvapenie, napriek investí-

„Chôdza je to prvé, po čom túži malé dieťa a to posledné, čoho sa chce vzdať starý človek,“ povedal John Bucher, zakladateľ združenia Walk21, in Kolektív (2008). Napriek tomu starí ľudia či ľudia s postihnutím, mamy s deťmi, ľudia so zníženou pohyblivosťou – tí všetci sa na našich verejných priestoroch stretávajú s bariérami.

ciám do infraštruktúry pre motorovú dopravu sa ale situácia nezlepšuje, práve naopak. Energia, ktorú spotrebúva automobilová doprava v Európskej únii, sa zdvojnásobuje každých 20 rokov. Pritom polovica všetkých ciest v mestských oblastiach je kratšia ako 5 km a tretina kratšia ako 3 km (Kolektív, 2005).

Problémom je, že často už nemáme kde umiestňovať či rozširovať cesty, ani parkoviská, a tak zaberáme námestia, parky či búrame domy, ulice aj celé štvrte. Pribúdajú problémy s hlukom, emisiami, vizuálnym znečistením. Pre obyvateľov je nepríjemné a často aj nebezpečné chodiť do práce či školy pešo alebo bicyklom, pretože sa cítia ohrození autami. A tak sadajú do áut, aby sa dostali do práce a odviezli do školy deti – a zostávajú stáť v zápachach alebo ohrozujú peších, ktorí ešte nerezignovali. Rovnakým problémom sa stáva

Mnohí motoristi, ktorí vyžadujú „právo na mobilitu“, si tento pojem zamieňajú s „právom jazdiť autom bez ohľadu na podmienky“. Chcú, aby bol automobil vo všeobecnosti vnímaný ako dokonalý a nenahraditeľný dopravný prostriedok. Mobilita, ktorú si spájame s používaním áut, však dnes už splyva s apokalyptickými obrazmi miest, kde sa všetok pohyb zastavil. (Dekoster, J., Schoellaert, U., 2002)

aj rušenie priechodov pre chodcov aj tradičných peších prepojení a cestičiek. Nová výstavba núti peších k dlhým obchádzkam, čím sa stáva pešia doprava neatraktívna a opäť je nahrádzaná automobilovou.

Verejný život sa v takýchto mestách presúva do nákupných centier. Tie sú navzájom spojené nad ulicami systémami mostíkov (tzv. skywalks), po ktorých sa chodci pohybujú chránení pred počasím, a nemusia pri tom vyjsť na ulicu či iné verejné priestranstvo. Rovnaký princíp, ale pod zemou, je uplatňovaný v mestách, ktoré tiež bojujú s intenzívnou dopravou v uliciach.

Okrem toho, že takéto pseudo – verejné priestory neumožňujú slobodný pohyb a voľné používanie ľuďmi (viac v kapitole 1 v časti venovanej trendom), je tu zakázaná jazda na bicykli, obtiažny je pohyb rodičov s malými deťmi (v kočíkoch) a samozrejme aj zdravot-

ne znevýhodnených. Zároveň sa **vyludňujú centrá miest**, ale aj bežné ulice a problémom sa stáva bezpečnosť, vandalizmus, kriminalita. Tomuto napomáha aj skutočnosť, že rýchlosť auta neumožňuje ľuďom v ňom vnímať, čo sa deje v okolí, keďže ľudské oko pri rýchlosti viac ako 10 – 15 km/hod nevníma detaily. Vodič či spolucestujúci teda spravidla nevie presne vyhodnotiť pocity a nálady chodcov, ani odhadnúť, čo presne robia. Samozrejme, k tomu sa pridáva aj to, že vodič nemá kde zastaviť, alebo mu to neumožňujú autá okolo a stráca sa verejná kontrola.

Motorová doprava prináša do ulíc a verejných priestorov **hluk**. Jan Gehl (2000) uvádza, že len čo zvukové pozadie prekročí 60 decibelov, čo je obvyklé v prípadoch ulíc so zmiešanou dopravou, je takmer nemožné viesť normálnu komunikáciu a ak ľudia aj spolu rozprávajú,

Gehl (2000) už v roku 1971 upozorňoval aj na praktické dopady preferovania automobilov na architektúru miest: „Mesto automobilov a mesto chodcov má rozdielne veľkosti a rozmery. V meste áut sú veľké budovy s malým množstvom detailov a s veľkými nápismi. Je tu veľa billboardov s tučnými a veľkými písmenami. Nápisy sú príliš veľké pre pešič, ale tie sú aj tak určené iba pre motoristov“

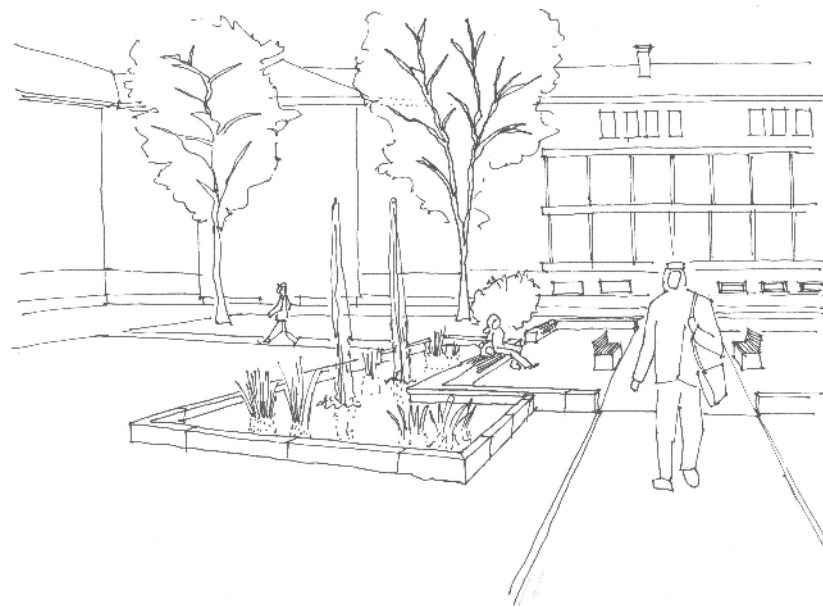
ich komunikácia sa obmedzuje na krátke vety v prestávke medzi dopravou. Hluk áut prehlúsi aj zvuk vody, krokov, hlasov a iné zvuky, ktoré sú na námestiach či v parkoch také príjemné. Frekventované ulice s autami budú iba zriedkavo obľúbeným verejným priestranstvom, aj kvôli hluku z dopravy.

Odpoveďou na dominantné postavenie motorovej dopravy boli v 80. a 90. rokoch minulého storočia rôzne **stratégie vytesňovania áut** z ulíc a verejných priestorov. Okrem postupného budovania chodníkov pre pešič a cyklistov sa začali presadzovať aj koncepcie peších zón v centrách miest, a to predovšetkým vo väčších mestách západnej Európy. Spoločne s tým sa objavili aj snahy o zrovnoprávenie motorovej

a nemotorovej dopravy, a tak kým pred 25 rokmi v Holandsku či Dánsku pracovali na tom, aby ľudia presedli z áut na bicykle, teraz podporujú presun z bicyklov na chôdzu. Cieľom je dosiahnuť **rovnováhu medzi rôznymi formami dopravy**.

V Holandsku, ale aj ďalších krajinách, sa už dlho v tejto súvislosti úspešne používa koncept miest pre život tzv. „woonerf“. V Anglicku a USA sa podobne chápu zdieľané priestory (shared space) či obytné zóny (home zones). Navrhovanie verejných priestorov, teda aj vlastnej ulice, vychádza v týchto prípadoch z princípu zdieľania, t.j. spoločného používania toho istého miesta rôznymi druhmi dopravy. Základných päť kritérií definoval už v r. 1981 prof. Donald Appleyard vo svojej knihe *Ulice pre život* (Liveable Streets). Absolútnu prednosť majú pešič a cyklisti, autá im nesmú brániť v pohybe a obmedzovať ich. Motorová doprava je spomalená prostredníctvom vizuálnych, zelených aj technických spomaľovacích prvkov. Autá nesmú parkovať tak, aby vytvárali súvislú „stenu“ medzi ulicou a domami. Výsledkom je verejný priestor, v ktorom sa autá dostanú až „pred dvere“ domov, ale zostáva aj priestor pre ostatné druhy dopravy.

Iný koncept, rozšírený oveľa viac ako predchádzajúci, je založený na tom, že autom nie je možné prísť všade, ale v určitých vzdialenostiach je nutné zaparkovať a potom ísť pešo alebo inou dopravou, napr. hromadnou. Tzv.

rýchla (motorová) doprava je teda na hranici mesta alebo častejšie centra mesta nahradená inou (verejnou dopravou, peším pohybom). Tento koncept je v praxi prezentovaný parkoviskami po okrajoch sídla a dobre organizovaným a prístupným systémom tzv. pomalej dopravy po zvyšku sídla nedostupnom autám. Napríklad v Kodani, ktorá začala problém zahltenia mesta automobilovou dopravou riešiť už v r. 1962, je v súčasnosti v centre mesta viac ako 80% ciest realizovaných pešou dopravou, približne 14% bicyklovou a len minimum automobilovou (Kolektív, 2005).

V súčasnosti už existuje množstvo príkladov ako dôkaz, že koncepcie „vymiznutia“²¹ automobilovej dopravy sú reálne a úspešné. Väčšina z nich je založená na opačnom cykle indukovanej dopravy²² (Kolektív, 2005), teda

.....
²¹ Názov pre tento jav v origináli je „evaporation“, teda doslova vyparenie sa, postupné zmiznutie (in Kolektív, 2005).

²² Výstavba nových ciest pre motorové vozidlá „nerozloží“ dopravu na staré a nové cesty a nevyrieši problém upchávania komunikácií. Paradoxne, v dôsledku zlepšených podmienok pre motorovú dopravu začne autá používať viac ľudí, a to aj takí, ktorí dovtedy používali napr. hromadnú dopravu či chodili pešič. Nová cesta teda vyvolala (indukovala) novú dopravu, ktorá sa predtým neuskutočňovala vôbec a bola vyvolaná vylepšenými podmienkami pre tento druh dopravy.

na postupe vytvárania obmedzení pre automobilovú dopravu a naopak zatraktívňovaní a uprednostňovaní pešej, resp. bicyklovej dopravy. Uvoľnené miesta potom možno využiť spôsobom, ktorý skvalitňuje životné prostredie – ako verejné priestory, komunikácie pre nemoťorovú dopravu, kvalitnú zástavbu, ako napr. v Kajaani vo Fínsku, Feiburgu a Norimbergu v Nemecku, Gente v Belgicku a inde²³.

Na Slovensku sú mestá a obce stále projektované v prvom rade pre autá, často práve na základe tlaku obyvateľov. Pre samosprávy je zatiaľ nepriechodné vysvetliť svojim voličom, že parkovanie na verejných priestranstvách nie je zadarmo a dostať sa všade autom nie je právom majiteľa auta. Aj napriek upozorňovaniu odborníkov sa samosprávy zatiaľ neodvažujú prísť s agendou zásadného ukludňovania, resp. vytesňovania motorovej dopravy v prospech nemotorovej. Výnimkou sú iba pešie zóny v mestách aj väčších obciach, ktoré priniesli do centier mnohých sídiel oživenie. Postupne sa objavujú aj rôzne ďalšie aktivity, niekedy na základe podnetov zvonku, ale čoraz častejšie aj z podnetu miestnej komunity, ktorá začína pociťovať nadvládu automobilov v uliciach

.....
²³ Viac informácií, odkazov na publikácie a weby vrátane konkrétnych príkladov nájdete v publikácii Kolektív (2005): *Reclaiming city streets for people. Chaos or quality of life? alebo tiež Dekoster, J., Schoellaert, U. (2002): Cycling: the way ahead for towns and cities?, ktoré vydalo Ministerstvo životného prostredia ČR, Praha. Obe sú prekladmi materiálov vydaných orgánmi EÚ.*

a na verejných priestoroch ako obmedzujúci faktor kvality ich života.

V Trnave, Martine a Zvolene bol v r. 2006 – 2008 v rámci medzinárodného projektu SNOWBALL odskúšaný spôsob riešenia dopravy, ktorý prináša do sídiel okrem zníženia dopytu po doprave aj výrazné zníženie energetickej spotreby, výskytu dopravných nehôd a hluku. Projekt ponúkol o.i. koncepciu „**Jazdi pomaly a choď rýchlejšie**“ (Drive slowly, go faster), ktorá by prostredníctvom zúženia komunikácií, opatrení na spomalenie dopravy (zóny 30 km/hod) a zmien v organizácii dopravy mala priniesť pre motoristov plynulú dopravu. Teda autá, hoci idú pomalšie (spravidla max. 30 km/hod), dostanú sa do miesta určenia skôr, akoby sa pohybovali väčšou rýchlosťou, ale museli brzdieť, vyhýbať sa a podobne. Tento spôsob bol vytvorený v Holandsku, ale použil sa už aj v iných krajinách. U nás zatiaľ zostal v etape simulácií a izolovaných riešení vybraných komunikácií v troch mestách, čo však môže byť prvým krokom správnym smerom.

To, ako sú vytvorené podmienky na vlastný pohyb peších po verejných priestoroch, dokáže výraznou mierou ovplyvniť návštevnosť a obľúbenosť týchto miest. V husto zastavaných územiach je hlavnou úlohou spriechodnenie súkromných pasáží a komunikácií tak, aby boli zabezpečené priame spojenia a zvýšila sa motívácia ľudí chodiť peši, pretože je to rýchlejšie. V redšej zástavbe je potom najväčšou výzvou

zabezpečiť pešie trasy bezpečné vo dne aj v noci.

Pri navrhovaní verejných priestorov by sme mali myslieť nielen na elimináciu rizika stretnutia ich užívateľov s autami, ale aj na vytváranie priestranstiev bez motorovej dopravy či priestorov výlučne pre peších. Pri tom je dôležitá bezbariérovosť, materiálové vyhotovenie, trasovanie a umiestnenie chodníkov, dopravné značenie a oddelenie zón s rôznym druhom dopravy a mnohé ďalšie súvislosti, ktoré môžu buď na pohyb peších nabádať, pozývať na prechádzku, vlastný presun uľahčovať alebo naopak sťažovať alebo úplne znemožňovať.

Bezbariérovosť verejných priestorov by dnes mala byť už samozrejmosťou. Napriek tomu sa stále stretávame s novými podchodmi a nadchodmi, rozdielnymi úrovňami terénu a ďalšími prvkami, ktoré sú bez osobitných úprav bariérou pre pohyb mnohých skupín užívateľov. V návrhoch by táto potreba nemala viesť iba k eliminácii schodov a ich nahradeniu rampami s primeraným sklonom. Prehľadný informačný systém, jasné oddelenie priestorov pre peších a primerané materiálové vyhotovenie by malo zodpovedať potrebám rôznorodých skupín užívateľov. Takéto opatrenia sú prospešné pre nás všetkých, nielen pre vozíčkárov, čo je pravdepodobne najrozšírenejšie klišé, ak sa spomína bezbariérovosť verejných priestorov. Počet ľudí, ktorým pri ich pohybe v mestskom prostredí pomáhajú ko-

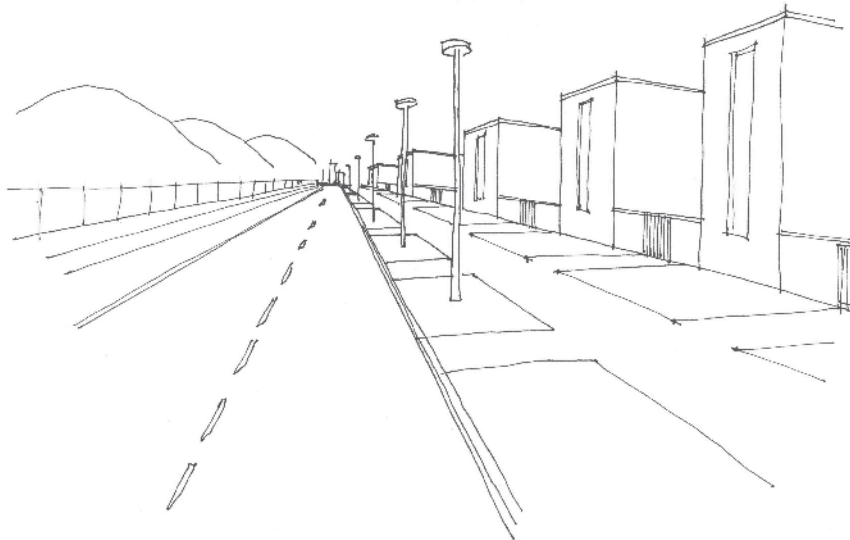
„Ľudia majú nárok na dobrú dostupnosť ulíc, námestí, budov a verejnej dopravy bez nároku na svoj vek, schopnosti, pohlavie, výšku príjmov, jazyk, bez ohľadu na etnický, kultúrny či náboženský pôvod.“
Medzinárodná charta chôdze, in Kolektív (2008)

lesá v tej najrôznejšej podobe, je oveľa vyšší, než by sa na prvý pohľad zdalo. Zoznam je vskutku bohatý: mamičky a oteckovia s malými deťmi v kočíkoch, deti na kolobežkách, korčuľoch alebo skateboardoch, dospelí s nákupnými vozíkmi, turisti alebo cestujúci s kufirkami na kolieskach... Bezbariérové verejné priestory môžu podporiť všetky tieto skupiny. Bohužiaľ, aj to, čo je dobre navrhnuté a postavené, dokážu spoľahlivo obsadiť nevhodne postavené reklamné pútače či autá parkujúce po okrajoch chodníkov a na nich. Viac o tejto problematike nájdete v ďalšej časti tejto kapitoly venovanej tzv. univerzálnemu dizajnu.

Cestičky pre peších by mali byť čo najpriamejším spojením medzi východiskom a cieľom pohybu, nemali by smerovať k „slepým“ ukončeniam, predlžovať cestu či ísť do pravých uh-

Priame a monotónne úseky chodníkov sú vnímané ako únavné a nudné a ak človek vidí pred sebou celú trasu, ktorú musí prejsť, chôdza je vnímaná ako zvlášť únavná. Pri tom chodník, ktorý je rozčlenený, objavovaný po etapách, ako napr. stáčajúca sa ulica s meniacim sa profilom ulice, je vnímaný ako oveľa zaujímavejší a príjemnejší, aj keď je objektívne dlhší ako priama cesta. Najzaujímavejšie je striedanie užších priestorov ulíc mierne meniacich smer a širších námestí, kde existujú kontrasty medzi malým a veľkým.

lov. V prípade, ak sa do frekventovaného ťahu pre peších postaví zelená plocha, ľudia si ňou prirodzene skracujú cestu.

Veľkosť priestoru určeného pre chôdzu je ďalšou otázkou. Človek by mal mať dostatok priestoru kráčať primeranou rýchlosťou bez obťažovania, bez tlačenej a bez príliš veľkého manévrovania. Gehl (2000) uvádza, že horným limitom hustoty na uliciach a chodníkoch je okolo 10 – 15 chodcov za minútu na meter

ulicnej šírky. Ak intenzita pohybu ďalej rastie, je možné pozorovať jasnú tendenciu rozdelenia pešej dopravy do dvoch paralelných protichodných prúdov, teda chodci sa musia držať vpravo, aby vôbec prešli. Ak pridáme do tohto počtu aj ľudí s kočíkmi, vozíkmi a podobne, úzke chodníky popri širokých cestách pre autá nám nebudú postačovať pre bezpečný pohyb peších. Stratégia dopravy mesta Viedeň (in Kolektív, 2008) napr. stanovuje šírku chodníka

min. 2m pri novo projektovaných priestoroch, a 1,5m pri starých, ale len v prípadoch, ak nie je možné dodržať minimálnu šírku 2m.

Okrem priestoru na chôdzu je dôležitá aj **vzdialenosť**, ktorá je prijateľná pre peších²⁴. Na základe veľkého počtu pozorovaní bola ako prijateľná vzdialenosť pre väčšinu ľudí v obyčajných denných situáciách stanovená dĺžka okolo 400 až 500 metrov. Pre deti, starších a ľudí s hendikepom je táto vzdialenosť podstatne kratšia. Rob Methors (in Kolektív, 2008) uvádza, že pri vzdialenostiach viac ako 500m chôdzu nahrádza prirodzene bicykel, a ak nie sú vytvorené podmienky, tak automobil.

V zahraničí sú veľmi obľúbené široké chodníky, po ktorých sa napr. môžu starí rodičia prechádzať pomaly, pričom deti môžu behať okolo na trávnej ploche, alebo na šikmých násypoch. Násyp pozdĺž chodníkov tiež umožňuje majiteľom psov hádzať im loptičku alebo kotúľať ju.

Komunikácie pre peších by mali pozývať a navádzať na pohyb po nich. Kvalita cestičky je minimálne rovnako dôležitá ako jej dĺžka. Veľmi dôležitý je preto použitý **materiál a charakter povrchu**. Tie je nutné prispôbiť funkcii komunikácie – iný povrch bude vhodný pre cestičku v rekreačnej zóne v parku a iný pre chodník na centrálnom námestí. Je prirodzené,

²⁴ Bostadens Grannskab. Statens Planverk, správa 24, Stockholm, 1972 in Gehl. J. (2000)

Zdvihnutie bicykla nad hlavu na záver jazdy Critical Mass znamená pripomenutie, že aj s cyklistami treba rátať.

že ľudia sa vyhýbajú šmykľavej dlažbe, rovnako nepríjemné ale môžu byť aj hrboľaté povrchy, sypaný štrk, piesok a podobne.

Rovnako by mal projektant veľmi opatrne umiestňovať schody a stupne, zábradlia a iné prvky, ktoré by mohli brániť v prirodzenom pohybe peších. Osobitne dôležitým je umiestňovanie lavičiek a priestorov na sedenie, ktorým sa detailnejšie venujeme v tejto kapitole neskôr. Ich umiestnenie priamo na úzky chodník väčšinou nie je príjemné ani tým, ktorí si chcú posediť, ani tým, ktorí chcú prejsť okolo.

Problematiku pohybu bicyklistov po verejných priestoroch sme si nie náhodou nechali na koniec tejto časti kapitoly. **Bicyklovanie** je, bohužiaľ, väčšinou u nás brané iba ako šport a bicykel nie je chápaný ako dopravný prostriedok na každodenné použitie, hoci v súčasnosti sa tieto postoje menia. Je to paradox, pretože bicyklovanie je po všetkých stránkach

výhodnejším spôsobom dopravy ako doprava automobilová.

V zahraničí využívajú bicykel dámy s dlhými sukňami, mladí muži v oblekoch idúci do práce, deti do škôl aj tínedžeri idúci na schôdzky. Dostatočne hustá sieť vyčlenených trás iba pre bicykle je kombinovaná s chodníkmi, ktoré môžu používať rovnako chodci, ako aj cyklisti.

Pri projektovaní verejných priestorov je nutné brať do úvahy aj skutočnosť, že v niektorých prípadoch je rýchlosť bicyklistu bližšia rýchlosti auta ako chodca. Ide predovšetkým o cyklotrasy spájajúce navzájom vzdialenejšie časti mesta, kde musí cyklista vyvinúť vyššiu rýchlosť, ak má byť jeho spôsob dopravy efektívny. V týchto prípadoch je lepšie viesť oddelenú trasu pre bicykle od trasy pre peších (hoci aj stavebnými prvkami na vymedzenie koridorov), príp. oddelený cyklopruh viesť radšej na úrovni komunikácie pre autá.

Ako si vyberajú rôzne skupiny užívateľov svoj obľúbený verejný priestor

Verejné priestory sú pre ľudí, preto by mali byť ich potreby prirodzene dôležitým aspektom pri navrhovaní. Nejde iba o momentálne osobné preferencie, ktoré sú ovplyvnené vekom, spoločenským postavením a inými subjektívnymi danosťami rôznych skupín užívateľov. Ide aj o širokú skupinu potrieb, ktoré vyplývajú zo spôsobu zmyslového vnímania ľudí vo vše-

obecnosti, základnej podvedomej potreby bezpečnosti a prirodzeného záujmu o iných ľudí.

Už viac ako 40 rokov sú známe výskumy W. H. Whyta (1980), ktorý zistil, že to, čo priťahuje ľudí na verejný priestor, je prítomnosť iných ľudí.

„Ludia a ľudské aktivity priťahujú iných ľudí. Nové aktivity začínajú v tesnej blízkosti udalostí, ktoré už prebiehajú.“ zhrnul známou skúsenosť každého z nás Jan Gehl (2000).

Vo všeobecnosti je pre užívateľov veľmi príjemné, ak sa na verejnom priestore striedajú plochy, ktoré koncentrujú a naopak rozptyľujú aktivity, a tým aj ľudí. Obľúbené verejné priestory sú charakteristické tým, že tu existuje množstvo prechodových zón, teda jemných prechodov medzi rôznymi druhmi menších priestorov s dobrým vizuálnym prepojením. Tie vytvárajú príležitosti na rôzne kontakty –

od jednoduchého pozorovania iných, cez počúvanie, príležitostné rozhovory až po ozajstné užšie kontakty, ktoré sú pre miestnu komunitu také dôležité. Whyte (1980) konštatuje, že špecifickými rysmi úspešného verejného priestoru sú ďalej tieto charakteristiky:

- Prevalencia skupín ľudí nad jednotlivcami; Whyte zistil, že ak sú na priestore skupinky 3 a viac ľudí, väčšinou sa títo vopred dohodli, že sa stretnú na tomto priestore alebo sem spolu už prišli. To je dôkazom, že daný priestor je vnímaný ako cieľ stretnutí, že si ho ľudia zámerne vyberajú.

Vo veľkých, otvorených a neurčitých priestranstvách sú individuálne aktivity rozptýlené v čase a priestore následkom predimenzovaných prázdnych priestorov. Ulica so šírkou 4 m umožňuje peší prechod pre cca 50 osôb za minútu, čo je pri bežnom dni dostačujúce. Koncentrácia ľudí a aktivít je pociťovaná ako príjemná a umožňujúca kontakt.

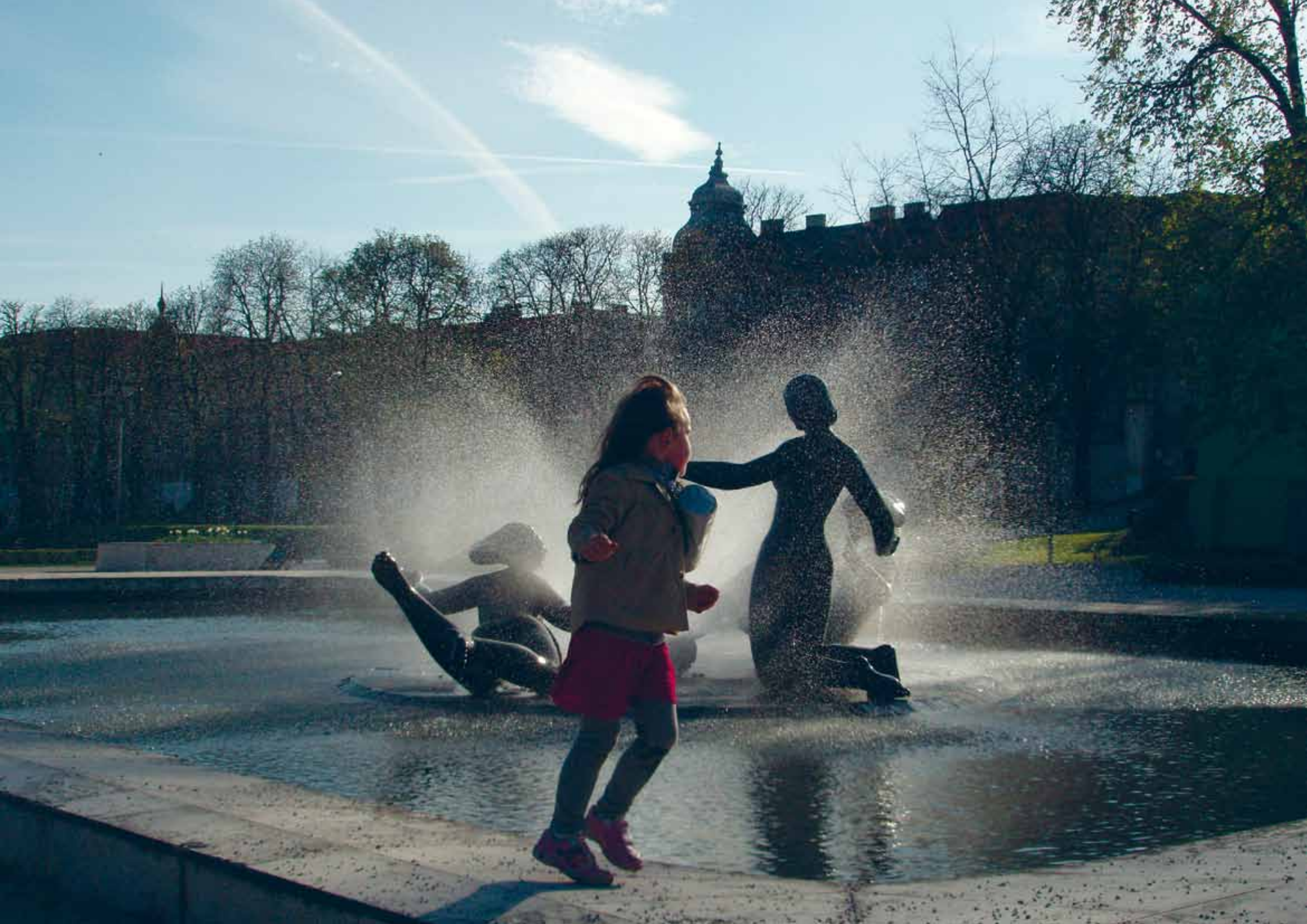
- Vyšší počet žien ako mužov; ženy sú vo všeobecnosti pri výbere verejných priestorov opatrnejšie a majú vyššie nároky. Kritériá výberu sa u žien pohybujú od povrchu priestoru umožňujúceho pohyb aj na vysokých podpätkoch až po pocit bezpečia na danom priestore.
- Rozličné vekové kategórie; prítomnosť rôznych vekových kategórií väčšinou ukazuje, že miesto má rozličnú „klientelu“, ktorá ho využíva každá špecifickým spôsobom, napriek tomu tu nájdú spoločné miesto.
- Rôzne aktivity; na obľúbených verejných

priestoroch sa spravidla koná väčšie množstvo aktivít a podujatí ako na miestach menej úspešných. Aktivity však pritom nemusia vyžadovať špeciálne úpravy či prestavby priestoru,

- Citové prejavy; na fungujúcom verejnom priestore sa oveľa častejšie stretávame s ľuďmi, ktorí sa držia za ruky alebo sa zdravia, pravdepodobne tu uvidíme viac úsmevov, bozkov a objatí ako na mieste problematickom.

Prevažnú väčšinu vnemov zabezpečuje človeku zrak. Hoci na verejných priestoroch je veľ-

Niekedy stačí mať si kde sadnúť a mať sa na čo pozerať.

Mladí ľudia sú osobitnými užívateľmi verejných priestorov. Potrebujú mať súkromie, ale aj byť videní, chcú nadväzovať kontakty s vrstovníkmi, ale aj mať možnosť iba pozorovať okolie.

mi dôležitý aj sluch, a to v pozitívnom (hudba, rozhovor) aj negatívnom smere (autá, hluk mesta), zrakové vnímanie je podstatné. Pri navrhovaní verejných priestorov je nutné brať do úvahy, že človek až niekde vo vzdialenosti medzi 70 – 100 m začína rozoznávať, kto sa na verejnom priestore nachádza a čo robí. Až pri vzdialenosti cca 20 – 25 m je možné rozoznať pocity a nálady ostatných a práve v tomto bode začína byť zaujímavé byť v spoločenskom kontakte. Vzdialenosť je teda možné používať k regulovaniu stupňa súkromia a intenzity rôznych druhov sociálnych kontaktov.

Veľké priestory sú pociťované ako chladné a neosobné, menšie sú považované za intímne a bezpečné. Pre väčšinu užívateľov je preto príjemnejšie, ak sú aj veľké námestia rozdelené aspoň vizuálne do menších plôch, na ktorých je možné dosiahnuť blízkosť a dobrý vizuálny kontakt. Neplatí to však vždy a bez výnimiek – nie každý človek sa chce kontaktovať a zároveň, ak je príliš málo miesta, ku kontaktom nedochádza, pretože je narušená osobná zóna medzi cudzími ľuďmi. Aj ľudia, ktorí sa navzájom poznajú, sa nemusia cítiť príjemne, pretože nemajú dostatok miesta na postupné vzdialovanie, ak chcú odísť z priestoru alebo už ďalej nechcú komunikovať.

Naše zmysly sú prispôbené prevažne na horizontálne vnímanie – sústreďujeme sa na to, čo vidíme najmä na úrovni našich očí. To výrazne limituje vnímanie verejných priesto-

rov – ak človek nevidí úroveň umiestnenú nad alebo pod hlavnou úrovňou, jednoducho ju nepoužije. Vyvýšené alebo vnorené verejné priestory sú aj preto obľúbené iba v špecifických prípadoch, keď ľudia dokážu vizuálne rozoznať, čo sa deje na oboch úrovniach.

Z pohľadu projektanta verejného priestoru existujú tri faktory, ktoré sú pri definovaní využívania veľmi dôležité, keďže odlišujú skupiny užívateľov na základe ich schopností, kapacít a možností využívať verejný priestor. Týmito faktormi sú:

1. **Mobilita** určitej vekovej skupiny je dôležitá, pretože naznačuje, akú vzdialenosť je schopná prekonať za účelom dosiahnutia verejného priestoru. Mobilita s vekom zvyčajne stúpa, situácia je však pri detailnom pohľade komplikovanejšia. Veľmi malé deti pred tým, ako začnú chodiť, bývajú z pohľadu mobility silne závislé od svojich rodičov. Tí zase budú pravdepodobne obmedzení vo svojej mobilite, keďže na to, aby sa niekde dostali so svojimi deťmi, musia používať kočíky. Ako deti rastú, stávajú sa mobilnejšími, keďže dokážu a môžu cestovať ďalej od domova. Staršie deti a tínedžeri majú vo svojej mobilite len málo obmedzení, pričom môžu použiť bicykel alebo verejnú dopravu. Pracujúci dospelí sú zrejme najmobilnejšou skupinou, zatiaľ čo miera mobility nezamestnaných môže byť obmedzená z finančných dôvodov. Starší ľudia, ktorí prestanú pracovať, sa tiež môžu stať menej mobilnými, i keď je

iste potrebné vyhnúť sa kliše dôchodcu s paličkou, keďže v niektorých spoločnostiach sú dôchodcovia stále aktívnou a najmobilnejšou časťou spoločnosti. Osobitnou skupinou, ktorú treba brať z pohľadu mobility do úvahy, sú ľudia s postihnutím. Touto skupinou sa budeme v tejto kapitole zaoberať v osobitnej časti.

2. **Fyzická aktivita** sa takisto s vekom najprv zvyšuje a neskôr začína klesať. Z toho pre plánovanie a projektovanie otvorených priestorov logicky vyplýva, že menej aktívnym skupinám obyvateľstva, ako sú maličké deti hrajúce sa v piesku, by mali stačiť menšie priestory, zatiaľ čo aktívnejšie skupiny, ktoré uprednostňujú napríklad loptové hry, budú vyžadovať viac priestoru. Aj v tomto prípade treba dávať pozor na kliše v podobe starčekov hrajúcich šach alebo stareniek obdivujúcich krásu kvetov. Vo všeobecnosti platí, že starší ľudia vyžadujú menej miesta, keďže sa stávajú menej aktívnymi, avšak aj v tejto vekovej kategórii nájdeme veľmi aktívnych ľudí.

3. Ďalšou stranou mince mobility je **disponibilný čas**. Vo všeobecnosti platí, že čím sme mobilnejší, tým menej času máme na využívanie otvorených priestorov. A tak najmobilnejší a aktívni mladí dospelí musia tráviť veľkú časť svojho času štúdiom alebo v práci na plný úväzok, čím sa pre nich komplikuje možnosť cestovať do otvorených priestorov a využívať ich, i keď im v tom nebude už nič iné brániť. Naopak, menej mobilní ľudia, deti a ich rodičia

alebo opatrovatelia, ako aj starší ľudia majú spravidla na navštívenie otvorených priestorov viac času.

Kombináciou týchto faktorov pre rôzne skupiny vznikne sieť verejných priestorov dostupných a vhodných pre rôznych užívateľov. V mestách to bude najčastejšie kombinácia viacerých menších verejných priestorov so základnou vybavenosťou v blízkosti domovov, menšieho počtu väčších priestorov disponujúcich väčším rozsahom zariadení pre širšiu verejnosť a malý počet veľkých mestských parkov, ktoré môžu uspokojiť množstvo ľudí.

Pri plánovaní tvorby alebo zveľaďovania verejných priestorov je užitočné rozlišovať medzi potrebami nasledujúcich skupín užívateľov a pri plánovaní ich brať do úvahy, keďže každá skupina má svoje osobitné požiadavky na otvorené priestory:

- **Deti predškolského veku** nebudú verejné priestory využívať bez dohľadu svojich rodičov, starších príbuzných alebo iných opatrovateľov. Vo všeobecnosti platí aj to, že nebudú využívať priestory, ktoré sú veľmi vzdialené od ich domova. Zvyčajne sa odporúča priamy vizuálny kontakt medzi miestom na hranie a domovom.
- **Deti navštevujúce základnú školu** sú zvyknuté prekonávať istú vzdialenosť pri dochádzaní do školy a preto budú zrejme schopné prekonať podobnú vzdialenosť aj pri návšteve verejných priestorov plniacich

funkciu rekreačných oblastí. Pre túto vekovú skupinu je dôležité, aby tieto priestory ponúkali nevyhnutné stimuly pre detskú obrazovnosť.

- V prípade **tínedžerov a mladých dospelých obyvateľov** sú obmedzenia v mobilite relatívne malé a verejné priestory môžu byť lokalizované aj v značnej vzdialenosti od domova. Kým chlapi vyhľadávajú neformálne športoviská a miesta na potulovanie, dievčatá využívajú
- **Ekonomicky aktívni členovia spoločnosti** majú teoreticky len málo obmedzení vo využívaní verejných priestorov, problémom je však nedostatok voľného času. Preto sú pre nich veľmi dôležité priestory v blízkosti domova, aj keď môžu využívať aj vzdialenejšie priestranstvá. Rovnako dôležité pre túto skupinu môžu byť aj u nás verejné priestory v blízkosti pracovísk. Strávenie aj krátkeho času medzi zeleňou môže totiž významne zvýšiť koncentráciu a produktivitu práce.
- **Muži a ženy** – v tomto prípade treba zväžiť rodové rozdiely, a to najmä pokiaľ ide o otázky dostupnosti otvorených priestorov a ich bezpečnosti (skutočnej i vnímanej) vo vzťahu k ženám – užívateľkám. Ženy používajú verejné priestory častejšie, a to najmä kvôli ich „nadvláde“ pri peších presunoch do práce, školy pre deti, obchodu a pod. (Kolektív, 2008)
- **Dospelé osoby starajúce sa o malé deti**

Väčšina dôchodcov a starších obyvateľov, najmä v mestách, zostáva ešte dlhý čas fyzicky aktívna a hoci môžu tráviť značný čas starostlivosťou o vnukov, môžu vyhľadávať verejné priestory vzdialené od ich domovov v takej istej miere ako ich pracujúci susedia.

- budú v prvom rade nútené využívať také typy verejných plôch, ktoré sú prítlačivé pre deti. Keďže dospelí využívajú tieto priestory spolu s deťmi, je dôležité, aby zariadenia poskytované v rámci verejných priestorov pre malé deti uspokojovali aj potreby a záujmy ich opatrovateľov, i keď to bude znamenať len zabezpečenie sedenia a primerane atraktívneho kontextu.
- **Nezamestnaní** sa odlišujú v potrebách na verejné priestory od zamestnaných ľudí a to dvoma spôsobmi. V prvom rade majú k dispozícii zrejme menej peňazí, za ktoré by mohli navštevovať vzdialené priestory. To predpokladá potrebu zabezpečiť vhodné priestory v bezprostrednej blízkosti obytných zón. V druhom rade budú mať k dispozícii viac času, ktorý by mohli tráviť v otvorených priestoroch, čo by mohlo byť pre nich zaujímavé, keďže ide o aktivitu, ktorá nič nestojí.

- **Miestni obyvatelia** sú hlavnou skupinou, ktorá si potrebuje uspokojiť svoje potreby na verejných priestranstvách v rámci obytných oblastí. Ide o skupinu s osobami rôzneho veku a sociálnych skupín a verejné priestory na sídliskách budú musieť uspokojiť všetky ich potreby.
- **Ľudia dochádzajúci za prácou** na rozdiel od predchádzajúcej skupiny, predstavujú ľudí, ktorí sú zamestnaní mimo svoj domov. Ich časový fond je obmedzený a preto sú schopní tráviť v otvorených priestoroch len obednú prestávku, prípadne iné krátke pracovné pauzy, aj to iba v relatívne malom množstve zamestnaní.
- **Dôchodcovia a starší občania** majú zvyčajne k dispozícii viac času a tak môžu cestovať na väčšie vzdialenosti, ak sa chcú dostať do otvorených priestorov. Ich mobilita môže byť v porovnaní s mladšími ľuďmi nižšia, neslobodno však upadnúť do stere-

בית המדרש היהודי
בבית המדרש היהודי
בבית המדרש היהודי

otypu nazerania na dôchodcov ako na ľudí prechádzajúcich „druhým detstvom“.

- Z pohľadu plánovania a projektovania verejných priestorov spadajú **ľudia s telesným postihnutím** do dvoch hlavných skupín. Prvú skupinu predstavujú ľudia s hendikepom ovplyvňujúcim ich mobilitu a druhá skupina zahŕňa ľudí so zrakovým postihnutím (hoci aj tento hendikep môže výrazne ovplyvniť ich mobilitu).
- **Migranti a ostatné menšinové národnostné skupiny** môžu mať odlišné zvyklosti vo využívaní verejných priestorov. I keď tieto tradície a ich dôsledky na projektovanie môžu byť rôzne, jedno môžu mať spoločné, a to že skupiny prisťahovalcov môžu mať obmedzené podmienky na bývanie, čo znamená, že pre nich budú mať otvorené priestory význam ako miesta, ktoré by im mali nahradiť nedostatok životného priestoru v ich domovoch²⁵.
- **Turisti a návštevníci** – verejné priestranstvá nevyužívajú len miestni obyvatelia, ale vo väčšine prípadov by sme mali myslieť aj na turistov a návštevníkov, hoci už len tým, že priestory by mali byť vhodne označené. Návštevníci zvonku budú spoznávať mestá a krajiny v prvom rade cez verejné priestory.

.....
²⁵ Aj keby sme nechceli upadnúť do splošťujúceho vnímania tejto skupiny.

Užívatelia verejných priestorov najčastejšie spadajú do viacerých skupín zároveň. Kombinácia ich nárokov a zároveň kombinácia iných skupín kladie na konečný návrh priestoru veľké nároky.

Univerzálny dizajn: Plánovanie pre všetkých

Verejné priestory sú často svedectvom toho, že namiesto rešpektovania rôznorodosti a uľahčovania pohybu, orientácie a pobytu mnohým cieľovým skupinám ich život sťažujeme – a tým ich aj z konkrétneho prostredia diskriminujeme a de facto vylučujeme. Navrhovanie a plánovanie, ktoré nerešpektuje základné potreby a nároky viacerých cieľových skupín, však neovplyvňuje len pohyb v priestore a prístupnosť, ale aj jeho užívanie, priateľskosť, bezpečnosť a atraktivnosť.

Ani známy dánsky architekt Jan Gehl, ktorý vo svojich dielach prináša nový pohľad na verejné priestory, sa dostatočne nevenuje významnej téme, ktorá sa v 90-tých rokoch 20. storočia objavuje ako v americkom, tak v európskom kontexte. Ide o **dizajn pre všetkých** (design for all), resp. o **architektúru prístupnú a postavenú pre všetkých** (accessibility for all; built for all). Tieto prístupy vychádzajú z medzinárodných dokumentov OSN a EÚ. Oba tieto koncepty, v mnohom sa prekrývajú a totožné, hovoria o tom, ako plánovať tak, aby sa priestor (ale aj budovy) „otvorili“

pre všetkých – z hľadiska prístupnosti, bezpečnosti, funkčnosti, ale aj atraktivity či ponuky podnetov na premýšľanie, vnímanie prostredia či interakciu s ním.

Princípy univerzálneho dizajnu sformulovala skupina architektov, projektantov, inžinierov a výskumných pracovníkov Centra pre univerzálny dizajn Štátnej univerzity Severnej Karolíny. Ako kľúčové zásady ich možno aplikovať aj pri plánovaní verejných priestorov v našich podmienkach.

- **Umožnime rovnosť v užívaní.** Plánujme tak, aby priestor mohli využívať všetci bez rozdielu a aby sme sa vyhli priestorovej segregácii či znevýhodneniu akéhokoľvek človeka. Návrh priestoru by mal pre každého zabezpečiť súkromie a bezpečie; každého by mal rovnako oslovovať.
- **Umožnime flexibilitu v užívaní.** Vytvoríme prostredie, ktoré vyhovuje širokému spektru individuálnych požiadaviek a schopností a ktoré umožní užívateľom zvoliť si vlastný spôsob interakcie s priestorom, jeho osvojenia a užívania.
- **Zabezpečme jednoduchosť a intuitivnosť užívania.** Plánujme priestor a jeho súčasť tak, aby bolo jednoduché ho užívať bez ohľadu na predchádzajúce skúsenosti používateľa, jeho vedomosti, zručnosti či koncentráciu. Uprednostnime jednoduchosť pred originalitou a zložitosťou.
- **Zabezpečme zrejmosť a pochopiteľnosť**

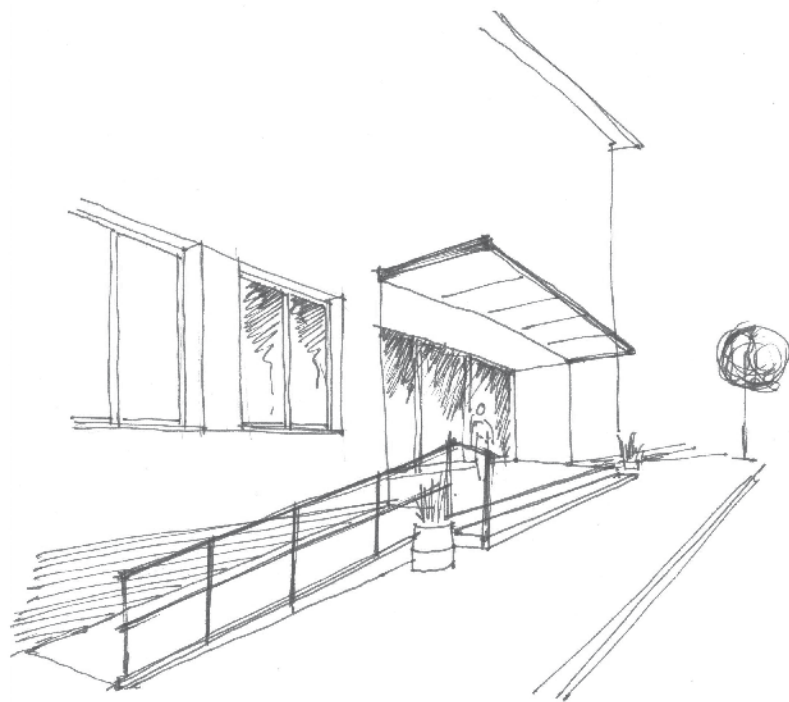

Navrhovanie a plánovanie, ktoré nerešpektuje základné potreby a nároky viacerých cieľových skupín, neovplyvňuje len pohyb v priestore a prístupnosť, ale aj jeho užívanie, priateľskosť, bezpečnosť a atraktivnosť.

informácií. Vytvárajme prostredie, ktoré sprostredkuje používateľovi nutné informácie efektívne, s ohľadom na okolité podmienky alebo zmyslové schopnosti. Umiestnime informácie logicky podľa ich dôležitosti a významu a maximalizujme „čitateľnosť“ základných informácií“. Využime rôzne spôsoby a kanály sprostredkovania informácií – slová, obrázky, hmat i zvuky.

- **Minimalizujme chyby.** Plánujme priestor tak, aby sme minimalizovali nebezpečenstvo a následky náhodných alebo neplánovaných akcií. Užívatelia by sa mali v priestore cítiť bezpečne, nebyť stále v strehu pred možnými bariérami či prekvapeniami.
- **Umožnime malú fyzickú náročnosť.** Navrhujeme také prostredie, ktoré sa dá používať výkonne a pohodlne a s minimálnou námahou.

- **Riešme priestor tak, aby bol prístupný a užívateľný pre všetkých.** Umožníme pohodlný prístup do celého prostredia a ku všetkým jeho komponentom pre každého používateľa, aj s použitím podporných zariadení alebo osobného asistenta. Umožníme, aby sa dal priestor používať bez ohľadu na veľkosť používateľovho tela, jeho stav, alebo pohyblivosť.

Dizajn pre všetkých sa venuje aj téme **rodového pohľadu**. Táto problematika u nás stá-

le vyvoláva na tvárach skôr pobavenie, pretože nevnímame to, ako odlišne využívajú verejné priestranstvá ženy a muži. Už bežné pozorovania ukazujú, že je nutné brať do úvahy minimálne dve významné otázky: prvá súvisí s **bezpečnosťou** z pohľadu žien, ale aj detí, ľudí s postihnutím a starších obyvateľov. Druhá sa týka **dostupnosti** všetkých verejných priestorov vzhľadom na použité povrchy, informačný systém, prevýšenie a sklon komunikácií a podobne. Čo sa týka bezpečnosti, ide

predovšetkým o rozdielne vnímanie subjektívnych a objektívnych hrozieb u rôznych skupín užívateľov. V prípade žien to znamená najmä preferenciu dobre osvetlených miest, možnosť vybrať si cestu, ktorá je dobre vizuálne kontrolovateľná, frekventovaná, bez podchodov či tmavých miest a podobne. Zo zvýšeného pocitu bezpečia v mestských otvorených priestoroch však budú mať prospech všetky skupiny užívateľov. Zľahčovanie spomínaného fenoménu nevedlo k rodovo neutrálnym mestám, ale k mestám plánovaným pre mladých a vo väčšine prípadov fyzicky zdatných mužov, ktorí ako by mali len málo obmedzení a zodpovedností (napríklad sa nepohybujú po meste s deťmi).

Dizajn pre všetkých možno chápať aj ako prípravu našich miest a obcí na demografickú zmenu²⁶, vyvolanú starnutím európskej populácie, ktorá bude v budúcnosti v priemere menej mobilná a viac citlivá na bariéry v prostredí, ako dnes.

Detailné plánovanie verejných priestorov – jednotlivé prvky a ich kombinácie

Podmienky pre dobré fungovanie a využitie verejných priestorov vytvárame už v etape plánovania sídla. Ak je táto základná úroveň problematická, pri navrhovaní konkrétneho

.....
26 Ageing označuje starnutie populácie, ktoré sa stáva na európskej úrovni rozšíreným javom a prináša prirodzené dôsledky aj v oblasti navrhovania verejných priestorov.

Nové námestie v litovskom meste Telsiai, príjemné svojou mierkou i dominantou zvonice.

verejného priestoru je nutné riešiť o to viac problémov.

Pri navrhovaní verejného priestoru architekt používa primerané architektonické prostriedky na vytvorenie sociálne, esteticky aj kvalitatívne prijateľného prostredia. Architekt pri navrhovaní vytvára priestorovú kompozíciu, ktorej kvalita je tým vyššia, čím viac sa podarí spojiť jej materiálne časti a aspekty zjednocujúcou silou nosnej myšlienky, v ktorej sú vzájomne sprostredkované obsah, funkcia, konštrukcia a forma. Je to proces „hľadania, objavovania, narábania s priestorom a materiálom. Je to hra plná fantázie so svetlom, proporciou, rytmom, harmóniou.“ (Finka a kol., 1994)

Bohatosť, resp. jednoduchosť výtvarného riešenia a voľba materiálov sú základnými charakteristikami architektonicko-výtvarnej koncepcie (Kováč, 2010). Pojem „kompozícia“ je úzko spätý s pojmom „forma“. Obidva tieto pojmy sú také blízke, že ich môžeme oddeliť

iba teoreticky. Architekt využitím prvkov a elementov dokáže vytvoriť verejné priestory, ktoré nie sú iba funkčné a prispôbené potrebám užívateľov, ale sú aj atraktívne, esteticky príjemné, prívetivé a bezpečné.

Výtvarné aspekty pri navrhovaní verejných priestorov, rovnako ako pri celej architektonickej tvorbe, sú dôležité. Ide predovšetkým o mierku, proporcie, rytmus, kontrast, detail, symetriu a asymetriu, harmóniu, farbu, symboliku a ďalšie. Niektoré z nich sú dôležitejšie pri riešení budov, ale mnohé z nich majú podstatný vplyv na vnímanie, členenie a tým aj využívanie verejného priestoru. Samozrejme,

za aplikáciu týchto aspektov do návrhu verejného priestoru sú zodpovední odborníci, ale je dôležité, aby si ich existenciu uvedomili aj tí, ktorí o verejných priestoroch rozhodujú, či už v pozícii miestnej autority, investora alebo aktívnej verejnosti.

Niektoré príklady možných otvorených plôch na verejných priestoroch (Stiles, 2010)

Tiché miesto na posedenie, premýšľanie a čítanie. Skupiny malých, ukrytých a podla možnosti zatienených lavičiek na sedenie, umiestnených stranou od ciest a zdrojov hluku. Pohľad na priestor môže byť, ale nemusí byť dominantný.

Pobytový priestor, príjemné miesto na stretnutia, rozhovory a oddych. Hlavný, dláždený a vybudovaný priestor v blízkosti hlavných cestičiek, nie však priamo dotknutý týmito trasami, s rôznymi možnosťami posedenia pre rôzne skupiny, ktoré sa chcú stretnúť, či už spolu alebo oddelene. Priestor by mal ponúknuť kombináciu otvorenosti a uzavretosti, výhľadu a úkrytu a môže prípadne obsahovať aj ústredný architektonický prvok, akým je napríklad pergola alebo altánok.

Trasy v parku. Pomerne neformálny okruh na prechádzky okolo drobnej sídelnej zelene, spájajúci hlavné oblasti a prvky priestoru. Tento vzor umožňuje užívateľom, aby sa vydali na prechádzku bez toho, aby museli opustiť park. Doplnkom môžu byť bežecký okruh a tienené miesta na sedenie.

Vyhliadka. Dláždená plocha, najlepšie vyvýšená, umiestnená na okraji miesta, ohraničená na jednej strane zábradlím, o ktoré sa ľudia môžu oprieť a odkiaľ môžu sledovať dianie v priestore. Vyhliadka môže byť umiestnená mimo samotného miesta, pozdĺž širšieho alebo dlhšieho výhľadu na lokalitu.

Pódium pre rôzne aktivity. Pomerne veľká spevnená plocha lokalizovaná v centrálnej časti, na ktorú môže byť výhľad z jednej alebo viacerých strán a ktorá môže slúžiť ako miesto pre neformálne športovanie (napríklad skateboard). Táto plocha môže byť umiestnená pred rovnako neformálne pódium. V zime môže byť

upravená na ľad a môže slúžiť na korčuľovanie.

Promenáda – vidieť a byť videní. Široký, dláždený a dobre osvetlený chodník, podľa možnosti s lemujúcimi stromami a lavičkami, ktoré umožňujú ľuďom prechádzať sa jeden vedľa druhého v oboch smeroch. Prechádzky sú hlavnou funkciou tohto komponentu, ktorý nemusí byť nevyhnutne prepojený so vstupmi do priestoru, mal by však byť vo vzťahu k zvyšku priestoru umiestnený strategicky.

Tienistý hájik. Pravidelný útvar alebo neformálna skupina stromov so zapojenými korunami, vytvárajúcimi pod sebou uzavretý a tichý trojrozmerný priestor, ktorý možno pozorovať z istej vzdialenosti alebo si ho vychutnať priamou prítomnosťou. Takýto hájik môže byť ústredným prvkom lokality alebo môže ponúkať tienisté miesto úniku zo širšieho priestoru.

Veľká lúka. Veľká zatravnená ústredná oblasť umožňujúca flexibilné využitie od neformálnych loptových hier až po umiestnenie veľkého stanu, kde sa v lete môžu konať rôzne podujatia. Lúka by nemala byť husto popretávaná chodníkmi, aby sa dala využiť na množstvo spôsobov. Miesto by malo byť mierne vyhlbené, aby vznikol pocit uzavretia a aby v čase dažďov mohlo slúžiť na zachytenie a zadržanie vody.

Kvetinové záhony. Kvetinové koberce sústredené okolo rohov a vstupov na lokalitu, alebo predstavujúce ústredný prvok v iných častiach lokality, môžu ponúknuť farebnosť

a detail na miestach koncentrácie ľudí. Môžu do priestoru prilákať samotných návštevníkov, ale aj motýle či iný hmyz. Na lokalitách, ktoré sú urbanizované vo väčšej miere, možno pre podobný účel využiť iné formy vegetácie, napríklad stromy a kry.

Uzavretá hranica. Hranica priestoru môže mať tvar bohatej a vhodne štruktúrovanej vegetácie vytvárajúcej hranicu otvoreného priestoru a vyznačujúcej rozhranie medzi priestorom a zvyškom mesta. Taktiež možno použiť múr, plot, terénny val, prípadne ich kombináciu. Vhodná hranica umožňuje eliminovať mestské prostredie a dovoľuje, aby si priestor vytvoril svoj osobitý charakter.

Vstupné „nádvorie“. Dláždená plocha s možnosťou sedenia, vytvárajúca vstup do verejného priestoru a plniaca funkciu brány medzi samotným priestorom a zvyškom sídla. Je to miesto, kde sa budú miešať charakteristiky parku a mesta či obce. Je vhodné, aby bolo lokalizované napríklad v blízkosti zastávky verejnej dopravy. Na tomto mieste môžu ľudia čakať jeden na druhého a pritom pozorovať, čo sa deje na ulici i v parku.

Miesto na piknik. Ide o miesto s vybavením na varenie potravy, prípadne s grilom a sedením so stoličkami, kde môžu užívatelia priniesť svoje potraviny, pripraviť ich a skonzumovať pod holým nebom. Takýchto miest možno bude treba viac, a to v závislosti od typu príslušného otvoreného priestoru.

V prípade, ak nie je na priestranstve dostatok miest na sedenie, vytvárajú si užívatelia náhradné riešenia.

Miesto pre pestovanie kvetín a zeleniny
Miesto, kde sa dá priestor využiť ako záhrada a kde je možné sadiť, pestovať a zbierať úrodu kvetov alebo zeleniny. Môže ísť o skupinu uzavretých prenajímaných záhradiek alebo môže ísť o malé záhradkárске pozemky pripojené k bytom na prízemí v obytnej oblasti. Alternatívou sú výstavné záhrady, integrované do celkového plánu otvoreného priestoru a udržiavané na komunálnej úrovni. V tejto časti lokality môže byť umiestnený celý rad funkčných prvkov, ako je úschovňa záhradného náradia, kompostáreň alebo vybavenie na zavlažovanie.

Kúsok prírody. „Voľnú prírodu“ a „zastavané prostredie“ možno vnímať antagonisticky, a to v dôsledku ich vizuálneho kontrastu, ktorý, ak sú umiestnené vedľa seba, z pohľadu formálneho dizajnu vytvára isté napätie. Ako oblasť s vegetáciou blízko prírodným pod-

V centre Ostravy vydláždené námestie zatriktívujú prúdy vody, ktoré sú dobre prístupné a nepravidelne sa strácajú a znovu objavujú. Podobný priestor v Banskej Bystrici so strohým mobiliárom slúži iba na rýchly prechod do nákupného centra. Málokto má záujem sa tu zastavovať a zdržovať.

mienkam spolu s rastlinami a živočíchmi, pre ktoré poskytuje biotopy, ponúka prepojenie s krajinou, a to i vtedy, ak priamy vizuálny kontakt chýba. Kúskom prírody môže byť lúka alebo oblasť s poloprírodným trávnikom, vodná nádrž alebo mokraď, živý plot s prírodnými druhmi, alebo aj malý lesík. Takéto prírodné oblasti nám poskytujú vyjadrenie dynamiky prírody, rastu a zániku v priebehu meniacich sa ročných období a sú miestom, kde môžu mestskí ľudia pozorovať prírodu spôsobom, akým sa im za iných okolností nezjaví.

Každý typ verejného priestoru kladie iné nároky na bezpečnosť, prístupnosť, orientovanie sa, osadenie a vzhľad prvkov a podobne. Definovať všeobecné pravidlá a postupy na vytvorenie kvalitného priestranstva je preto veľmi ťažké. Niektorí autori na základe dlhoročných výskumov a pozorovaní zozbierali zoznam problematických prvkov a ich kombinácií vysky-

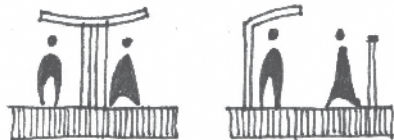

tujúcich sa na verejných priestoroch. Mnohé z nich sú typickými problémami slovenských verejných priestorov súčasnosti. Maddenová (2000) v známej knihe Ako premeniť miesto (How to Turn a Place Around) pomenováva problémy, ktoré by sa na kvalitnom verejnom priestore nemali vyskytovať:

- nedostatok miest na sedenie – mnohé verejné priestory miesta na sedenie poskytujú iba sezónne (lavičky v lete) alebo neposkytujú žiadne možnosti. Ľudia sú preto nútení prispôbiť sa situácii a v snahe nájsť aspoň trochu pohodlia hľadajú rôzne iné možnosti – často aj také, ktoré nie sú vhodné z hľadiska trvácnosti materiálov a prvkov, ktoré nie sú na sedenie;
- nedostatok miest na stretávanie sa – miesta na stretnutia môžu byť vytvárané zámerne (napr. ihrisko) alebo sú to miesta, ktoré vznikli druhotne v dôsledku zoskupenia

Navrhovaním verejných priestorov je možné ovplyvniť koľko ľudí a aktivít na verejných priestoroch bude, ako dlho budú individuálne aktivity trvať a ktoré typy aktivít sa budú rozvíjať.

jednotlivých prvkov (autobusová zastávka, lavička, predajný stánok). Vo všeobecnosti sa práve pri miestach druhého typu zabúda na prirodzené stretávanie sa väčšieho počtu ľudí na jednom mieste, napr. chýbajú lavičky alebo sú rozmiestnené tak, že neumožňujú komunikáciu;

- zle umiestnený vstup či miesta, ktoré nie je vidieť – tmavý alebo úzky vchod odrádza prichádzajúcich od vstupu do priestoru namiesto toho, aby ich priťahoval, pozýval a lákal. Ak je napr. interiér parku viditeľný aj z ulice, je prítlačivejší a viac láka na vstup;
- nefunkčné prvky, o ktoré sa nikto nestará – často sú prvky navrhnuté skôr pre členenie priestoru ako na užívanie. Sú teda skôr estetickým doplnkom. Zaujímavé prvky naopak podnecujú k aktivite;
- cestičky, ktoré nikam nevedú alebo ktoré vedú ľudí tam, kam nechcú ísť, sú nezmyselné. Rovnako aj cesty idúce do praveho uhla alebo v trase, ktorá je nelogická. Vytvoriť cestičku, ktorá bude ľudí pozývať, aby po nej chodili alebo sa pri nej zastavili, sadli si a odpočívali alebo pozorovali okolie, je určité umenie;
- sivé holé múry alebo mŕtve zóny okolo verejných priestorov – pulzujúca, živá oblasť prináležiaca k verejnému priestoru je pre úspech verejného priestoru rovnako dôležitá ako vzhľad a starostlivosť o vlastný priestor. Sivé steny a múry ničím neprispievajú

ku atraktivite ulíc a spôsobia skôr ako nepotrebná kulis;

- nedostatok aktivity – tam, kde nie je dostatok aktivít a atrakcií (napr. letné kino, tržnica, festival a pod.), sú námestia prázdne a opustené;
 - nadvláda motorových vozidiel – ulice by nemali byť diaľnice a človek by nemal mať strach cez ne prejsť. Pohyb cez ulicu by mal byť bezpečný a ľahký, aj keď musí užívateľ priestoru chvíľku počkať;
 - nevhodne umiestnené zastávky hromadnej dopravy – umiestnenie zastávok na miesta, pri ktorých je zjavné, že ich nebude používať veľa ľudí, je cesta k zaručenému neúspechu. Zastávka na rušnom mieste môže priestoru pomôcť a naopak, môže prispieť k rozsiahlejšiemu využívaniu verejnej dopravy.
- Na fyzické podmienky verejných priestorov sú najcitlivejšie práve tie typy aktivít, ktoré robia verejné priestory verejnými – sú to tzv. *voliteľné aktivity*²⁷, ktoré nemusia obyvatelia nevyhnutne robiť, ale ktoré si sami vyberajú. K najzákladnejšej aktivite (pohyb po priestore) sa pridávajú napr. postávanie, posedávanie a sedenie, pozorovanie a počúvanie ostatných a okolia a mnohé ďalšie.

Riešenie **povrchov** limituje pohyb užívateľov po priestore a preto je jedným z najvý-

²⁷ Jan Gehl (2000) rozdeľuje aktivity užívateľov verejných priestorov na tzv. nevyhnutné, ktoré ľudia musia urobiť bez ohľadu na kvalitu fyzického prostredia a voliteľné.

znamnejších prvkov (Kováč, 2010). Od architekta si vyžaduje hľadanie rovnováhy medzi často protichodnými požiadavkami investora na ekonomickú zvládnuteľnosť, užívateľov na bezpečný pohyb a bezbariérovosť, environmentálnymi požiadavkami napr. na vsakovanie vody, v pamiatkovom prostredí sa navyše pridáva povinnosť akceptovať historické súvislosti. Samozrejmosťou by malo byť akceptovanie charakteru okolitých budov a ich línií. Kováč (2010) navyše upozorňuje, že v riešení povrchov sa môžu prejavovať prevádzkové „čiar“, rozhrania dynamiky pohybu, akcentovanie vstupov a výtvarných diel, umiestnenie mobiliáru, charakter objektov a najmä ich parteru. Dlažba môže v kombinácii s inou formou informácie (ružice, vložené tabuľky, výtvarné prvky a pod.) slúžiť aj na interpretáciu histórie či náznakovú prezentáciu archeologických pamiatok²⁸.

Návrh materiálu, sklonu a odvodnenia povrchov na verejnom priestore musí navyše brať

²⁸ Viac v časti o interpretácii dedičstva

do úvahy aj praktickú stránku údržby v zime/ lete, po príležitostných podujatiach, ich rozoberateľnosť alebo možnosť obnovy v prípade opráv.

Ľudia, ktorí prechádzajú pešo po uliciach, námestiach a iných priestoroch, sa prirodzene často zastavujú. Niekde iba preto, že musia (semafony, obrubníky atď.), ale často aj preto, že vidia niečo zaujímavé, na niekoho čakajú alebo sa s niekým stretli a rozprávajú sa. Asi každý z nás už zažil situáciu, kedy si ponáhľajúc razil cestu hlúčkikom postávajúcich a rozpráva-júcich sa ľudí. Prečo ľudia stoja často tam, kde je tak málo miesta?

Najradšej **ľudia postávajú** v tzv. prechodových zónach medzi jedným a druhým typom priestoru a tiež po okrajoch väčšej plochy. Majú tak podvedomý pocit, že nie sú v centre pozornosti ostatných a môžu sa bez problémov dívať okolo. Tento „efekt okraja“²⁹ vychádza z pozorovaní a skúseností, že práve umiestnenie človeka na okraji mu dáva najlepšiu možnosť pozorovania. „Ochrana je zaistená, výhľad k dispozícii.“ stručne charakterizuje Gehl (2000).

Z týchto dôvodov je na väčších plochách vhodné používať rôzne malé detaily, opory, stĺpiky a podobne, ktoré priestor rozčleňujú a kde môžu ľudia prirodzene postávať. Po okrajoch sa sú zas veľmi obľúbené nepravidelné prieče-

²⁹ Derk de Jonge: *Applied Hodology. Landscape 17, no. 2 (1967 – 68), p. 10 – 11. In Jan Gehl (2000)*

Vzájomné umiestnenie lavičiek môže kontakty uľahčovať alebo naopak znemožňovať. Skupiny ľudí obľubujú lavičky do polkruhu, otočené k sebe alebo orientované do uhla ku sebe. Jednotlivci uprednostnia lavičky ďalej od seba, ale väčšinou vo vizuálnom kontakte s ostatnými. Iba málokto obľubuje lavičky radené za sebou ako v školskej triede alebo obrátené vzájomne chrbtom.

lia a výklenky, ktoré poskytujú pocit súkromia a zároveň dostatok priestoru na kontakty.

Až **prvky umožňujúce sedenie** vytvárajú možnosti na dlhšie a kvalitatívne významnejšie kontakty. Práve sedenie nasleduje po zastavení sa, stretnutí či postávaní. Vo všeobecnosti, ak užívateľ nemá možnosť posadiť sa, v priestore dlho nezostáva a nemôžu nasledovať všetky tie príjemné aktivity, ako je napr. slnenie, čítanie, rozhovory, čakanie na stretnutie, pozorovanie iných ľudí, hry a tak ďalej. Táto známa skúsenosť sa môže použiť zámerne v priestoroch, kde nie je vhodné podporovať zotrvávanie užívateľov, napr. rôzne tmavé kúty, miesta pod oknami bývajúcich a podobne. Na väčšine verejných priestorov je ale zámer opačný – miestami na sedenie podporovať zotrvávanie v priestore, pretože ľudia pozorujúci iných ľudí poskytujú nad verejným priestorom bezplatný vizuálny dohľad.

Nepravidelné umiestnenie lavičiek a ich väčšie rozstupy neumožňujú sedenie a najmä vzájomnú komunikáciu viac ako 3 – 4 ľuďom naraz. Mladí sa postavajú či čupnú oproti, starší si pôjdu sadnúť inde.

V základných rysoch sa požiadavky na miesta na sedenie podobajú na požiadavky na miesta pre postávanie. Teda napr. lavičky uprostred prázdnych, otvorených plôch sú menej obľúbené, a to osobitne v prípadoch, ak sú v priestore rozmiestnené akoby náhodne. Naopak – obľúbené sú najmä lavičky, z ktorých je dobrý výhľad na okolité aktivity, ale zároveň sú chránené (vrátane ochrany pred vetrom či slnkom v lete). Na priestore by mali byť miesta pre sedenie tak skupín, ktoré chcú komunikovať, ako aj jednotlivcov, ktorí chcú zostať sami.

Pri umiestňovaní lavičiek architekt zvažuje aj opačný extrém, ktorým je priveľký otvorený priestor okolo. Na to, aby si človek mohol pri sedení pohodlne vystrieť nohy a nemať pocit, že niekomu prekáža, by mal byť chodník pred ním široký cca 4 – 5 m. (Gehl, 2000)

Kvalita sedenia (typ, materiál) je pre niektoré typy užívateľov podstatná, pre iné naopak vôbec. Kým pre starších ľudí bude určujúce pohodlie a praktickosť pri vstávaní/sadaní, pre tínedžerov a mladých dospelých tieto otázky nehrajú takmer žiadnu rolu. Pre architektov a dizajnérov je tiež výzvou navrhnuť taký typ sedenia, ktorý by bol vhodný aj pre starších, ale na druhej strane nebol až tak pohodlný, aby umožňoval prespávanie. Rovnako ťažké je balansovanie medzi tým, že užívatelia obľubujú lavičky bez operadiel, ktoré umožňujú presadnúť si na tú stranu, kde sa niečo deje, na druhej strane chýbajúce operadlo robí po čase sedenie nepohodlným pre starších. Chýbajúce operadlo môže byť argumentom pre neobľúbenosť paradoxne aj u mladých, ktorí radi sedávajú práve na operadle s nohami vyloženými na sedadle.

Niekedy však zabudneme práve na to, že lavičky môžu slúžiť aj na obyčajný odpočinok pre peších (starší, deti, chorí a pod.). Viac menej pravidelné rozstupy cca 100m sú dôležité najmä v miestach, kde nie je tieň, alebo iná príležitosť si oddýchnuť.

Okrem prvkov na sedenie, ktoré sú na verejnom priestore umiestňované zámerne, sú veľmi obľúbené všetky doplnkové miesta, ako napr. múriky, schody, kvetináče a obrubníky atď. Osobitne príjemné sú veľké prvky, ktoré sú primárne napr. estetickým doplnkom miesta (sochy, pamätníky, fontány), ale zároveň umožňujú aj sedenie. Jedna z úspešných stratégií tvorby verejných priestorov pracuje práve s tým, že na miestach, ktoré sú využívané

najmä sezónne, sa dopĺňajú lavičky napr. iba cez leto a zvyšok roka je možné sedenie na prírodných a bezpečných doplnkových miestach

Lavičky či iné prvky spoločne nazývame **mobiliár a prvky malej architektúry**. Ide napr. o smetné koše, kvetináče, lampy verejného osvetlenia, ale aj sochy, fontány, studne a rôzne výtvarné diela a mnohé ďalšie. Výhodou je, ak je mobiliár viacfunkčný. Napríklad stĺpiky či zábradlia prispôbené pre parkovanie a zaistovanie bicyklov, už skôr spomínané druhotné miesta na sedenie na fontánach či múrikoch a podobne.

Pri navrhovaní verejných priestorov sa často otázka kvality vzťahuje iba na kvalitu mobiliáru, príp. jeho rozmiestnenia. Samozrejme, aj tieto otázky sú dôležité a je im nutné ve-

Pravdepodobne najhoršou kombináciou je, ak na priestranstve neexistujú žiadne miesta na sedenie. „Keď sme mali na ulici stôl s petíciou, poprosila ma jedna staršia pani, či by si nemohla na chvíľu oddýchnuť na našej stoličke, pretože bolo teplo a široko ďaleko nebola žiadna lavička.“ opísala túto skúsenosť obyvateľka jedného slovenského mesta.

Nevhodné umiestnenie prvkov mobiliáru (smetný kôš, kvetináč aj strom s obrubou) do trasy chodcom. Nelogickosť umiestnenia zväčšuje aj fakt, že zelenou plochou bol zároveň prerušený prirodzený a frekventovaný peší ťah, priechod pre peších smeruje do tejto plochy a človek musí ísť opakovane do pravého uhla. V najužšom mieste sú nahromadené aj prvky mobiliáru.

novat' primeranú pozornosť, rovnako ako aj kontextu a tomu, čo síce nie je viditeľné, ale mobiliár často limituje. Ide o podzemné **technické siete**, ktoré sú nevyhnutné pre celoročné fungovanie vlastných verejných priestorov, nehovoriac o nárokoch stavieb v ich blízkosti. Architekt pri navrhovaní okrem toho zvažuje limity rozpočtu od investora, potreby užívateľov, náročnosť údržby, pôsobenie poveternostných vplyvov a podobne. Zosúladenie týchto často protichodných nárokov je veľmi ťažké.

Výtvarné diela, logá, informačné tabule, vrátane historických artefaktov, modelov a máp mesta sú často určujúcimi bodmi výtvarnej koncepcie verejného priestoru (Kováč, 2010). Veľmi obľúbené sú aj rôzne vyhlídky, a to najmä

pre turistov. Ich začlenenie do okolia je však veľmi citlivou otázkou, najmä v prípadoch, ak ide o úplne nové prvky v existujúcej zástavbe.

Informačný systém v sídlach je nielen estetickým doplnkom, ale mal by byť aj prakticky použiteľný, funkčný a mal by mať správcu, ktorý by zabezpečoval starostlivosť, aktuálnosť informácií a obnovu systému. Môže ísť o obyčajné informačné tabule a značky, ale aj o rôzne iné prvky priamo na verejnom priestore, ktoré sprostredkujú informáciu napríklad o histórii miesta (viac nájdete v tejto kapitole, v časti venovanej interpretácii miestneho dedičstva). Jašo (2010) upozorňuje na to, že spoločný a čitateľný „dizajn“ verejných priestorov najmä v mestách je rovnako dôležitý ako použí-

MUZEUM
MESTA VIEREN
BRATISLAVY
KAVČEN
BRATISLAVA
MESTO
MESTO
MESTO

CLOSED

vane hlavičkového papiera a mestskej pečate na dokumentoch. „Nemožno ho degradovať do úlohy obyčajného doplnku mestskej štruktúry či architektonického alebo urbanistického detailu, pretože často je práve dizajn dominantným nositeľom informácie potrebnej na zmysluplné štruktúrovanie priestoru.“ (Jaššo, 2010).

Vodné prvky sú na verejných priestoroch obľúbeným lákadlom. Ožívujú priestor už len zvukom tečúcej vody. Okrem environmentálneho vplyvu sú aj vítaným miestnom osviežením, navyše môžu byť priestorom na sedenie, nevynímajúc výtvarnú a estetickú hodnotu. V prípade, ak sú v blízkosti vody umiestnené aj múriky a zábradlia vhodné na sedenie či dokonca na ležanie, umožňujú dlhšie pobudnutie pri vode a mimoriadne obľúbené aktívne činnosti pre deti (hádzanie kamienkov). V posledných rokoch sa čoraz častejšie používajú prvky, ktoré umožňujú nielen pozeranie sa na vodu, ale aj dotyk či priamo pitie. Fontánky na pitie sa, bohužiaľ, často navrhujú iba v jednej výške, neumožňujúcej ich použitie deťmi či ľuďmi so zdravotným hendikepom.

Zeleň a prírodné prvky prinášajú na verejné priestranstvá okrem pozitívneho environmentálneho pôsobenia aj ich oživenie, možnosť vizuálneho aj funkčného členenia plôch, spríjemnenie fádnych stavebných prvkov a podobne. Prvky zelene sú aj nástrojom na uplatnenie svetla a tieňa, ako kompozičných efektov verejných priestorov (Kováč, 2010). Najmä solitér-

ne vysadené stromy, ale aj aleje a iné skupiny vzrastlých drevín dokážu zásadným spôsobom ovplyvňovať vnímanie priestoru a jeho budúce využitie. Skupina stromov na hlavnom prístupovom bode alebo na začiatku hlavnej cestičky môže napríklad vytvoriť efekt „prírodnej brány“, ktorá znamená „vitajte“, vyvoláva možnosť vstupu a vytvára atmosféru náklonnosti k priestoru. Tento prvok je možné využiť aj na otvorenej ploche, kde nie je „formálna“ brána.

Environmentálne najvýhodnejšie sú plochy rôznorodej zelene, ale existujú riešenia aj pre priestorovo obmedzené, malé priestory. Typické je využitie kvetínáčov (líniové, bodové alebo ukladané do väčších či menších plôch), resp. ich umiestnenie alebo zavesenie „do pohľadu vnímateľa“ vysunutím do výšky. Stále častejšie sa pri navrhovaní budov využíva zelená plocha ako vegetácia na fasádach domov alebo trávnatá plocha striech.

Krajinní a záhradní architekti tiež musia riešiť navrhovanie zelených plôch a prvkov zelene vzhľadom na ich premenlivosť počas roka a ďalej v súvislosti s hustou sieťou technickej infraštruktúry pod zemou a možného prerastania koreňmi. Rovnako dôležitou je aj potreba vizuálnej kontroly plôch v prípade, ak je na mieste priveľa neudržiavanej zelene, najmä v kombinácii s neosvetlenými miestami a slabou verejnou kontrolou (napr. neobľúbeného) námestia.

Prírodné fenomény na verejnom priestore vstupujú do kompozície verejného priestoru

Vnímanie toho, kde sa končí umenie a začína gýč, je subjektívne. Napriek tomu by sa mal architekt zaoberať aj tým, ako pôsobí daný prvok v kombinácii s okolím, a to najmä v pamiatkovo chránených častiach sídla.

podľa Gindlovej (1994) aj ako prvky tzv. prírodnej ilúzie. Architektonická kompozícia súčasných sídiel rozohráva čoraz viac fenomén ilúzie napr. na celosklenených fasádach moderných stavieb (odzrkadľujúci strom, oblaky), aby priestor nepôsobil stiesňujúco a monotónne.

Významným prvkom verejných priestorov je aj **osvetlenie**. Vnímanie priestoru, jeho proporcií, atmosféry, farebnosti a podobne sa môže večer úplne zmeniť, a to samozrejme pozitívne aj negatívne. Osvetlenie vytvárajú stĺpové a nástenné svietidlá, svietidlá v dlažbe, nasvietenie budov a artefaktov, prispievajú k nemu aj výklady a reklamy. Čoraz častejšia je práca so svetlom namiereným alebo odrazeným od vertikálnych povrchov. Svetlo používané na verejných priestoroch by malo byť teplé a príjemné.

Napriek tomu, že je výtvarné pôsobenie svetla veľmi obľúbené, pri osvetlení hrá rolu

Zeleň pôsobí na väčšinu ľudí upokojujúco a príjemne. Dať si zmrzlinu alebo kávu v stánku pod takýmto zeleným „dáždnikom“ je zážitkom samým o sebe.

viac praktická otázka bezpečnosti pohybu a možnosť vizuálnej kontroly buď ľuďmi navzájom, alebo kamerovými systémami. Napríklad dopravná stratégia mesta Viedeň (in Kolektív, 2008) usiluje o zníženie počtu smrteľných dopravných nehôd aj prostredníctvom zväčšovania priestoru pre peších na úkor áut. Veľmi dôležitým nástrojom je pri tom zlepšovanie viditeľnosti v tmavých kútoch a uličkách.

Na **umiestnenie prvkov stimulujúcich hry a aktivity** sa niekedy pri navrhovaní verejných priestoroch zabúda. Ak je na ploche dostatok prvkov umožňujúcich organizovanie príležitostných podujatí alebo neorganizovaných aktivít, vďaka ktorým sa ľudia budú môcť „baviť sami“, je veľká pravdepodobnosť, že sa stanú obľúbenými. V posledných rokoch stále väčšiu obľubu získavajú tzv. wifi free zóny. Nejde pri tom o žiadne viditeľné prvky umiestnené na priestore, hoci aj pre zabezpečenie wifi prístupu je

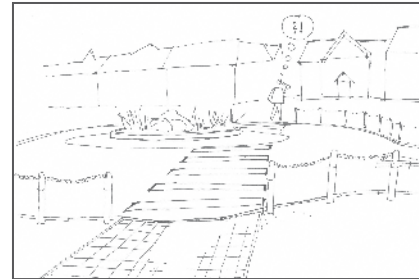
Obľúbené verejné priestory sú často miesta, kde je veľa prvkov podnetných pre vznik neorganizovaných, nových či neformálnych aktivít. Zvlášť cenné sú miesta, kde si užívatelia urobia svoj program, bez potreby ich veľkého organizovania. Lákadlom môžu byť detské kútiky, voľné priestory na menšie či väčšie kultúrne podujatia, ďalej stoly na príležitostné alebo pravidelné trhy, ale aj veľké šachovnice a podobne.

nutné pripraviť a realizovať technické podmienky pre umožnenie pripojenia na internet.

Prvkami pre aktivitu môžu byť aj miesta na venčenie a hry psov, ktoré sú zatiaľ v našich podmienkach skôr výnimkou ako pravidlom. Pri tom bezpečné a dobre zorganizované priestranstvá, kde môžu psy behať okolo a ich majitelia môžu sedieť, sú v zahraničí veľmi populárne.

Prvky na zvýšenie bezpečnosti užívateľov sa týkajú tak eliminácie rizík zo stretov s autami, ako aj eliminácie kriminality, vandalizmu a podobne.

Riziko stretu pešieho užívateľa s autom je možné eliminovať usporiadaním jednotlivých zón v rámci väčšieho celku, ale aj prvkami, ktoré zabraňujú priamemu stretu a znižujú rýchlosť áut pri vjazde do križovatiek (stavebné opatrenia), alebo umožňujú bezpečný prechod pre peších medzi verejnými priestormi bez áut. Zásady riešenia pešej dopravy v meste Plzeň (in Kolektív, 2008) odporúčajú používať zvýšené priechody pre chodcov v rovine verejného priestoru či chodníka (najmä v blízkosti škôl, zdravotníckych a kultúrnych zariadení a pod.),

Existujúca prax, kedy sú priechody pre chodcov umiestňované mimo líniu nadväzujúcich chodníkov spôsobuje, že si chodci skracujú cestu. Paradoxne namiesto toho, aby boli prechodom lepšie chránení pred autami, sa ich bezpečnosť zhoršuje.

deliace ostrovčeky, prvky vizuálne označujúce prechody (stĺpiky a pod.). Samozrejmosťou by mali byť prechody aj pre cyklistov. Rozsah využitia zábradlí je nutné vždy dôsledne zväžiť, pretože pri jeho nadmernom používaní ho majú chodci sklon ignorovať (podliezanie). Navyše zábradlia málokedy pôsobia esteticky. Dopravná stratégia mesta Viedeň (in Kolektív, 2008) zasa stanovuje, že na priechodoch pre chodcov je nutné skrátiť semafori max. čakaciu dobu pre chodcov na 40 sekúnd³⁰. Dĺžka zeleného signálu je tiež stanovená tak, že minimálny čas musí zodpovedať pomeru sekundy signálu/dĺžka priechodu v metroch.

Posledným typom „prvkov“ na verejnom priestore sú ľahko prístupné miesta s občerstvením (vrátane jedla). Miesto, kde je možné

³⁰ Z hľadiska psychológie pohybu už po pol minútovom čakaní na prechode pri červenom signáli dochádza k rizikovému prechádzaniu cez cestu. In Slabý, P., Laube, Z., Boháč, Š., Vohradský, O., Dlabajová, R. (2004).

si dať šálku čaju alebo zmrzlinu, ísť bezpečne a príjemne na toaletu, alebo len si príjemne posediť v tieni, je často práve tým malým detailom, ktorý rozhodne o obľúbenosti či neobľúbenosti inak architektonicky dokonalého diela.

V tejto časti publikácie sme sa dotkli základných okruhov problémov, ktoré musí architekt spolu s ďalšími odborníkmi riešiť pri navrhovaní verejného priestoru. Tak ako sme spomenuli v predchádzajúcej kapitole, navrhovanie verejných priestorov je ťažké možno aj z dôvodu, že na jeden priestor je možný pohľad z rôznych uhlov. Okrem fyzickej dimenzie je nutné rešpektovať aj rôzne ďalšie súvislosti. Aj z týchto dôvodov nie je možné vzhľadom na šírku témy, ale aj na možnú rôznorodosť čitateľov urobiť hlbší prierez témou. V prípade záujmu o túto oblasť odporúčame štúdium citovanej literatúry, zdrojov informácií uvedených v závere publikácie, ale aj konzultácie s urbanistami, architektmi a ďalšími odborníkmi.

een

Deen
Christina

KAPITOLA 3

Zapájanie ľudí do vytvárania verejných priestorov

V tejto kapitole predstavíme postup a činnosti, ktoré sú dôležité pri plánovaní a úprave menšieho verejného priestoru. Celý proces plánovania a úpravy verejného priestoru so zapojením občanov pre zjednodušenie ďalej nazývame participatívnym plánovaním. Vysvetlenie pojmu participatívne plánovanie nájdete v rámciku 4.

V tejto kapitole sa venujeme najmä vytváraniu **menších verejných priestorov**, ako sú parky, detské ihriská, vnútrobloky na sídliskách, menšie nábrežia alebo dedinské námestia. Takéto projekty vytvárania verejných priestorov sú v silách aj neziskovej organizácie alebo neformálnej skupiny občanov a možno ich zrealizovať do jedného roka. Pri plánovaní veľkých a významných verejných priestorov, ako sú mestské parky, historické námestia, komplexné riešenia nábreží či mestských ulíc, je možné postupovať podobne, avšak celý proces plánovania aj realizácie je výrazne komplikovanejší a dlhší. Viac sa rozdielom medzi vytváraním malých a veľkých priestorov venujeme v závere tejto kapitoly.

RÁMČEK 4

Participatívne plánovanie

Pod participatívnym plánovaním rozumieme rôznorodé metódy, ktoré napríklad v rámci územného plánovania umožňujú spoločné diskusie a hľadanie dohody o využití a funkčno-priestorovom riešení územia. Podľa mierky riešeného územia sa do plánovania zapájajú relevantní zainteresovaní hráči, ktorými môžu byť ako individuálni obyvatelia, tak aj zástupcovia rôznorodých záujmových skupín (verejná správa, podnikatelia, občania, ochranári, umelci, materské centrá, atď.). Participatívne plánovanie zvyčajne predstavuje viacero krokov, ktoré smerujú od identifikovania zainteresovaných hráčov, cez zistenie ich záujmov, spoločné stretnutia až po hľadanie spoločných funkčných dohôd. Funkčné dohody znamenajú také dohody, ktoré rešpektujú rôznorodosť potrieb i záujmov zainteresovaných hráčov, a tým pádom nehľadajú hodnotový konsenzus, ale zameriavajú sa na dosiahnutie dohody na konkrétnom riešení, s ktorým zainteresovaní hráči súhlasia z rôznych dôvodov. Súčasťou participatívneho plánovania je aj účasť zainteresovaných hráčov na realizácii dohodnutých plánov.

Prečo verejné priestory plánovať participatívne?

Na začiatok si skúsme odpovedať na otázku: prečo je lepšie plánovať verejné priestory participatívne, ako sa len spoľahnúť na odbor-

níkov (urbanistov a architektov) a kompetentných (samosprávu)? Pozrime sa na dve možné odpovede.

Prvá odpoveď asi viac osloví obyvateľov, často laikov, ktorí verejné priestory využívajú. Pre nich je dôležité, aby riešenia verejných priestorov reagovali na ich potreby a rešpektovali ich spôsob života v danom území. O využívaní priestoru majú najviac informácií práve obyvatelia, ktorí v danom území žijú a dlhodobo ho sledujú či používajú. Často majú informácie, ktoré nie sú zachytené na papieri, ktoré získali každodenným žitím a dlhodobým sledovaním zmien vo svojom okolí. Napríklad starší obyvatelia vedia často poskytnúť informácie o tom, ako sa vyvíja dopravná prevádzka v priebehu rokov, ale aj ako sa mení v priebehu dňa, vedia povedať, a často aj zdokumentovať, ako sa rokmi menila zeleň v okolí, ale aj ktoré miesta a prečo sú viac obľúbené mládežou alebo naopak mamičkami s malými deťmi.

Každý z obyvateľov, aj neplnoletý tínedžer, dokáže pomenovať čo od svojho okolia očakáva, aké aktivity by mu malo umožňovať a čo vníma ako ohrozenie. Toto všetko môžu byť veľmi subjektívne informácie, ktoré však spolu s formálnymi analýzami a podkladmi vytvorí komplexný obraz o živote na konkrétnom území a poskytnú architektovi východisko pre dobré plánovanie. Mohlo by sa zdať, že na získanie týchto informácií od obyvateľov stačí dobre zrealizovaný prieskum. Áno, prieskumy sú dobrá

Z dotazníkov je možné zistiť, ktoré potreby má najviac obyvateľov, ale nedá sa vytvoriť nič nové, ani zistiť, či by po vysvetlení predstavy jedného z obyvateľov ostatným s návrhom nesúhlasilo výrazne viac ľudí.

vec, avšak zapojením obyvateľov do spoločnej diskusie vzniká nová kvalita, ktorá predstavuje *zdieľané* potreby a predstavy, ako aj predstavy, na ktorých sa obyvatelia nezhodnú.

Druhá odpoveď na otázku prečo plánovať verejné priestory participatívne je určená najmä odborníkom. Pre každého urbanistu a architekta je jednoduchšie, ak má jedného zadávateľa, ktorým je zvyčajne samospráva (niekedy súkromný vlastník pozemku) a s ním diskutuje o prioritách pri riešení územia, verejného priestoru. Dokáže však takýto zadávateľ najlepšie pomenovať priority rozvoja konkrétneho verejného priestoru? Akým spôsobom vznikajú dobre stanovené priority rozvoja územia? Istú časť odpovede na túto otázku by mala poskytnúť územno-plánovacia dokumentácia a koncepcia územného rozvoja. Avšak tieto veľmi často neposkytujú dostatočne presné odpove-

de a veľa konfliktných nárokov v nich nie je vyriešených. Takým konfliktným nárokom môžu byť napríklad rovnako silné potreby zabezpečiť bezpečnosť priestoru vzhľadom na vandalov a súčasne zachovať jeho „verejnosť“, t.j. umožniť prístup všetkým bez obmedzenia. Ak o tom rozhodne odborník sám, čím sa takéto rozhodnutie stane legitímnym? Táto otázka dlhodoobo trápí (územných) plánovačov a odborníkov na verejné politiky.

Niekedy od 90. rokov dvadsiateho storočia si na ňu začali odpovedať prostredníctvom hľadania spôsobov participatívneho (Forester, 1999) alebo spolupracujúceho plánovania (Healey, 2006). Veľmi zjednodušene povedané, spoločné plánovanie zapája zainteresovaných hráčov do diskusie o možnostiach riešenia a prípadne do spoločného rozhodovania o prioritách. V konkrétnom prípade to môže znamenať, že do diskusie o tom, či na riešenom verejnom priestore v historickej časti mestečka bude park, námestie, parkovisko alebo nový obchodný komplex, je potrebné popri zástupcoch samosprávy a odborníkov zapojiť aj zainteresovaných hráčov, ktorými v takomto prípade môžu byť miestni podnikatelia, environmentálne neziskové organizácie, skrášľovací spolok, komunitná nadácia, ale súčasne aj obyvatelia – jednotlivci, ktorí prejavia záujem.

Je zrejmé, že plánovanie, do ktorého je zapojených viac ľudí, bude trvať dlhšie a v mnohom bude aj komplikovanejšie. Na druhej

strane teória aj prax hovoria, že výsledkom spoločného plánovania sú lepšie riešenia, menšie konflikty s obyvateľmi v čase realizácie priestoru, lepšie využitie vytvorených aktivít a často aj lacnejšia a jednoduchšia údržba.

Participatívne plánovanie nie je vhodné vo všetkých situáciách. Pri rozhodovaní o zapojení občanov v konkrétnej situácii, je dobré zvážiť niekoľko aspektov. Ešte predtým, ako začnú prvé aktivity s obyvateľmi, je potrebné vedieť čo sa udeje s ich nápadmi a požiadavkami. Organizátori participatívneho plánovania potrebujú mať jasný „mandát“ vo vzťahu ku rozhodovaniu o výslednej podobe verejného priestoru. A hoci to neznamená, že požiadavky zúčastnených občanov majú byť jedinými alebo hlavnými kritériami zohľadnenými pri navrhovaní priestoru, účastníci plánovania potrebujú vedieť kto, kedy a ako naloží s ich námietkami a ako rýchlo sa udejú reálne zmeny priestoru. Pred zapojením ľudí musí byť jasné, akú mieru ovplyvnenia výslednej podoby priestoru im organizátori plánovania ponúkajú. Podľa toho sa účastníci rozhodujú, koľko do svojej účasti „investujú“ a prispôbia svoje očakávania reálnym možnostiam. Ak je realizácia zmien priestoru v nedohľadne a/alebo možnosť ovplyvniť jeho podobu je minimálna, potom participatívne plánovanie nie je vhodné.

Ďalším aspektom, ktorý treba zvážiť, je miera urgentnosti úpravy priestoru. Ak sa napríklad po povodniach prepadla časť námestia,

ktorým denne prechádza veľká časť obyvateľov mesta, všetci vnímajú ako nevyhnutné námestie čo najskôr spriechodniť. V tejto situácii nie je vhodné začínať s časovo náročným participatívnym plánovaním a žiaduce je namiesto rýchlo sfunkčniť.

Podobne je nutné zvážiť načasovanie a dobu participatívneho plánovania v prípade akútneho konfliktu medzi občanmi a samosprávou (alebo investorom úpravy priestoru). V situácii konfliktu spoločné plánovanie môže pomôcť, avšak musí byť vedené ľuďmi, ktorí sú vnímaní nestranne a poznajú spôsoby riešenia verejných konfliktov. Ak takýchto ľudí neviete nájsť, tak je vhodnejšie s participatívnym plánovaním počkať.

Posledným aspektom, ktorý treba zvážiť, je skutočnosť, či má riešené územie prirodzené skupiny užívateľov, ktoré majú záujem ovplyvniť jeho podobu. Ak je napríklad potrebné rekonštruovať priestor pred železničnou stanicou, ktorým síce prechádza veľa ľudí, avšak nikto si naň nenárokuje, tak priestor nie je vhodný na participatívne plánovanie. Pri takomto priestore je možné urobiť napr. prieskum názorov cestujúcich, avšak spoločné plánovanie by pravdepodobne nezbudilo dostatočný záujem ľudí.

Ak sme vás presvedčili, že participatívne plánovanie je dobrá vec, potom vám v nasledujúcich častiach ponúkame detailnejší pohľad na proces takéhoto plánovania.

Aby to fungovalo...

Ak zvažujete, že sa pustíte do participatívneho plánovania verejného priestranstva, je dobré sa pred definitívnym rozhodnutím oboznámiť s tým, čo takéto plánovanie znamená, teda koľko práce vás čaká, ale aj s niekoľkými nevyhnutnými podmienkami nutnými pre to, aby to fungovalo.

• Obyvatelia už spolu niečo realizovali a podarilo sa to.

Pre úspešnú participáciu obyvateľov na návrhu a realizácii verejného priestoru je (až na výnimky) nevyhnutné, aby obyvatelia sídla mali ešte pred začiatkom spoločného plánovania priestoru predchádzajúcu pozitívnu skúsenosť so spoločnými aktivitami. Ak sa susedia navzájom nepoznajú a nevedia, či sa na seba navzájom môžu spoľahnúť, je veľmi riskantné vstúpiť do projektu, ktorý predstavuje finančné záväzky i zodpovednosť za vytvorený priestor voči jeho užívateľom, samospráve a ďalším subjektom. Pre úspešnú realizáciu participatívneho plánovania je preto dobré, aby sa aspoň časť susedov už pred začiatkom plánovania vzájomne poznala, mala voči sebe dôveru a vedela aspoň niečo o tom, kto má aké zručnosti a vedomosti. Rovnako je dôležité, aby ľudia vedeli, že keď si rozdelia úlohy, tak sa môžu spoľahnúť na to, že budú urobené.

Pre participatívne plánovanie je potrebné, aby existovala dostatočne široká skupina

Ak počas plánovania zistíme, že obyvatelia potrebujú v priestore riešiť iné funkcie, ako sme si mysleli, prípadne že majú dôvody na ich iné situovanie v priestore, tak by sme tomu mali prispôbiť riešenie priestoru.

aktívnych obyvateľov. V prípade, že takúto podmienku vaše sídlisko/obec nespĺňa, odporúčame, aby ste začali drobnými spoločnými poznávacími aktivitami, postupne získavali predstavu o tom, ako viete spolupracovať a asi až po jednom roku úspešných spoločných aktivít začnete uvažovať o úprave verejného priestoru so zapojením obyvateľov.

- **Vybraná plocha je vhodná na verejný priestor a ľudia sa pravdepodobne budú chcieť zapojiť do jej premeny**

Ďalšia podmienka úspešnej realizácie participatívnej úpravy verejného priestoru sa týka výberu priestoru. Ak chceme získať ľudí na to, aby investovali svoj čas, energiu alebo peniaze na úpravu verejného priestoru, musíme vybrať miesto, na ktorom im záleží a v ktorom priro-

dzene žijú. Také miesto spoznáme podľa toho, že ľudia tadiaľ často prechádzajú, má centrálnu polohu a je primerane využívané.

Je výhodou, ak priestor využíva viacero skupín (nie je to miesto, kde sa napr. stretávajú a jazdia len skateboardisti) a okrem prechádzania poskytuje príležitosti aj na zastavenie sa a pozorovanie alebo iné aktivity priamo v priestore. Nie všetky tieto vlastnosti musia mať priestor už pred úpravou, ale je dôležité, aby mal pre ne potenciál. V bezprostrednej blízkosti nemôže byť súčasne nič, čo ohrozuje bezpečnosť (napr. frekventovaná hlavná cesta), alebo vylučuje funkciu verejného priestoru (napr. zdraviu škodlivá prevádzka).

Realizátori projektu medzi prvými krokmi musia zistiť, kto je vlastníkom pozemku, prípadne kto územie oficiálne spravuje a využíva a či je ochotný súhlasiť s jeho úpravou a dlhodobým využitím pre verejnosť. Často je vlastníkom takýchto plôch samospráva, ale môže sa stať, že pozemok vlastní cirkev alebo iný verejný či súkromný vlastník. Prácu s verejnosťou a na úpravách plochy je možné začať až po získaní súhlasu vlastníka. Súhlasné stanoviská vlastníka a správcu pozemku sú nevyhnutné aj pri oficiálnych procesoch povoľovania. Tieto súhlasy by ideálne mali mať podobu písomnej zmluvy (nájomnej, zmluvy o spolupráci či o umožnení využívania pozemku na určitý účel a pod.), v ktorej majiteľ a správca súhlasia s využívaním priestoru

na verejné funkcie, ktoré budú špecifikované počas plánovania a tento záväzok by mal platiť niekoľko rokov (dĺžka záväzku by mala zodpovedať rozsahu finančných investícií, ktoré bude vyžadovať úprava).

Pred definitívnym výberom priestoru potrebujete ešte zistiť základné informácie z územného plánu o tom, aké je plánované využitie vami vybranej plochy v budúcnosti. Ak je váš zámer vytvoriť park a to je v rozpore z územným plánom zóny, potom musíte hľadať iný priestor.

- **Realizátori projektu sú miestni, dôveryhodní a majú dostatočnú kapacitu**

Vytváranie a úprava verejných priestorov prirodzene spadá do kompetencie obecnej alebo mestskej samosprávy. Ak má byť priestor upravovaný participatívne, teda s aktívnym zapojením obyvateľov, tak sa osvedčilo iniciovanie takýchto projektov skupinou obyvateľov alebo miestnym občianskym združením. To neznamená, že takúto participatívnu úpravu nemôže úspešne realizovať aj samospráva. Veľmi efektívna môže byť spolupráca samosprávy a neziskového subjektu, ktoré si môžu rozdeliť zodpovednosti tak, aby využili jedinečné možnosti oboch.

Ak je iniciátorom a organizátorom nezisková organizácia alebo skupina občanov, je dôležité, aby jej členovia boli pre ostatných obyvateľov dôveryhodní, teda boli schopní susedov presvedčiť, že ich zapojenie sa má zmysel

a nápady, ktoré vzniknú, budú prediskutované, zvážené a najlepšie z nich aj zrealizované. Na to potrebuje mať organizátor dostatočnú kapacitu, teda tím ľudí s rôznymi vedomosťami a zručnosťami, ktoré budú pri plánovaní a realizácii úprav potrebovať.

Opakovane sa stáva, že s nápadom upraviť nejaké verejné priestranstvo prichádza nezisková organizácia z iného mesta, alebo nadšený odborník napr. architekt, ekológ tiež z iného mesta. A rovnako opakovane to vedie k tomu, že takáto organizácia alebo odborník dokážu pripraviť veľmi kvalitné riešenie priestoru, avšak nedokážu dobre realizovať participatívne plánovanie. Takéto organizácie a ľudia sú ideálni pre pozíciu poradcov, ale rozhodnutie o tom, kde a aký priestor upravovať by mali prenechať na miestnych aktivistov.

Posledná vec, na ktorú by sa mali iniciátori pripraviť, je, že ak majú presnú predstavu o tom, čo má na upravovanom priestranstve po realizácii projektu stáť, tak to tak vôbec nemusí byť. Participatívne plánovanie znamená otvorenie možnosti ovplyvniť funkcie a priestorové riešenie priestranstva širokej verejnosti.

- **Zabezpečené financovanie pre plánovací proces a minimálne pre drobné realizačné práce**

Pred tým, ako do upravovania verejného priestoru zapojíte obyvateľov, je potrebné, aby ste mali zabezpečené aspoň základné financie

a nefinančnú podporu na realizáciu plánovania, ale aj na drobné úpravy priestoru. Spustenie participatívneho plánovania predstavuje záväzok voči ľuďom, ktorých zapojenie sa vám podarí získať. Ako organizátori priamo alebo nepriamo sľubujete, že námety, ktoré ľudia poskytnú, budú nejakým spôsobom využité, že priestor, o ktorom obyvatelia diskutujú, bude upravený. Je veľmi nešťastné podnietiť záujem a motiváciu ľudí k účasti na pretváraní svojho prostredia a potom skončiť bez akejkoľvek viditeľnej fyzickej zmeny.

Pri participatívnom plánovaní a úpravách priestoru je dobré počítať aj s finančnou, nefinančnou a dobrovoľníckou podporou miestnych ľudí a podnikateľov. Pred začiatkom plánovania potrebujú organizátori pripraviť rozpočet na plánovaciu fázu a odhad na realizačnú fázu a aspoň časť financií potrebujú získať pred verejnými aktivitami.

Oblasti participatívneho plánovania verejného priestoru

Pozrime sa teraz na základné oblasti participatívneho plánovania a realizácie úprav verejného priestoru. Na obrázkoch na stranách 64 až 66 môžete nájsť možný chronologický postup realizácie verejného priestoru, na tomto mieste sa viac zameriame na detailnejší popis oblastí činností, ktoré je pri participatívnom plánovaní potrebné zabezpečiť.

A. Mapovanie priestoru a komunity

Na to, aby ste dokázali zapojiť tých správnych ľudí do plánovania, a aby architekt mohol vytvoriť kvalitný návrh – dizajn priestoru, potrebujete získať a analyzovať množstvo informácií. Mapovaním priestoru a komunity sme pomenovali všetky také zisťovacie aktivity, s ktorými potrebujete začať hneď v úvode a ktoré potrvajú minimálne do okamihu začiatku navrhovania priestoru architektom. Podme sa teda postupne pozrieť na to, čo všetko potrebujete zistiť.

• Spoznanie fyzických daností a kontextu vybraného priestoru

Pre kvalitný návrh potrebujete dobre poznať priestor, s ktorým pracujete. Potrebujete presne vedieť, ako v súčasnosti váš priestor funguje, akí ľudia, kedy a na čo ho využívajú, odkiaľ kam sa po ňom presúvajú, ako dlho v ňom zotrávajú, aké príjemné i nepríjemné zážitky im poskytuje. Na to, aby ste to zistili, môžete urobiť viacero vecí.

Najjednoduchšie je nejaký čas priamo pozorovať váš priestor a ľudí, ktorí sa v ňom pohybujú. Je užitočné to urobiť viackrát, v rôznych časoch (cez pracovný deň, cez víkend, dobré je zmapovať celodennú prevádzku) a všímať si priestor aj z rôznych uhlov pohľadu, t.j. sledovať nielen to, čo sa deje v priestore, ale aj v okolí (napr. či dôchodcovia z okolitých domov priestor pozorujú, kde v blízkosti je naj-

Pre spoznanie priestoru sa môžete pýtať ľudí, ktorí priestor využívajú, aké aktivity tam robia, kedy priestor najviac navštevujú a kto podľa nich ešte priestor využíva (a na čo). Ak bývate v okolí riešeného priestoru, tak časť týchto informácií prirodzene máte, avšak pozorovaním zistíte, že doteraz ste sa na priestor pozerali „inými očami“.

väčšia frekvencia áut, kde parkuje najviac áut a prečo). Odborne sa zoznámenie s priestorovými, funkčnými a prevádzkovými súvislosťami riešenej plochy označuje ako zisťovanie širších vzťahov.

Ak vo vašom tíme nemáte dostatok ľudí, ktorí môžu venovať čas pozorovaniu priestoru, môžete osloviť stredoškólkov alebo vysokoškólkov z okolia, ktorí vám v tejto úlohe môžu veľmi pomôcť a súčasne ich to môže baviť.

Inšpiráciu k príprave pozorovania priestoru nájdete v publikácii Kathleen Maddenovej: Utváření místa: Příručka k vytváření kvalitních veřejných prostranství.

• Identifikovanie zainteresovaných hráčov

Okrem poznania fyzických daností priestoru potrebujete poznať aj to, ktoré rôzne skupiny ľudí si vami vybraný priestor „nárokuje“, teda kto všetko v súčasnosti priestor využíva

a/alebo chce priestor využívať aj v budúcnosti, prípadne má nejaké zámery s jeho využívaním. Tieto informácie môžete čiastočne zistiť pozorovaním a rozhovormi s ľuďmi v okolí, ale súčasne potrebujete osloviť samosprávu, vlastníka priestoru, inštitúcie a firmy, ktoré sa nachádzajú v okolí a zistiť, aký majú vzťah, prípadne plány s priestorom.

Môžete tak zistiť, že neďaleká materská škola využíva v poobedňajšom čase niekoľko detských preliezačiek (aj keď v dosť zlom stave), lebo je tam na rozdiel od ich ihriska tieň; že majiteľ cukrárne v blízkosti veľmi oceňuje tieň, ktorý na jeho letnú terasu vrhajú stromy z riešenej plochy alebo, že spoločenstvo vlastníkov v susediacom dome má v časti priestoru už odsúhlasený prístrešok na smetné koše.

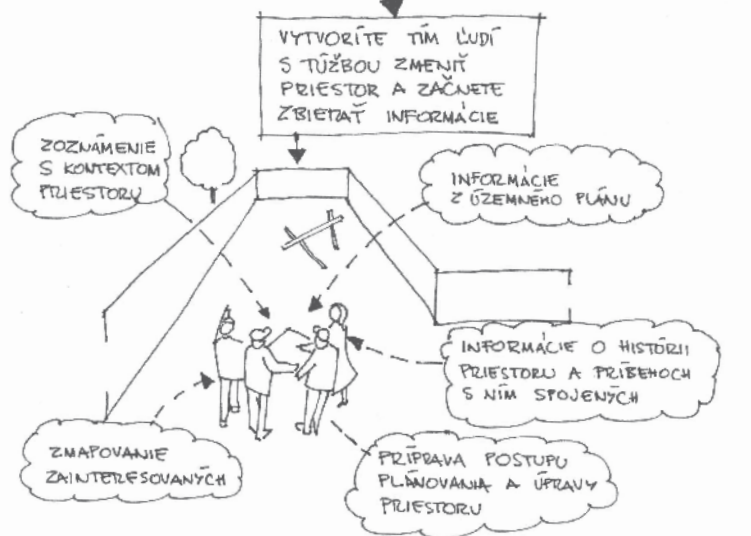
Výsledkom takéhoto mapovania zainteresovaných hráčov môže byť zoznam s kontaktmi, ktorý využijete pri pozývaní ľudí na plánovacie

1. PRVÝ KROK: VYTVORENIE ORGANIZAČNÉHO TÍMU A ZISŤOVANIE INFORMÁCIÍ O PRIESTORE

ČO UROBÍTE ?

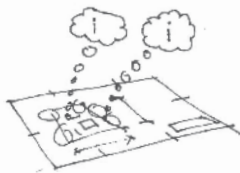
VÝSLEDOK:

- PROJEKT / POSTUP PLÁNOVANIA A ÚPRAV PRIESTORU S ROZPOČTOM

- ZOZNAM ZAINTERESOVANÝCH S KONTAKTMI

- INFORMÁCIE O PRIESTORE

2. KROK 2: ZAPÁJANIE OBYVATEĽOV A ZAINTERESOVANÝCH HRÁČOV

PREČO: AJ OSTATNÍ MAJÚ ČO POVEDAŤ K VYUŽITIU PRIESTORU ... A MÔŽU AJ POMOČŤ PRI ÚPRAVE

ČO UROBÍTE ?

INFORMUJETE A ZBIERATE NÁZORY OBYVATEĽOV A ZAINTERESOVANÝCH HRÁČOV

VÝSLEDOK:

- INFORMOVANÍ OBYVATEĽI

- ZMAPOVANÉ POTREBY A PREDSTAVY OBYVATEĽOV

- FINANČNÁ A MATERIÁLNA POMOČ OD ZAINTERESOVANÝCH

3. KROK 3: PARTICIPATÍVNE NAVRHOVANIE PRIESTORU

PREČO: TÍ, KTORÍ PREJAVIA ZÁJEM MAJÚ MOŽNOSŤ DISKUTOVAŤ O PODOBE A VUŽITÍ PRIESTORU

ČO UROBÍTE?

VÝSLEDOK:

- DOHODA NA PRIORITNÝCH FUNKCIÁCH A UŽIVATEĽOCH PRIESTORU
- NÁVRHY OBYVATEĽOV NA ROZMIESTNENIE PRVKOV V PRIESTORE
- DOHODA O ĎALŠÍCH KROKOCH (NÁVRH NA ZÁKLADĚ VÝSLEDKOV NAVRHNĚ ARCHITEKT)

4. KROK 4: FINÁLNY NÁVRH PRIESTORU A ZÍSKANIE POVOLEŇÍ

PREČO: NÁVRH PRIESTORU PATRÍ DO RÚK ARCHITEKTA A PRE REALIZÁCIU POTREBUJETE VYJADRENIA INŠTITÚCIÍ

ČO UROBÍTE?

VÝSLEDOK:

- PROJEKTOVÁ DOKUMENTÁCIA PRE REALIZÁCIU
- POVOLEŇIA A VYJADRENIA PRE REALIZÁCIU
- PLÁN REALIZÁCIE

5. KROK 5: SPOLOČNÁ VÝSTAVBA NOVÉHO VEREJNÉHO PRIESTRANSTVA

PREČO: TO, ČO ĽUDIA SPOLU NAVRHLI, MÔŽU AJ SPOLOČNE POSTAVIŤ.

ČO UROBÍTE?

ZORGANIZUJETE SPOLOČNÉ BRIGÁDY

VÝSLEDOK:

UPRAVENÝ PRIESTOR

SILNEJŠIA KOMUNITA

TRVALÝ VZŤAH KU PRIESTORU

6. KROK 6: AKTIVITY A ÚDRŽBA NA NOVOM PRIESTRANSTVE

PREČO: TUŽBA VUŽÍVAŤ VEREJNÝ PRIESTOR NA SPOLOČNÉ AKTIVITY SA STALA REALITOU

ČO UROBÍTE?

ČASTO ORGANIZUJETE SPOLOČNÉ AKCIE A ÚDRŽBU V PRIESTORE

VÝSLEDOK:

- ŽIJÚCI VEREJNÝ PRIESTOR
- FUNKČNÁ KOMUNITA

SLOVENSKO
SCHRÁNKA Č. 1
OSTIA

stretnutia a brigády, ale ktorých môžete osloviť aj so žiadosťami o finančnú alebo materiálnu podporu.

- **Zistenie potrieb a záujmov zainteresovaných hráčov vo vzťahu k priestoru**

Doteraz ste zisťovali len súčasné využitie a existujúce aktivity v riešenom priestore. Teraz sa sústredíme na to, ako získate informácie o tom, čo obyvatelia a zainteresovaní hráči vo vzťahu k priestoru v budúcnosti chcú.

Súčasťou vašich rozhovorov so zainteresovanými hráčmi by malo byť aj zisťovanie ich predstáv budúceho využívania priestoru, aktivít a funkcií, ktoré by mal umožňovať a aké skupiny ľudí by podľa nich mali v priestore nájsť možnosti zastavenia sa a zotrvania. Pri významných zainteresovaných hráčoch, ako je miestny úrad, škola, firma, hostinec, dom sociálnych služieb, alebo fara, ktoré sídlia v susedstve, odporúčame navštíviť ich zástupcov a zistiť ich predstavy a plány v súvislosti s využitím riešeného priestoru. V prípade obyvateľov môžete tieto informácie rovnako získavať osobne, krátkou návštevou doma, pri ktorej obyvateľom položíte niekoľko dopredu pripravených otázok, ale môžete využiť aj iné spôsoby.

Na sídlisku môžete využiť napríklad stretnutie spoločenstva vlastníkov bytov, na dedine napríklad stretnutie združenia dôchodcov alebo miestneho speváckeho spolku a priamo

na takomto stretnutí zistiť potreby a preferencie obyvateľov. Alebo môžete pripraviť anketový lístok, ktorý roznesiete do schránok a v miestnych potravinách, hostinci alebo škole umiestnite schránku, do ktorej obyvatelia môžu dávať svoje odpovede (ukážku ankety nájdete v prílohe č. 2.) Posledným spôsobom zisťovania potrieb a preferencií obyvateľov, ktorý tu spomenieme, je priama diskusia obyvateľov priamo na verejnom plánovacom stretnutí (pozri v tejto kapitole časť B. Participatívny dizajn priestoru...).

- **Zistenie špecifických kontextov priestoru**

Ďalším okruhom informácií, ktoré je potrebné poznať pri plánovaní priestoru, sú špecifické kontexty vami riešeného priestoru. Do tohto okruhu patria informácie potrebné na **interpretáciu miestneho dedičstva**, s ktorou ste sa zoznámili v druhej kapitole.

Pre stručnú rekapituláciu – potrebujete zistiť, aký je kultúrno-historický alebo/a prírodný kontext priestoru, teda čo sa v minulosti nachádzalo v danom priestore, čo sa tam dialo, aké konkrétne hodnoty môže z hľadiska kultúrneho, historického alebo prírodného priestor v súčasnosti predstavovať. Súčasne je zaujímavé vedieť, ako sa vyvíjalo osídlenie, prípadne využitie časti obce alebo mesta, v ktorom sa vaše priestranstvo nachádza a aké povesti, príbehy alebo tradície je možné s touto časťou obce spojiť.

Zdrojom informácií môžu byť písomnosti o histórii mesta alebo obce, rozhovory s miestnymi historikmi, ale aj miestni pamätníci, ktorí vám porozprávajú o nedávnej minulosti a poskytnú vám cenné osobné informácie, ktoré dávajú priestoru život cez osobné, rodinné a komunitné príbehy.

- **Technické informácie**

Posledným okruhom informácií, ktoré budete priebežne zisťovať, sú technické informácie týkajúce sa vášho priestoru. V niektorých prípadoch táto časť môže byť celkom jednoduchá, avšak je dôležité nezabudnúť sa na priestor pozrieť aj takouto optikou.

Pre realizáciu úprav potrebujete vedieť, čo sa z hľadiska technických sietí na riešenom pozemku nachádza a kadiaľ presne tieto siete vedú (prípadne aké sú plány na umiestnenie sietí), napríklad aj preto, aby sa v prípade nejakej havárie a jej opravy nezničila časť vašich úprav. Ak plánujete komplikovanejšie úpravy napr. s vodou, potrebujete zistiť, či sa na pozemku nachádza prameň, alebo odkiaľ je vodu možné priviesť. Tieto informácie budete najviac potrebovať počas samotného navrhovania priestoru a pred realizáciou úprav. Pre rekapituláciu možných obmedzení vo využívaní verejného priestoru uvádzame v rámečku 5 prehľad subjektov, ktoré by ste mali kontaktovať so stručným zdôvodnením.

RÁMČEK 5

Limity pre využitie priestoru

Ako sme už upozornili v časti „Aby to fungovalo“, je pred začatím plánovania s verejnosťou nevyhnutné zistiť, ktoré subjekty môžu stanoviť limity pre využitie územia z hľadiska ich zákonných povinností. Ide napr. o orgány pamiatkovej starostlivosti, orgány ochrany prírody kvôli drevinám či ochrane iných prírodných prvkov, správcovia inžinierskych sietí a ďalšie.

Medzi inštitúciami, s ktorými je nutné komunikovať ešte pred a určite aj počas procesu plánovania, je aj orgán územného plánovania (väčšinou odbor či odborne spôsobilá osoba na mestskom, resp. obecnom úrade), ďalej stavebný úrad a samospráva mesta/obce (poslanci, primátor/starosta). Všetky tieto subjekty môžu stanoviť konkrétne podmienky pre to, ako bude verejný priestor vyzerať, kto a kedy ho bude môcť využívať.

Vo väčších obciach a v každom meste je pred začatím plánovania nutné si preštudovať územný plán. Ide o dokument, ktorý stanovuje podmienky, za ktorých je možné konkrétnu plochu využívať a čo na nej môže, resp. nemôže byť postavené. Z územného plánu sa dozviete, či je na danej ploche plánovaná výstavba bytových domov alebo sa na nej počíta so zeleňou a detským ihriskom. Územný plán má výkresovú (grafickú časť) a texty, z ktorých je časť záväzná a časť má odporúčací charakter. Tieto dokumenty schvaľujú poslanci miestneho zastupiteľstva, ale vytvárajú sa so zapojením verejnosti. Územné plány sú k dispozícii na mestskom/obecnom úrade a dnes už často aj na webstránkach miest a obcí.

B. Participatívny dizajn priestoru a spolupráca s architektom

Pri participatívnom plánovaní sa zapájanie obyvateľov do návrhu priestoru dosahuje hlavne organizovaním verejných stretnutí, ktoré sú otvorené účasti každého záujemcu. Program stretnutí umožňuje postupne zozbierať podnety od účastníkov, spoločne ich vyhodnotiť, dohodnúť sa na prioritných funkciách priestoru, pripraviť prvé návrhy na rozmiestnenie prvkov v priestore a neskôr, po spracovaní architektom, vybrať najlepší návrh na realizáciu. Aby sa takéto plánovanie uskutočnilo, je potrebná dôsledná organizácia verejných stretnutí, ako aj dostatočný čas.

Participatívne plánovanie priestoru je potrebné zvyčajne rozložiť aspoň do dvoch krokov:

1) **prvého plánovacieho stretnutia**, na ktorom hlavne zbierame podnety pre architekta a účastníci sa vzájomne dohodujú o prioritných funkciách a ich rozložení v priestore – formulujú konkrétne zadanie pre toho, kto bude návrh priestoru pripravovať

2) **ďalšieho verejného stretnutia**, na ktorom majú účastníci možnosť vidieť a diskutovať o konkrétnom návrhu priestoru, ktorý pripravil na základe ich podnetov architekt. Je ideálne, ak architekt pripraví dve alebo tri alternatívy a účastníci si vyberajú (napr. hlasovaním), ktorá z nich najlepšie spĺňa ich požiadavky, alebo jednoducho, ktorá sa im najviac páči.

Na plánovacie stretnutia je potrebné za-

bezpečiť účasť najrôznejších skupín obyvateľov. O propagácii stretnutí a získavaní ľudí sa dozvieme viac v ďalšej časti. Ak sa nám napriek snahe nepodarí získať dostatočne rôznorodú účasť na spoločnom verejnom plánovaní, je dobré sa pokúsiť stretnúť so špecifickými skupinami tam, kde zvyčajne sú. Môžeme diskutovať o priestore na schôdzi spoločenstva vlastníkov bytov, alebo sa necháme pozvať na stretnutie klubu dôchodcov, alebo môžeme jedno pracovné popoludnie urobiť plánovanie priamo na vybranom priestore a nalákať tínedžerov, ktorí tam posedávajú, aby spoločne naplánovali funkcie a prvky v priestore.

Teraz sa pozrieme na to, čo organizátori potrebujú zabezpečiť pred a počas samotného stretnutia.

• Príprava a organizačné zabezpečenie verejných stretnutí

Pri príprave a realizácii verejných stretnutí odporúčame využiť konzultačnú (a facilitačnú) pomoc odborníka, ktorý má skúsenosť s participatívnym plánovaním (viac o role konzultanta a facilitátora v časti „Dôležité role počas spoločného plánovania priestoru“, ktorá je ďalej v tejto kapitole).

Na plánovacie stretnutie je dôležité zvoliť vhodný termín, aby stretnutie nekonkurovalo inej verejnej akcii v meste alebo obci. Dôležité je tiež odhadnúť účasť ľudí, ktorí na plánovanie prídu a podľa toho nastaviť veľkosť miestnosti na plánovanie, ďalšej miestnosti alebo priesto-

ru na aktivity s deťmi, množstvo občerstvenia, ako aj technické vybavenie. Počas plánovacieho stretnutia časť aktivít prebieha aj priamo v priestore vybranom na úpravy, preto je dôležité, aby sa miestnosť na plánovanie nachádzala v blízkosti priestoru.

Najviac sa osvedčuje zorganizovať prvé plánovacie stretnutie so začiatkom v piatok poobede/podvečer a koncom v sobotu poobede. Rozloženie plánovania na dva dni umožňuje účasť rôznych skupín obyvateľov.

Zo skúsenosti vieme, že skúsení a známi organizátori v obci (dedine) vedú na plánovanie pritiahnúť aj 60 až 100 účastníkov, zatiaľ čo v mestách (na sídliskách) je účasť obyvateľov zvyčajne nižšia, rádovo do 30 - 50 ľudí. Cieľom organizátorov je pritiahnúť všetkých, ktorí môžu poskytnúť užitočné podnety, vrátane tých ľudí, ktorí sú prirodzení kritici a úpravu priestoru spochybňujú. Je lepšie nechať ich hlas zaznieť pri plánovaní a umožniť im diskutovať s tými, ktorí zmenu priestoru vítajú, než sa o nich dozvedať až počas realizácie cez klebetenie a protesty susedov.

Účasť na plánovanom stretnutí výrazne ovplyvňujú aj sprievodné akcie (najmä pre deti) a poskytnutie občerstvenia/obedu, najmä v sobotu. Ak rodičia menších detí vedú, že pre ich deti je zabezpečený program a mamičky nemusia utekať domov, aby navarili obed, potom spokojnejšie a dlhšie zostanú na stretnutí a venujú sa plánovaniu.

RÁMČEK 6

Kontrolný zoznam úloh pred plánovacím stretnutím

- Zabezpečiť propagáciu plánovacieho stretnutia v širšom okolí verejného priestoru (pripraviť a rozniesť plagáty a letáky (ukážka plagátu v prílohe č. 3)).
- Osobne pozvať na plánovanie dôležitých zainteresovaných hráčov (riaditeľku školy, zástupcu médií, primátora/ starostu, poslancov miestneho zastupiteľstva, atď.).
- Spolu s facilitátorkou či facilitátorom pripraviť program stretnutia (pre príklad pozri prílohu č. 4).
- Vyhodnotiť anketu a záznamy z osobného zisťovania a pripraviť prezentáciu na stretnutie.
- Zabezpečiť vhodnú miestnosť na celé stretnutie (detailnejšie požiadavky na miestnosť sú v rámciku 7).
- Zabezpečiť program pre deti (aj v spolupráci s inou organizáciou).
- Zabezpečiť sprievodný program (voliteľné).
- Zabezpečiť materiál na plánovanie (zoznam v rámciku 8).
- Zabezpečiť materiál a dobrovoľníkov na prípravu občerstvenia.
- Zabezpečiť účasť architekta, prípadne ďalších dôležitých odborníkov a dohodnúť si roly počas stretnutia.
- Rozdeliť úlohy medzi členmi organizačného tímu počas plánovacieho stretnutia.
- Tesne pred stretnutím pripraviť miestnosť – upraviť sedenie, rozmiestnenie tabúl na zapisovanie, stoly na občerstvenie, vyskúšať ozvučenie atď.
- Zabezpečiť dokumentáciu priebehu a výsledkov stretnutia.

RÁMČEK 7

Požiadavky na miestnosť pre plánovacie stretnutie

Ako miestnosť pre plánovacie stretnutie sa osvedčili priestory v školách, klubové priestory neziskovej organizácie, kultúrny dom alebo aj divadelná sála s flexibilným sedením. Okrem toho miestnosť musí spĺňať nasledovné požiadavky:

- nachádza sa v blízkosti riešeného priestoru – ideálne do vzdialenosti 10 min. pešo;
- poskytuje dostatočne veľký priestor pre všetkých účastníkov;
- umožňuje sedenie okolo stolov po skupinách 6 – 8 účastníkov;
- prirodzené osvetlenie – alebo aspoň dostatok svetla na prácu s pláňmi;
- vetranie priestoru;
- umožňuje pripraviť občerstvenie v miestnosti – nepretržite k dispozícii aspoň teplé a studené nápoje;
- má voľnú stenu na lepenie zápisov, stenu alebo plátno na premietanie.

Je vhodné, ak v spoločnom objekte môžete využívať ďalšiu miestnosť/priestor na program pre deti. V prípade, že máme k dispozícii len jednu miestnosť, je aj pri menších skupinách nevyhnutné ozvučenie.

Počas plánovacieho stretnutia je organizačný tím zodpovedný za to, aby účastníci mohli efektívne a sústredene diskutovať o námetoch a pracovať na návrhoch, preto je potrebné priebeh stretnutia detailne premyslieť a zabezpečiť všetky materiálne a technické pomôcky dopredu. Pre ilustráciu, prípadne overenie

RÁMČEK 8

Materiál potrebný na plánovanie

Potrebné:

- flip chart (tabuľa na zavesenie papierov na písanie) s papiermi, fixkami a papierovou páskou;
- „slepé plány“ na obhliadku priestoru a na plánovanie (do každej skupiny);
- pre každú skupinu účastníkov: podložky na písanie a základné kancelárske potreby, prípadne materiál na modelovanie;
- dostatok rezervných kancelárskych potrieb, napr. papiera;
- inšpiratívne obrázky, fotografie, prípadne knihy a časopisy;
- pri 40 a viac účastníkoch ozvučenie miestnosti (ideálne 2 mikrofóny – pre facilitátora a účastníkov diskusie);
- predlžovačky a rozvojky pre počítač, dataprojektor, ozvučenie;
- digitálny fotoaparát (už počas stretnutia môžete premietiť fotky z aktivít);
- materiál na aktivity a plánovanie s deťmi.

Voliteľné:

- dataprojektor s notebookom na premietanie inšpiratívnych obrázkov;
- plátno na premietanie, prenosná tlačiareň a kopírka.

si toho, či ste na nič nezabudli, prikladáme v rámciku 6 kontrolný zoznam úloh pred plánovacím stretnutím.

Ako sme už spomenuli vyššie, účasť na plánovaní zvyšujú aj dobre zvolené sprievodné akcie pre deti, prípadne pre celé rodiny. Pri príprave aktivít pre deti sa osvedčila spoluprá-

ca organizátorov so skautmi, miestnou školou, prípadne umeleckou školou, alebo inými neziskovými organizáciami, ktoré sa venujú aktivitám s deťmi.

Ak sú deti a mládež predpokladanou cieľovou skupinou, ktorá bude využívať upravovaný priestor, potom odporúčame pripraviť **špecifický program pre deti**, v ktorom deti a tínedžeri pripravujú svoj návrh priestoru a v nejakej fáze programu dospelých im ho predstavia. V záverečnej časti tejto kapitoly získate viac inšpirácií na konkrétne plánovacie aktivity s deťmi.

• Vedenie plánovacieho stretnutia

Po náročných týždňoch prípravy spoločného plánovania nastane deň verejného stretnutia a známi aj neznámi obyvatelia začnú prichádzať. Teraz nastáva okamih, v ktorom zistíte, aký veľký záujem vzbudili vaše aktivity súvisiace s úpravou priestoru. Uvidíte, ako dobre ste odhadli účasť, ako aj to, či ste sa dobre pripravili na rôzne alternatívy týkajúce sa účasti, počasia alebo nečakaných organizačných komplikácií. Aby organizačný tím zvládol aj tieto neplánované komplikácie, pomáha, ak si členovia organizačného tímu dopredu medzi sebou rozdelia zodpovednosti, ktoré budú počas stretnutia zabezpečovať (pozri rámcik 9).

Program prvého plánovacieho stretnutia bude odlišný podľa množstva času, ktorý máte k dispozícii a podľa toho, do koľkých stretnutí ste sa rozhodli rozdeliť celé plánovanie. V prí-

Skúsenosť nás presvedčuje, že v piatok poobede prichádza iný typ obyvateľov ako v sobotu. Znamená to síce, že je potrebné časť programu opakovať, ale výrazne to rozšíri paletu podnetov, ktoré sú pre dobrý návrh priestoru dôležité.

pade, že väčšinu plánovania chcete stihnúť počas jedného stretnutia a potom plánujete už len výber z architektom pripravených alternatív riešenia priestoru, môže byť program stretnutia štruktúrovaný nasledovne.

Stretnutie otvára organizátor **predstavným zámerom s verejným priestorom**, ľudia, ktorí sú v organizačnom tíme a cieľom stretnutia. Jednou z prvých aktivít, v ktorej sú aktívni účastníci, je **obhliadka priestoru**. Cieľom tejto aktivity je dôkladné zoznámenie sa s riešeným priestorom a pre účastníkov bez skúseností s pláňmi aj prepojenie „slepého plánu“ s reálnym priestorom. Účastníci sa tak zorientujú v priestore a priradia jednotlivé problémy i výhody ku konkrétnej lokalite v „slepom pláne“. Pri tejto úlohe sú užitočnými pomocníkmi aj deti, ktoré vedú zo svojho pohľadu upozorniť na kvality aj nebezpečenstvá priestoru.

RÁMČEK 9

Rozdelenie zodpovednosti organizačného tímu počas plánovania

- Víťanie a usádzanie účastníkov v miestnosti (prípadne vysvetľovanie, v ktorej časti je práve stretnutie, čo sa už urobilo a čo sa práve deje).
- Formálne otvorenie stretnutia a predstavenie zámerov organizačného tímu s priestorom, celková koordinácia tímu počas plánovania.
- Facilitovanie stretnutia (zvyčajne zabezpečené externým odborníkom v spolupráci s miestnymi facilitátormi).
- Prezentovanie výsledkov zisťovania informácií (ankety, rozhovory so zainteresovanými hráčmi...).
- Povzbudzovanie diskusie, prípadne zapisovanie, v malých skupinách – úloha pomocných facilitátorov pri obhliadke priestoru a pri návrhu rozmiestnenia funkcií a prvkov v priestore, kľúčovo dôležité pri účasti nad 25 účastníkov.
- Dokumentovanie priebehu a výsledkov stretnutia.
- Vedenie programu pre deti.
- Zabezpečenie občerstvenia (obed).

Ďalším krokom je zvyčajne prezentovanie informácií, ktoré organizačný tím získal o priestore (napr. výsledkov ankety) a ich prepojenie s výsledkami pozorovania v priestore, ktoré zistili účastníci. **Diskusia o kvalitách a problémoch priestoru** nadväzuje na ďalšiu časť diskusie, ktorou je hľadanie vhodných a potrebných **funkcií priestoru** do budúcnosti. Účastníci, najčastejšie spoločne v jednej skupine, rozmýšľajú o tom, komu a na aké aktivity by mal priestor v bu-

dúcnosti slúžiť, či tieto aktivity môžu fungovať v jednom priestore, čo všetko sa do priestoru zmestí a čo už nie. Diskusia zvyčajne smeruje k dohode o prioritných funkciách.

Po tejto dohode nasleduje ďalšia, zvyčajne najťažšia, ale aj najzaujímavejšia časť, a tou je priame **vytváranie návrhov v menších skupinách**. Účastníci sedia v skupinách (6-10 ľudí) okolo stolov a vytvárajú spoločný návrh rozmiestnenia funkcií a prvkov v priestore. Pri diskusii im pomáhajú pomocní facilitátori, ktorí dbajú na to, aby sa účastníci navzájom počúvali a aby boli výsledky diskusie písomne alebo graficky zaznamenané. Týmto spôsobom vznikne niekoľko návrhov riešenia priestoru, ktoré si v ďalšej časti stretnutia účastníci vzájomne prezentujú.

Nasleduje záverečná časť stretnutia; v ktorej je úlohou facilitátora pomôcť účastníkom naformulovať, kde sa návrhy zhodujú a v čom sa líšia, prípadne zistiť, aká je podpora návrhov skupinou. Cieľom záverečnej diskusie je dosiahnuť zhodu vo **formulovaní spoločného konkretizovaného zadania** pre architekta a ak to nie je možné, dohodnúť sa na 2 – 3 alternatívach. Na záver organizátori poďakujú účastníkom za aktivitu a oboznámia ich s ďalším postupom plánovania (nasledujúcou prácou architekta a stretnutím k pripravenému návrhu). Aj keď týmto bodom končí samotné plánovanie, program stretnutia často pokračuje **spoločným posedením**, koncertom či inými spoločnými aktivitami.

V prílohe 4 ponúkame príklad programu prvého plánovacieho stretnutia, ktorý je pripravený pre organizačný tím tak, aby mal každý jeho člen presnú predstavu o tom, kedy a čo sa od neho očakáva.

Organizovanie ďalších verejných stretnutí po spoločnom plánovacom víkende býva zvyčajne jednoduchšie. Stačí na ne kratší čas a hlavnými bodmi programu sú **prezentácia alternatívnych návrhov** architektom, **diskusia o návrhoch** a následný **výber preferovaného návrhu**. Na takéto stretnutie zvyčajne stačia 3 hodiny a môžete ho zorganizovať aj poobede alebo večer počas pracovného dňa, alebo ho spojiť s oživovaním alebo čistením priestoru.

Počas plánovacích stretnutí sú dôležité niektoré špecifické funkcie, ktoré je potrebné zabezpečiť, aby stretnutie bolo efektívne. Viac sa rolám **facilitátora, architekta, pomocných facilitátorov** venujeme v zvlášťnej podkapitole.

C. Riadenie tímu a úloh

Ďalšou oblasťou, ktorú je pri úprave verejného priestoru potrebné zabezpečiť, je riadenie organizačného tímu, stanovenie a sledovanie úloh v priebehu celého plánovania a realizácie úprav. Pre skúsenejších realizátorov z neziskových organizácií a samosprávy je to samozrejme úloha, avšak v tomto prípade je väčšinou zabezpečovaná výlučne dobrovoľníckou prácou. Napriek tomu vyžaduje stálu pozornosť počas celej realizácie. V tejto časti chceme preto upo-

Aspoň v jednej zo skupínok, ktorá tvorí návrh priestoru, by mali byť deti alebo mladí ľudia. Ich pohľady môžu zaujímavým spôsobom obohatiť diskusiu a priniesť pohľad skupiny užívateľov, ktorá nemá veľa príležitostí ovplyvniť rozhodnutia dospelých, hoci sa jej týkajú.

zorniť na niekoľko aspektov, ktoré považujeme za kľúčové práve v súvislosti s dobrovoľníckym charakterom práce. Zo skúsenosti vieme, že na dobrovoľnícku úpravu menšieho verejného priestoru je potrebný **organizačný tím** s minimálne piatimi členmi. Okrem týchto piatich ľudí, ktorí v priebehu približne jedného roku budú priebežne realizovať a koordinovať jednotlivé úlohy, bude potrebné zapojiť ďalších dobrovoľníkov na špecifické, niekedy technické, úlohy počas realizácie úprav.

• Príprava projektu a rozpočtu

Ako sme už spomenuli vyššie, pred zapojením obyvateľov do plánovania je dôležité zabezpečiť financovanie potrebné ako na plánovaciu fázu, tak aj na časť realizácie. K tomu je nutné spracovať **projekt s rozpočtom**. Ak si

v úvode premyslite priebeh plánovania a realizácie úprav a pripravíte k tomu aj rámcový rozpočet, potom môžete takýto projekt upravovať pre viaceré grantové alebo sponzorské žiadosti.

Pri zabezpečovaní prostriedkov má zvyčajne prioritu získanie financií na všetko, čo nie je možné zabezpečiť dobrovoľnícky alebo darom. To sú najmä veľmi špecifické odborné činnosti – napríklad práca architekta (ak nie je priamo vo vašom tíme), materiál, ktorý nemôžete získať darom, často aj doprava materiálu, terénne úpravy, na ktoré sú potrebné mechanizmy, atď. Písanie konkrétnej grantovej žiadosti by malo vychádzať z vopred získaných informácií, prípadne odhadov možnej sponzorskej podpory či nefinančných darov. V závere publikácie, v časti venovanej zdrojom informácií, nájdete aj informácie o grantových a iných zdrojoch financovania úprav verejných priestorov.

- **Koordinácia úloh a vykazovanie finančnej podpory**

Počas realizácie projektu sa organizačný tím potrebuje pravidelne stretávať a opakovane si rozdeľovať úlohy a vyhodnocovať ich napĺňanie. Napriek tomu, že členovia tímu pracujú dobrovoľnícky, majú záväzok voči donorum, sponzorom, zainteresovaným hráčom a zúčastneným obyvateľom, že úpravu verejného priestoru zrealizujú. Preto, ak niektorý z členov tímu dočasne alebo dlhodobo nemôže zrealizovať svoje úlohy, je potrebné to čím skôr

zistiť a úlohy si nanovo prerozdeliť, prípadne do tímu doplniť nového člena.

Organizačný tím musí rovnako priebežne myslieť na požiadavky donorov vo vzťahu k vykazovaniu využitia finančných prostriedkov a prekladaniu priebežných a záverečných správ z projektu.

- **Motivovanie spolupracovníkov a dokumentovanie postupu**

Pri dobrovoľníckej práci môže byť motivácia pracovníka často oslabovaná prepracovaním, pomalým napredovaním prác, ako aj pocitom osamotenosti. Preto je dôležité, aby ste sa na pravidelných stretnutiach vzájomne povzbudzovali a spoločne oslavovali každý úspech pri realizácii projektu.

Úspešní realizátori premeny verejných priestorov nám opakovane potvrdzujú, že dôsledná fotografická dokumentácia a zverejňovanie aktivít organizačného tímu a postupnej premeny priestoru je pri motivovaní tímu neoceniteľná. Organizátori si často neuvedomujú pokrok a zmenu, ktorú v priebehu realizácie dosiahli a fotografická dokumentácia je dobrým spôsobom, ako si to uvedomiť.

- **D. Vzťahy a aktivity s verejnosťou**

Úspešnosť participatívneho plánovania priestoru do veľkej miery závisí od vašej schopnosti prilákať záujem obyvateľov a zainteresovaných hráčov o verejný priestor a vzbudiť ich

túžbu ovplyvniť premenu priestoru. Obyvatelia okolitých domov, ako aj zástupcovia a pracovníci inštitúcií v okolí, sa potrebujú dozvedieť o vašich aktivitách a zámeroch upraviť verejný priestor.

Na informovanie verejnosti môžete použiť klasické nástroje budovania vzťahov s verejnosťou, ako sú informačné letáky do schránok, plagáty na verejných miestach, tlačové správy, brífingy s novinármi, vystúpenie v miestnych a regionálnych médiách a v súčasnosti čoraz viac aj sociálne médiá, ale najdôležitejšie zo všetkého je prispôbiť spôsob komunikácie veľkosti a charakteru vašej obce alebo mesta.

Čím menšie je vaše mesto alebo obec, tým viac musíte komunikovať osobne; členovia organizačného tímu musia osobne navštevovať susedov, vysvetľovať im, čo a prečo robíte, diskutovať s nimi o ich návrhoch. Suseda, ktorá vás pozná od malička, by asi ťažko reagovala na leták vo svojej schránke s požiadavkou o vyplnenie ankety, ak by predtým od vás osobne o úprave priestoru nevedela.

Na druhej strane, čím väčšie a významnejšie (napr. historicky, kultúrne) je mesto, ako aj priestor, ktorý chcete upravovať, tým viac potrebujete využívať aj moderné prostriedky komunikácie s verejnosťou, ako je webová stránka projektu alebo sociálne siete (napr. facebookové skupiny a akcie). Príklady využitia internetu na komunikáciu s podporovateľmi a verejnosťou nájdete v rámcčku 10.

Vo veľkých mestách aj obciach sa osvedčilo oslovovať dospelých aj prostredníctvom ich detí. Napríklad tak, že v základnej alebo umeleckej škole sa organizátori dohodnú na výtvarnej súťaži, ktorej výsledky sú vyhlásené počas plánovacieho stretnutia. Na vyhlásenie výsledkov deti veľmi radi sprevádzajú rodičia a pri tej príležitosti je možné ich získať aj na plánovanie.

Občania sa o aktivitách projektu potrebujú dozvedieť priebežne a dlhodobo. V úvode projektu s nimi organizačný tím komunikuje **najmä o ambícií zmeniť verejný priestor** a súčasne **zisťuje potreby a návrhy** obyvateľov a zainteresovaných hráčov. Postupne sa zameranie komunikácie mení na **pozvania k účasti na verejných stretnutiach a na aktivitách oživujúcich priestor** (napríklad oslava dňa detí, spoločné hry rodín, piknik na Trojičnom

RÁMČEK 10 Príklady využitia sociálnych sietí a nových médií na komunikáciu s verejnosťou pri participatívnom plánovaní

Pri veľmi významných priestoroch je vhodné vytvoriť **špeciálnu webovú stránku**, ktorá potom slúži na obojstrannú komunikáciu – organizátori na nej zverejňujú novinky a postupne vznikajúce návrhy a občania môžu priamo na nej odpovedať na ankety, poskytovať svoje návrhy a komentáre, ako aj zisťovať informácie o verejných aktivitách.

Webová stránka programu nadácie Ekopolis www.priestory.sk ponúka viaceré dokumenty, ktoré sú zamerané na podporu participatívneho plánovania verejných priestorov – ide o metodiky tvorby verejných priestorov, príklady dobrej praxe, podnety pre samosprávu, propozície pre záujemcov o získanie grantu na verejný priestor a iné.

Ak skupina alebo organizácia nemá vlastnú stránku a nemôže si ju finančne dovoliť, môže si vytvoriť stránku projektu aj vo veľmi priateľskom prostredí **Google sites**.

Príkladom je prebiehajúci projekt v Nitre *Zaostrené na námestie* na <https://sites.google.com/site/namestienr/>, ktorým organizátori zverejňujú postup pri plánovaní nitrianskej centrálnej mestskej zóny iniciovaný Fakultou záhradníctva a krajinného inžinierstva.

Prostredníctvom **blogu** sa autor môže angažovať vo verejných témach a motivovať ostatných, aby vo svojom okolí niečo zmenili.

Na blogu spoluautorky tejto publikácie Zory Pauliniovnej www.pauliniova.blog.sme.sk možno nájsť témy popularizujúce verejné priestory, občiansku participáciu či peší pohyb.

Facebook* môžu iniciatívy na úpravu priestoru využívať na informovanie všetkých záujemcov cez publikovanie fotografií, dokumentov a videí na profile. Tým si súčasne vytvárajú kvalitný archív/kroniku svojich aktivít pri úprave priestoru. Facebookové skupiny vytvárajú vhodný priestor aj na diskusiu alebo na aktivizáciu ľudí.

Projekt v Banskej Bystrici s názvom *Pink Park* má svoj profil na <http://www.facebook.com/pinkpark>, kde informuje svojich priaznivcov o novinkách.

Podobne na Facebooku založil spoločnú skupinu *Banskoštiavnický skrášľovací spolok*, ktorý realizoval úpravu ulice Dolná ružová v Banskej Štiavnici. Ten využíva skupinu na komunikáciu nielen v rámci Banskej Štiavnice, ale aj s podporovateľmi na celom Slovensku.

* Facebook je sociálna sieť s vyše 500 miliónmi aktívnych užívateľov, ktorá slúži hlavne na prepájanie sa a komunikáciu medzi ľuďmi so spoločnými záujmami a zdieľanie multimediálnych dát.

RÁMČEK 10 (pokračovanie zo strany 76)

Pre zdieľanie videí je výborný webový portál **YouTube, ale aj VIMEO.**

*Skupina v Banskej Štiavnici ho využila pre prítiahnutie záujmu verejnosti a prezentáciu výstupov prvého plánovacieho stretnutia. Ako inšpirácia zase slúžili videá Williama Whytea s názvom Spoločenský život malých mestských priestorov.**

Webové albumy **Picasa** internetového vyhľadávača Google sú výborným nástrojom pre zdieľanie fotografií, využiť možno aj **Flickr.**

Pri plánovaní ho v realizovaných projektoch využili nielen ako miesto „zavesenia“ fotografií z plánovacích stretnutí (Banská Štiavnica, Borinka, Bátovce), ale aj ako miesto pre fotografické inšpirácie zo zahraničia a dovozovanie verejnosti.

* Na YouTube to nájdete pod anglickým názvom: „The Social Life of Small Urban Spaces“.
<http://www.youtube.com/watch?v=l2Qnkq6nlwA>.

námestí v Banskej Štiavnici). Pri najrôznejších aktivitách spojených s priestorom je užitočné, ak organizátori účastníkov požiadajú o kontaktné informácie pre posielanie ďalších informácií o projekte a pozvánok na akcie.

Ďalšou fázou oslovovania je zvyčajne **pozývanie obyvateľov na brigády**. Motivácia obyvateľov podieľať sa vlastnou prácou na úprave priestoru je do veľkej miery posilňovaná viditeľnými zmenami priestoru. Preto organizačný tím musí naplánovať všetky fyzické práce pri úprave tak, aby po každej brigáde obyvateľov bol viditeľný jej výsledok. Po úpravách zvyčajne nasleduje **pozvanie obyvateľov na slávnostné otvorenie** priestoru pre verejnosť, na ktoré sú okrem realizátorov pozvaní všetci sponzori, darcovia, dobrovoľníci i vlastníci, prípadne správca priestoru.

E. Vzťahy s kľúčovými hráčmi a fundraising

Podobne ako potrebujete budovať vzťahy s verejnosťou, musíte ich udržiavať aj s kľúčovými hráčmi vo vzťahu k realizácii projektu. Medzi kľúčových hráčov určite patrí **samospráva, vlastníci pozemku, ale aj predstavitelia všetkých inštitúcií a firiem**, ktorí môžu napomôcť, ale aj zabrániť úprave verejného priestoru.

Dôležitými hráčmi sú predstavitelia **neziskových organizácií**, občianskych združení, kultúrnych či športových inštitúcií. Riaditeľka

základnej školy v okolí môže zabezpečiť, aby deti na hodinách výtvarnej výchovy kreslili návrhy, ako má riešený priestor po úprave vyzeráť a čo by tam chceli robiť. Rovnako môže umožniť organizátorom, aby prostredníctvom detí posunuli rodičom anketu o budúcom využití priestoru. Miestna jednota dôchodcov môže zase pomôcť pri organizovaní plánovania poskytnutím vlastných priestorov, ale aj zabezpečením časti občerstvenia a určite vie byť pomocou aj pri organizovaní brigád na samotné úpravy. Miestni podnikatelia môžu aktivity súvisiace s úpravou priestoru vítať, ale môže sa nájsť aj taký podnikateľ, ktorý má vlastné predstavy o tom, ako priestor využiť pre vlastné podnikanie. Preto, aby organizátori poznali, kto sú zainteresovaní hráči a aké majú záujmy, je dôležité ich hneď v úvode plánovania zmapovať.

Ak organizátori vedia, aké záujmy majú **miestni podnikatelia**, tak sa môžu rozhodnúť, v čom je výhodné spolupracovať a v čom budú vyjednávať, prípadne presadzovať iné záujmy. Ak vieme, že miestny majiteľ sadovníckych potrieb má malé deti a návrh detského ihriska na riešenej ploche sa mu páči, tak ho organizačný tím môže priamo osloviť so žiadosťou o nefinančnú podporu pri zabezpečovaní sadeníc, prípadne ho požiadať o zapožičanie náradia na brigádu. Ak na druhej strane majiteľ reštaurácie susediacej s riešeným priestorom plánoval rozšíriť prevádzku o pívnu terasu

práve v mieste, kde ostatní obyvatelia preferujú tichú zónu pre mamičky s malými deťmi a dôchodcov, tak sa organizátori môžu pokúsiť o vyjednávanie s ním a možno ho presvedčia, aby svoj zámer zmenil na cukráreň. Ak nie, rozhodnúť o odsúhlasení zámerov bude musieť stavebný úrad.

Dôležitými zainteresovanými hráčmi sú **samospráva a verejné orgány**, ktoré sa po spracovaní projektovej dokumentácie architekta budú k zámeru vyjadrovať, alebo ho priamo schvaľovať. Aj tu platí, že čím skôr organizátori začnú o plánovaní a zámere upraviť priestor s nimi komunikovať, tým rýchlejšie budú môcť v čase, keď budú závislí od ich odborných vyjadrení, postupovať. Viac informácií o povoleniach a vyjadreniach verejných inštitúcií je v rámečku 12.

Udržiavanie dobrých vzťahov so zainteresovanými hráčmi je dôležitou podmienkou k tomu, aby ste ich mohli osloviť aj so **žiadostou o finančnú podporu**. Ako už bolo spomenuté, na úpravu priestoru budete určite potrebovať aj

finančné prostriedky a skoro určite ich od vonkajších donorov nezískate dostatok. Požiadat' o finančnú podporu miestnych podnikateľov alebo aj jednotlivcov nemusí byť príjemné, ale určite to posilní väzby miestnych darcov na realizovaný priestor. Medzi niekoľko podmienok úspešnej žiadosti o finančnú podporu patria:

- Premyslená požiadavka, ktorá zodpovedá reálnym potrebám v rámci úpravy priestoru. Na základe aktivít plánovania a úpravy priestoru, ktoré ste premysleli v úvode, pripravíte alternatívne možnosti aktivít a/alebo prvkov, ktoré darca môže podporiť, pričom pre každú z nich vyčísľete rozpočet.
- Požiadavka berie do úvahy potrebu a možnosti darcu. Pred stretnutím s podnikateľom si naštudujete, v akej oblasti podniká a premyslíte si, podpora akej konkrétnej aktivity alebo prvku by mohla najviac zodpovedať predstavám podnikateľa. Rovnako zvažíte finančné možnosti podnikateľa a jeho/jej možné požiadavky na vás.
- Osobné stretnutie s možným darcom. Ideálne je, ak človek z organizačného tímu, ktorý osobne pozná možného darcu, sa s ním stretne a ponúkne mu príležitosť finančne podporiť úpravu priestoru.
- Premyslený spôsob poďakovania sa darcovi. Vopred si premyslíte možnosti zverejnenia a ocenenia darcu za jeho podporu, ako je napr. zverejnenie darcov na webstránke projektu, pamätné tabuľky pre najväčších

RÁMČEK 11

Ako je možné ušetriť pri úpravách priestoru

Ak sa vám od sponzora nedarí získať financie, skúste získať zľavy na služby a tovar, príp. časť služby zadarmo. V realizovaných projektoch sa organizátorom osvedčilo spolupracovať s miestnymi alebo menšími firmami, ktoré sú schopné a ochotné vyrobiť aj výrobky, ktoré bežne nerobievajú. Lepšie sa im vysvetľuje prečo a čo chcete urobiť a navyše poznajú miestne pomery. Nezabudnite na malých živnostníkov, ktorí vám môžu pomôcť aj radami a kontaktmi.

Dopredu sa pripravujte na nákup služieb a materiálu. Najprv si urobte prieskum trhu a zistíte si, kde sú aké ceny, a vyhnite sa rozhodovaniu v časovej tiesni a pod tlakom. Na druhej strane buďte prispôsobiví a reagujte na zmeny.

Ak máte sľúbenú službu alebo materiál zadarmo, je na vás, aby ste primerane urgovali darcu. Avšak berte do úvahy, že nemáte veľa argumentov na urýchlenie vybavenia vašej žiadosti (keďže nemáte zmluvu, resp. pevne stanovené termíny), a teda že bude vybavená až vtedy, keď na ňu darca bude mať čas. Preto je lepšie služby a materiál, ktorý je pre vás kľúčovo dôležitý z hľadiska naplánovania ďalších etáp výstavby, kúpiť (a to s alebo aj bez zľavy) a prebrať v zmluvou dohodnutom termíne a nespoliehať sa na dar.

Využívajte existujúce zdroje a miestne suroviny. Napríklad ako podklad pod cestičky možno použiť aj starý piesok z pieskoviska, na škárovanie medzi časťami cestičky zas použite zmes drte, zeminy a piesku, ktoré vopred zmiešate s trávovým semenom. Tak zabezpečíte pekné zatravnenie okolo cestičky pri minimálnych nákladoch.

darcov umiestené priamo na upravenom priestore, zverejnenie na plagátoch pozývajúcich na stretnutie.

- Dlhodobé informovanie darcu o realizácii úprav a ďalších aktivitách na upravenom priestore. Podporu, ktorú získate od darcu, finančnú ako aj nefinančnú, by ste mali vnímať ako investíciu, o ktorej využítí ho budete pravidelne informovať. Kontakt na darcu by ste súčasne mali využívať na jeho pozývanie na aktivity súvisiace s upraveným priestorom – pokiaľ sa nedohodnete inak.

Na záver v rámečku 11 uvádzame niekoľko námetov z už realizovaných projektov, ako je možné ušetriť financie pri realizácii úprav verejného priestoru.

F. Realizácia úprav priestoru

Ako sme už spomenuli vyššie, pri participatívnom plánovaní úprav verejného priestoru je dôležité, aby sa obyvatelia veľmi skoro presvedčili, že plánovanie nie je len o slovách, ale aj o činoch. Preto je dôležité veľmi skoro, najlepšie už počas plánovania, vylepšovať priestor a zvyšovať jeho atraktivitu. Ak je priestor za-

RÁMČEK 12

Povolenia a rozhodnutia potrebné pred úpravami priestoru

Bez špecifických povolení je možné na verejných priestranstvách realizovať menšie opravy, ako je natieranie preliezačiek, oprava nenosných častí existujúcich prvkov ako sú napr. lavičky, hojdačky alebo opravy plotu, ak sa nemení jeho poloha.

Ohlásenie stavebných úprav postačuje pri obnove verejného priestoru, kedy sa nemení jeho funkčné využitie (napr. obnova detského ihriska). Ide už o proces povoľovania, v rámci ktorého sa spracúva dokumentácia, hoci niekedy iba pomerne jednoduchá.

Stavebné rozhodnutie je nutné v prípade, ak sa robia väčšie zásahy pri obnove verejného priestoru, napr. sa zasahuje do nosných častí prvkov, alebo sa mení spôsob užívania priestoru atď.

Územné rozhodnutie, ktoré je nutné získať ešte pred stavebným rozhodnutím, je potrebné v prípade, ak sa vytvára úplne nové priestranstvo, alebo sa na starom priestore umiestňujú nové stavby. Viac informácií o stavebných územných rozhodnutiach nájdete v zákone o územnom plánovaní a o stavebnom poriadku, resp. nadväzujúcich predpisoch.

Niekedy sú potrebné aj iné povolenia, ktorých charakter závisí od upravovaného miesta a jeho okolia. Napr. **povolenie terénnych úprav** môže byť nutné v prípade väčších zásahov do terénu, ak sa prácami narušia odtokové pomery alebo sa podstatne mení vzhľad územia. Rovnako sa vyžaduje aj **povolenie na osadenie informačných tabúl**, a to vtedy, ak sa umiestňujú na miestach viditeľných z verejných priestorov a sú spojené so stavbou alebo pozemkom.

Pri všetkých realizačných krokoch je nutné spolupracovať s odborníkom – projektantom, resp. architektom, ktorý ovláda príslušné predpisy; vie, kedy je nutné ktoré povolenie a zároveň má oprávnenie na vypracovanie dokumentácie potrebnej pre úradu

nedbaný, tak už aj jeho pokosenie a vyčistenie vzbudí pozornosť a pozitívne naladí obyvateľov. Potom je možné robiť viacero dočasných úprav, ako je vysadenie záhonov kvetov (letničiek) a byliniek, dočasné umiestnenie mobilných prvkov napr. prenosných lavičiek a stolov, alebo vytvorenie dočasného prírodno-umeleckého objektu (land art).

Pozornosť organizačného tímu vyžaduje napláňovať úpravy priestoru podľa projektovej dokumentácie pripravenej architektom. Podľa toho, ako zásadne meníte funkciu priestoru a ako budú konštruované a osadzované nové prvky, niekedy z povolovacích procedúr postačuje tzv. stavebné ohlásenie a inokedy je nutné získať stavebné alebo územné roz-

RÁMČEK 13

Povolenia potrebné pre úpravu a výsadbu zelene

Na výsadbu drevín na verejných priestranstvách, osobitne na sídliskových plochách, je nutné získať **súhlas vlastníka a správcu zelene**, ktorí disponujú informáciami, či je vami navrhovaná drevina vhodná pred konkrétne miesto, či pod zemou nevedie plynovod alebo kanalizácia a zároveň vedia, či sa na mieste neplánuje iná výsadba stromov alebo krovín. Súčasne je pravdepodobné, že sa v budúcnosti bude správca zelene o dreviny starať, takže je vhodné, aby o výsadbe vedel a súhlasil s ňou.

Podobný postup je potrebné použiť aj pri orezoch konárov a tvarovaní existujúcich drevín. Neodborné zásahy môžu strom nenávratne poškodiť, spôsobiť jeho ochorenie aj smrť, príp. častejšie narušenie stability koruny a následne ohrozenie chodcov a užívateľov celého priestoru okolo stromu. Dobu, kedy je možné orezy robiť, ako aj spôsoby orezu a ďalších zásahov upravuje zákon o ochrane prírody a jeho vykonávacía vyhláška, resp. STN EN 83 7010 „Ošetrovanie, udržiavanie a ochrana stromovej vegetácie“.

hodnutie. Všetky rozhodnutia a povolenia je potrebné mať ešte pred začiatkom terénnych úprav a stavebných prác. Zhrnutie povolení a rozhodnutí, ktoré sú potrebné, uvádzame v rámcu 12.

Okrem povolení pre celkové stavebné úpravy treba venovať špeciálnu pozornosť aj povoleniam súvisiacim s úpravou a výsadbou zelene (rámček

RÁMČEK 14

Normy pre detské zariadenia

Normy, ktorým podliehajú detské zariadenia, by mal poznať (a mať k dispozícii) architekt ako aj výrobcovia detských zariadení a ihrísk. Niektorí výrobcovia ponúkajú tzv. certifikované výrobky, ktoré sú v súlade s týmito normami. Iní výrobcovia nemajú certifikát, ale ich výrobky sú tiež v súlade s normami. Je užitočné, aby to overil váš architekt.

Detské zariadenia a dopadové plochy na detských ihriskách musia byť v súlade s normami č. STN EN 1176 – 1, 1/A1, 1/A2, 2, 2/A1, 3, 3/A1,4,4/A1, 5, 5/A1, 5/A2, 6, 6/A1, 7, č. STN EN 1177 a 177/A1, resp. ďalšími. Súlad s normami požadujte od architekta už v štádiu návrhov.

Okolo lavičiek, preliezačiek a ďalších zariadení musíte použiť taký podklad, ktorý je mäkký a bezpečný pre deti, ale zároveň je odolný, resp. sa dá veľmi ľahko obnovovať. Dobrou alternatívou je napr. vysypanie drevnou štiepkou, pod ktorú ale treba dať drenážnu vrstvu štrku

13) a v prípade plánovania detského ihriska aj normám pre detské zariadenia (rámček 14).

Priebežne so získavaním potrebných povolení a vyjadrení pripravuje organizačný tím za pomoci stavebného odborníka **konečný plán terénnych a stavebných prác**. Celú úpravu priestoru (stavebné práce, ako aj výsadbu) je potrebné rozdeliť do jednotlivých etáp a pri

RÁMČEK 15

Kontrolný zoznam úloh pred spoločnou brigádou

- Zabezpečiť propagáciu brigády v širšom okolí verejného priestoru (pripraviť a rozniesť plagáty a letáky (ukážka plagátu v prílohe 5).
- Spolu so stavebným dozorom pripraviť prácu pre jednotlivé pracovné tímy.
- Zabezpečiť program pre deti (deti môžu pomáhať pri bezpečných a jednoduchých prácach ako sadenie rastlín, natieranie ozdobných prvkov, avšak len vtedy, keď je to možné realizovať v bezpečnom prostredí, inak potrebujú mať iný program).
- Zabezpečiť potrebný materiál, náradie a ochranné pomôcky na brigádu.
- Zabezpečiť potrebné mechanizmy a techniku spolu s kvalifikovanou obsluhou.
- Zabezpečiť materiál (prípadne kuchyňu alebo gril) a dobrovoľníkov na prípravu občerstvenia.
- Zabezpečiť zdravotníka na prvú pomoc.
- Rozdeliť úlohy medzi členmi organizačného tímu a doplniť tím o ďalších ľudí, ktorí budú viesť jednotlivé pracovné tímy.
- Tesne pred stretnutím pripraviť označenie priestoru a lokalizovanie jednotlivých pracovných tímov.
- Zabezpečiť dokumentáciu priebehu a výsledkov brigády.

každej z nich rozhodnúť, či do nej zapojíte dobrovoľníkov.

Mnohé práce (možno aj ich väčšina) pri úpravách verejných priestorov patria do rúk

odborníkom a špecializovaným firmám. Ide o všetky práce vyžadujúce si dodržanie špeciálnych bezpečnostných podmienok (napr. elektroinštalácie, ťažké zemné práce atď.), práce s nárokmi na presnosť či dodržanie presných technologických postupov, týkajúce sa osádzania certifikovaných výrobkov a veľa ďalších. Mnohé práce však môžu robiť aj dobrovoľníci rôzneho veku, skúseností či zručností.

Presné rozdelenie a časové naplánovanie prác je kľúčové pri príprave víkendovej spoločnej brigády, ktorá je často motivujúcejšia ako veľa malých brigád, po ktorých nie až taký viditeľný výsledok. Podobne ako pri príprave prvého plánovacieho stretnutia je pri príprave spoločnej brigády potrebné zabezpečiť viacero paralelných úloh (pozri rámček 15).

Ak realizujete úpravu väčšej plochy s viacerými funkčnými zónami, odporúčame, aby počas brigády za každú zónu zodpovedal vyčlenený vedúci tímu, ktorý bude rozdeľovať, koordinovať a kontrolovať prácu pridelených pracovníkov (dobrovoľníkov aj profesionálov).

Pri rozdeľovaní prác pre tímy je dobré uvažovať aj o tom, aké zručnosti a fyzické dispozície musí mať ako vedúci tímu, tak aj pridelení pracovníci. Takýmto spôsobom je možné mať napr. tím na ťažké fyzické práce pri vytyčovaní cestičiek a kladení dlažby, skupinku pre natieranie osádzaných prvkov (vhodný pre ženy a tínedžerov) a ďalší tím pre výsadbu stromov, krov a kvetín. Špeciálna skupina sa môže sta-

Pri úprave priestoru je dobré kombinovať prípravu technických prác profesionálov, veľkú, spoločnú, víkendovú brigádu celej komunity a následné dokončovacie práce počas poobedí s menšou skupinou dobrovoľníkov.

rať o občerstvenie a pitný režim pracovníkov. Súčasne je potrebný hlavný koordinátor, ktorý bude sledovať priebeh práce všetkých tímov, umožňovať ich komunikáciu a koordinovať všetky činnosti počas brigády.

Ďalšou dôležitou úlohou je zabezpečiť dodržiavanie pravidiel bezpečnosti a organizačné práce. Organizačný tím by sa mal postarať o registráciu dobrovoľníkov, ich poučenie o pravidlách bezpečnosti (odporúčame, aby každý dobrovoľník takéto pravidlá podpísal a tým prebral zodpovednosť za ich dodržiavanie), mal by dobrovoľníkom poskytnúť alebo sa ubezpečiť o tom, že majú potrebné ochranné pomôcky (rukavice, okuliare, primeranú obuv, atď.) a mal by sa postarať o označenie pracoviska a jeho častí, v ktorých sa dobrovoľníci môžu, resp. nemôžu pohybovať. Pri každej brigáde je nevyhnutné zabezpečiť prítomnosť

Rovnako ako pri plánovanom stretnutí je dobré myslieť aj na program pre malé deti, ktoré nie je možné zapojiť do prác na úprave priestoru, prípadne by im pri voľnom pohybe na upravovanom priestore hrozilo zranenie.

zodpovedného dozoru, ako aj zdravotníka na poskytnutie prvej pomoci.

Po dobre naplánovanej brigáde majú dobrovoľníci pocit zmysluplnej práce, ktorej výsledky už môžu bezprostredne vidieť a súčasne mali možnosť si na záver spolu so susedmi posediť pri dobrom pohostení.

Po spoločnej brigáde sú zvyčajne ešte potrebné ďalšie dokončovacie práce, ako napr. osadenie pripravených hracích prvkov, ktoré už môže realizovať menšia skupina ľudí. Úprava verejného priestoru by mala byť oficiálne ukončená slávnostným otvorením priestoru pre verejnosť tak, ako sme o tom hovorili už v časti D.

G. Údržba priestoru

Už v čase plánovania verejného priestoru by ste mali začať rozmýšľať, kto sa o upravený priestor bude dlhodobo starať a aké finančné

Na tabuli umiestnenej na upravenom priestore sa môžu tiež zverejniť otváracie hodiny ohradeného priestoru, prípadne kontakt na správcu priestoru v prípade zisteného vandalizmu.

prostriedky budú potrebné na jeho údržbu. Pri údržbe ide predovšetkým o pravidelné činnosti, ako napr. čistenie priestoru od odpadkov, odvoz odpadu z odpadových nádob, kosenie trávnikov, údržba drevín, ale aj priebežná kontrola osadených prvkov a ich opravy, príp. výmena poškodených a opotrebovaných častí. O údržbe priestoru by ste sa mali dohodnúť aj s majiteľom alebo správcom pozemku.

Pri úpravách pozemkov vo vlastníctve samosprávy sa osvedčilo po ukončení úprav odovzdať jednotlivé prvky do vlastníctva mesta či obce. Efektívnou cestou je aj uzavretie dohody o spolupráci, napr. medzi organizátorom úprav

a samosprávou, kedy organizátor preberie zodpovednosť za realizáciu údržby a samospráva mu na túto činnosť finančne prispieva.

Už pri navrhovaní usporiadania priestoru a projektovaní jednotlivých prvkov by mal architekt zohľadniť, či ide o úplne otvorené priestranstvo, alebo je ho možné na noc uzatvárať či inak chrániť. Osvedčilo sa už pri plánovaní zvažovať životnosť vysoko namáhaných prvkov a exponovaných častí priestoru (či už vplyvom poveternostných podmienok alebo frekvenciou používania) a použiť na konkrétne účel osvedčené materiály. Rovnako treba myslieť na technologický postup a cenu výme-

ny poškodených častí. Netreba zabudnúť ani na vytvorenie prístupu pre nákladné auto kvôli výmene piesku v pieskovisku alebo pre mechanizmy potrebné na ošetrovanie drevín, prípadne výmenu prvkov.

Starostlivosť o upravený priestor môže uľahčiť vytvorenie pravidiel užívania priestoru a ich zverejnenie v podobe informačnej tabule priamo na priestore. Takéto pravidlá môžu upravovať napr. prístup konkrétnych vekových skupín detí na detské prvky, môžu obmedziť vodenie psov do upraveného priestoru, alebo naopak na to vyhradiť špecifické miesto, prípadne žiadať od majiteľov psov likvidovanie psích exkrementov.

V súvislosti s údržbou priestoru je dôležitá verejná kontrola priestoru obyvateľmi. To, že dôchodcovia počas dňa sledujú upravený priestor a upozornia tínedžera, ktorý sa začne hojdať na hojdačke pre malé deti, alebo že mamička, ktorá pomáhala pri sadení záhonov, upozorní miestnu políciu na vandalov, ktorí ničia lavičky, je pre dlhodobé užívanie priestoru veľmi dôležité.

Vzťah spoluvlastníctva, a tým pádom aj pocit zodpovednosti za ochranu spoločne vytvoreného priestoru, vzniká práve zapojením obyvateľov do jeho plánovania, ako aj fyzickej práce počas brigád. Tínedžer, ktorý strávil víkend kopaním jám a sadením stromčekov do nich, ich bude v budúcnosti skôr ochraňovať, ako ničiť.

Dôležité roly počas spoločného plánovania priestoru

Pri participatívnom plánovaní a realizovaní úprav verejného priestoru je dôležitých niekoľko rolí. Niektoré z nich musia naplniť ľudia z vnútra obce alebo mesta, v ktorom sa priestor upravuje, ale niektoré môžu zabezpečiť aj externí spolupracovníci. Priamo z obce (mesta) by mali určite pochádzať členovia organizačného tímu, alebo aspoň väčšina z nich, aj keď medzi realizovanými projektmi sme zažili úspešný projekt, v ktorom bol organizačný tím do veľkej miery zložený z rodákov v súčasnosti žijúcich mimo obce. Architekt a konzultant/facilitátor môžu byť aj externí. Predstavme si základné zodpovednosti týchto špecifických rolí počas realizácie projektu.

• Organizačný tím

Organizačný tím je hlavným iniciátorom a koordinátorom všetkých aktivít súvisiacich s realizáciou projektu. Aby to všetko zvládol, musí mať dostatok členov, minimálne 5 – 6. Súčasne jeho členovia potrebujú mať dostatočne rôznorodé skúsenosti a zručnosti (vo vzťahu k oslovovaniu ľudí, vedeniu projektu, realizácii stavebných úprav, atď.), ako aj kontakty na rôzne skupiny zainteresovaných hráčov. Členovia organizačného tímu si musia rozdeliť a prebrať zodpovednosť za jednotlivé oblasti podrobne popísané v predchádzajúcej časti.

Udržanie fungujúceho organizačného tímu počas celej realizácie projektu nemusí byť jednoduché, najmä ak všetci pracujú dobrovoľnícky. Preto sú dôležité úlohy podrobnejšie popísané v časti C. Riadenie tímu a úloh.

Človeka zodpovedného za realizáciu projektu najčastejšie potrebujete vo vzťahu k ďalším subjektom, ako sú sponzori, verejné inštitúcie alebo majiteľ pozemku, s ktorými potrebujete uzatvárať zmluvy.

- **Architekt**

Pri participatívnom plánovaní, rovnako ako pri tradičnom plánovaní verejných priestorov, je kľúčová rola architekta (môže to byť aj urbanista, krajinný alebo záhradný architekt, prípadne stavebný inžinier). Tvorivú úlohu architekta, jeho odbornosť v porozumení princípom fungovania verejného priestoru a ani technickú odbornosť nie je možné nahradiť spoločným plánovaním obyvateľov.

Súčasne je pri plánovaní, ktoré zapája obyvateľov, zásadné, aby architekt porozumel významu diskusie obyvateľov a bol pripravený vyhovieť nárokom, ktoré na neho kladie takýto proces. Architekt sledovaním diskusie obyvateľov získava informácie o tom, čo je pre nich dôležité z hľadiska očakávaných funkcií priestoru. Návrhy účastníkov na priestorové riešenia môžu architektovi poskytnúť inšpiráciu pre vlastné návrhy, ktoré by však mali prekročiť úzky rámec toho, čo si vedľa predstaviť účast-

níci plánovania. Na to, aby tieto požiadavky mohli byť naplnené, je potrebná intenzívna spolupráca a komunikácia medzi organizátormi a architektom.

Zo skúseností sa ukazuje, že ak je architekt prítomný na plánovacom víkend, ľahšie porozumie a aj akceptuje potreby obyvateľov vo vzťahu k priestoru. Úlohou organizačného tímu je, aby si rôzne roly architekta v rôznych fázach procesu s riešiteľom priestoru vyjasnil a dokázal čo najviac vyťažiť z jeho odbornosti. Najväčšou výzvou architekta pri participatívnom plánovaní je využiť vklad verejnosti a zároveň vnieť do riešenia vlastnú pridanú hodnotu.

Úlohou architekta medzi prvým a druhým plánovacím stretnutím je pripraviť kvalitný návrh, ideálne v alternatívach, ktorý zohľadňuje potreby obyvateľov a súčasne vytvára kvalitný a originálny verejný priestor. Po druhom plánovacom stretnutí, prípadne po výbere variantu, architekt dopracúva návrh do výslednej podoby. Jeho rozsah závisí od toho, aký typ povolania bude nasledovať (napr. či je nutné aj územné rozhodnutie, alebo bude iba ohlásenie stavebných úprav).

- **Konzultant/facilitátor**

Pre organizátorov, ktorí nemajú predchádzajúcu skúsenosť s participatívnym plánovaním, je užitočné využiť pomoc konzultanta/facilitátora, ktorý im pomôže s naplánovaním

Organizačný tím pre plánovanie a pre realizáciu úprav sa môže prekrývať iba čiastočne. Organizačný tím dokonca nemusí mať jedného šéfa či šéfkku, ale členovia sa potrebujú hneď na začiatku spolupráce dohodnúť, kto a akým spôsobom bude rozhodovať v prípade, že sa nevedia dohodnúť, alebo sú priamo v konflikte.

verejných stretnutí, ako aj prípravných krokov týkajúcich sa práce s verejnosťou.

Úlohou konzultanta je poskytnúť organizátorom návrhy a alternatívy týkajúce sa rôznych fáz plánovania a úprav priestoru, ako sú napr. spôsoby mapovania zainteresovaných hráčov, zisťovanie ich potrieb, ale najmä návrhy na vedenie plánovacieho stretnutia, prípadne ďalších verejných stretnutí. Konzultant/facilitátor ako expert na štruktúrovanie stretnutia (rozdelenie stretnutia na jednotlivé obsahové bloky) a vedenie diskusie pomáha organizátorom pripraviť program plánovacieho stretnutia a pri očakávanom väčšom počte účastníkov zaškolí pomocných facilitátorov.

Počas samotného plánovacieho stretnutia sa v realizovaných projektoch osvedčilo prenechať vedenie stretnutia na externého faci-

Na prvom plánovacom stretnutí je architekt viac v roli pozorujúceho, počúvajúceho odborníka, ktorý prevažne kladie otázky, ktoré mu umožnia pochopiť predstavy ľudí. Na druhom stretnutí však aktívne vysvetľuje, ako premietol návrhy a podnety obyvateľov do konkrétneho návrhu verejného priestoru.

litátora. Externý facilitátor vedie diskusiu vo veľkej skupine a zadáva inštrukcie pre prácu v menších pracovných skupinách, ktorú vedú

RÁMČEK 16

Facilitátor

Facilitátor je človek, ktorý má zručnosti a skúsenosti s vedením diskusie rôzne veľkých skupín ľudí tak, aby im pomáhal dosiahnuť cieľ, na ktorom sa účastníci na začiatku stretnutia dohodli. Takýmto cieľom môže byť dospieť k rozhodnutiu, efektívne si vymeniť informácie, alebo spoločne naplánovať verejný priestor. Facilitátor je procesovým expertom, to znamená, že rozumie princípom vedenia diskusie, vie navrhnúť vhodné pravidlá diskusie, ako aj efektívny program stretnutia. Facilitátor nemusí byť expertom vo vzťahu k diskutovanému obsahu, je však dobré, ak rozumie pojmom a kontextu.

Vtiahnutie detí do plánovania a navrhovania umožňujú rôzne techniky, napríklad spoločné kreslenie, vytváranie fotografických koláží, plánovacie hry, simulácie v reálnej veľkosti a modelovanie.

pomocní facilitátori. V prípade, že sa počas stretnutia vyskytnú problémové situácie alebo konflikty medzi účastníkmi, externý facilitátor je v lepšej pozícii ich riešiť.

• Pomocní facilitátori

Z rôznych rolí počas plánovania a realizácie úprav treba spomenúť aj úlohu pomocných facilitátorov. V príprave na prvé plánovacie stretnutie je dôležité vybrať a podľa predpokladaného počtu účastníkov dopredu vyškolit niekoľko ľudí ako pomocných facilitátorov.

Napr. pri predpokladaných 60 účastníkoch je potrebné mať pripravených aspoň 6 ľudí (1 pomocný facilitátor na skupinku 6 – 10 ľudí). Ich úlohou je počas stretnutia pozorne sledovať inštrukcie hlavného facilitátora a potom v malých skupinách, najmä počas obhliadky terénu alebo počas návrhu riešenia, otázkami pomáhať viesť diskusiu. Pomocní facilitátori sú vyškolení najmä v spôsoboch aktívneho počúvania, v stimulovaní diskusie klade- ním otázok, povzbudzovaní tichších účastníkov a štruktúrovaní diskusie.

Participácia detí pri plánovaní verejných priestorov

Od roku 2005 sme v rámci programu PrieStory na Slovensku zrealizovali skoro 30 projektov, v ktorých plánovala miestna komunita svoj verejný priestor. V podstate na všetkých plánovacích stretnutiach sa zúčastňovali deti. Miera ich zapojenia závisela od viacerých faktorov – od typu a zrelosti miestnej plánovacej skupiny, účelu plánovaného priestoru (napríklad či išlo o ihrisko pre deti), schopností facilitátorov a animátorov³¹, ktorí s deťmi pracovali.

A. Teória a prax participatívneho plánovania s deťmi v zahraničí

Hoci existuje množstvo príkladov v zahraničí (hneď v susednom rakúskom Hainburgu nájdeme ihrisko, ktoré bolo navrhnuté „s deťmi a pre deti“), k tejto téme nájdeme menej publikácií, ktoré by popísali metodiku práce s deťmi.

„Rastúce pochopenie toho, ako je dôležité umožniť deťom participovať v spoločnosti, má významné implikácie pre tých, ktorí skúmajú, plánujú a navrhujú životné prostredie pre deti. Pre pochopenie potrieb detí ich už nestačí len pozorovať; treba im načúvať.“, píše sa v eseji Participatívne plánovanie a navrhovanie oddy-

³¹ Pojem „animátor“ je na Slovensku známy z cestovného ruchu (animátor zájazdov, pobytov) alebo z mládežníckeho hnutia (animátor, pracujúci s deťmi). Rola animátora v plánovacích procesoch je najbližšia role francúzskeho „animateur“ – ten, kto oživuje, motivuje skupinu; v tréningu človek, pracujúci najmä so zručnosťami a postojmi, nielen s vedomosťami.

chových zón s deťmi (Iltus a Hart). „Tí, ktorí pracujú s deťmi, majú často tendenciu romantizovať ich tvorivé schopnosti a držať deti oddele- lene od dospelých“.

Vtiahnutie detí do plánovania a navrhovania umožňujú rôzne techniky, napríklad spoločné kreslenie, vytváranie fotografických koláží, plánovacie hry, simulácie v reálnej veľkosti a modelovanie.

B. Konkrétne metódy a aktivity využívajúce zapojenie detí

Pred samotným začiatkom plánovacieho procesu je potrebné uskutočniť viaceré kroky: pritiahnúť pozornosť detí, nasmerovať ich k aktivite a pripraviť ich na ich rolu, aby ju prijímali s detskou hravosťou, ale aj zodpovednosťou; scitliviť deti k vnímaniu priestoru a odstrániť bariéry tradičného myslenia.

V nasledujúcom texte ponúkame niekoľko príkladov, akými konkrétnymi metódami môžu deti „uchopiť“ priestor, oboznámiť sa s ním a zmapovať jeho potenciál, bariéry a limity tak, aby mohli výstupy tejto fázy slúžiť ako podklady a východisko pre navrhovanie.

• Fotografická/výtvarná súťaž; príprava knihy o priestore

Výtvarná súťaž je jednou z najčastejších aktivít, ktorej cieľom je najmä vzbudiť záujem detí a následne komunity o danú lokalitu a naštartovať proces plánovania.

Podnetným experimentom môže byť príprava knihy, vytvorenej tímami detí o súčasnosti i minulosti priestoru. Zaujímavé knižky s fotografiami, kresbami, básňami, poviedkami, ale aj so zmapovaním histórie pripravili detské tímy z Rusoviec pri príprave urbanistickej štúdie Rusovského parku (2004) a najlepšia knižka bola aj oficiálne vydaná. V Banskej Štiavnici (2009) sa zase začalo plánovanie vernisážou výtvarných diel detí.

- **Mapovanie priestoru pomocou fotografovania; „hra na fotografa“**
Deti vstupujú do priestoru a mapujú ho

samé, prostredníctvom fotoaparátov s okamžitou fotografiou, alebo cez hru, kde dvojica či skupina detí vyhľadáva vizuálne podnetné miesta, privedie k nim svojich kamarátov so zviazanými očami a po rozviazaní očí im „snímku“ ukáže. Aktivita je zameraná na zmapovanie estetických a kompozičných kvalít priestoru; v reflexii pomáha deťom uvedomiť si silu detailu, panorámy a výhľadu či moment prekvapenia a objavu v priestore.

- **Zážitkové mapovanie priestoru**
Deti spoznávajú priestor v pozícii so sťažením vnímania – s fyzickým znevýhodnením

(zviazané ruky v dvojiciach, zviazané oči); dospelí zabezpečujú, aby aktivita prebehla bez problémov. Dôležitá je následná reflexia so skúseným facilitátorom, kde deti zdieľajú svoje skúsenosti z pohybu po priestore, prekonávania prekážok a nečakaných výziev, rovnako ako myšlienky, ktoré si pri takomto zážitku uvedomili. Tento druh mapovania je vhodný najmä na zmapovanie bariér a kritických miest priestoru a na včítanie sa do znevýhodnených skupín. Takéto mapovanie priestoru sme uskutočnili s deťmi v Stakčinskej Roztoke.

- **Mapovanie priestoru hrou: Lovy bez zbraní, Pavučina života, Zmyslová olympiáda, iné**

Deti spoznávajú a **mapujú priestor** prostredníctvom série hier a aktivít, ktoré podporujú lepšie spoznanie lokality vo viacerých obsahových, poznávacích i zmyslových dimenziách – napr. spoznanie rastlín, kríkov a stromov; spoznanie terénu či geologického zloženia, práca s vodou – plochami a tokmi, ak sa v lokalite nachádzajú, ďalej práca s miestnym dedičstvom a pamiatkami, uvedomenie si ekologických vzťahov a súvislostí – to všetko nielen slovné, aj vizuálne, dotykom, cez príbeh, niekedy cez hranie rolí... V následnej reflexii vedie facilitátor deti k pomenovaniu a uvedomeniu si potenciálu priestoru. Formou rôznorodých tematických hier mapovali priestor deti pri plánovaní v Banskej Štiavnici,

Bátovciach, Borinke, ale aj ďalších lokalitách (2005 – 2010).

- **Vytváranie návrhov riešenia priestoru a ich prezentácia dospelým**

Po mapovaní priestoru nasleduje etapa **vytvárania návrhu**. To, čo deti a mladí ľudia zmapovali, prenášajú (často v tímoch, optimálne po 5 - 8) na papier či do trojrozmerných modelov z ľahko tvarovateľného materiálu (plastelína, papier a papierové krabičky, drevo – vetvičky a plody). Jasné zadanie, dobré podklady a motivácia na začiatku sú dostatočné na to, aby deti (ale často aj tínedžeri) pracovali so zánietením 1 až 1,5 hodiny, len s občasným usmernením facilitátorov.

- **Prezentácia návrhov dospelým**

Dôležitou časťou je **prezentácia vytvorených návrhov**. Kým v prvých rokoch programu PrieStory plánovali miestne tímy samostatne program pre dospelých a pre deti s cieľom oddeliť obe skupiny, aby sa navzájom nerušili, v posledných rokoch sme v programe cieľavedome plánovali spoluprácu oboch skupín a najmä vzájomnú prezentáciu výstupov z plánovania (pokiaľ niektoré deti neboli už od začiatku súčasťou dospelých skupín, ako sa stalo napríklad v Pruskom). Deti sa tak stali nielen tvorcami laických návrhov, ale predovšetkým partnermi a sprostredkovateľmi iného vnímania priestoru a iných potrieb, ako boli schopní ob-

máte doma termosku?
pozvite priateľov na kávu.
sem.

you have a thermos flask at home?
invite your firends for a coffee. just right here.

essages

mestské odkazy sú súčasťou dizertačnej práce na VŠVU (public space: architektúra a verejnosť) a zároveň súčasťou workshopu big city life na FSTU. Tento projekt realizujeme s laskavou podporou mesta Bratislava a mestskej časti staré mesto. viac informácií na www.designbari.com/designbari/WabiCityMessages

STYLA BOKLA
VYTVAROVANIE UMENIA
ACADEMY OF FINE ARTS
AND DESIGN

Svoje názory a plány priestoru prezentovali deti v Rajci, Trstenej – Ústí, Žiline, Krtovciach, Borinke, Bátovciach, ale aj iných lokalitách.

siahnuť dospelí – zároveň zažili, aké je to, keď ich dospelí počúvajú a vnímajú ako dôležitých. Svoje názory a plány priestoru prezentovali deti v Rajci, Trstenej – Ústí, Žiline, Krtovciach, Borinke, Bátovciach, ale aj iných lokalitách.

Rolou facilitátoriek v procese bolo viesť proces plánovania tak, aby miestne komunity nezabudli na zastúpenie tejto vnímavej, ale často nedocenennej cieľovej skupiny a vytvoriť

priestor na to, aby sa deti stali **súčasťou riešenia**. Významnou mierou k tomu prispeli miestni realizátori projektov, ktorí dokázali uchopiť túto výzvu a prísť s konkrétnymi aktivitami, ktorými deti do rozhodovania vtiahli.

Záver

Na záver tejto kapitoly zhrnieme základné princípy vytvárania verejného priestoru za účasti zainteresovaných hráčov a obyvateľov a upozorníme na niekoľko rozdielov medzi navrhovaním a úpravou malého a veľkého či významného priestoru.

Základnými princípmi, ktorými je dobré sa pri vytváraní verejného priestoru riadiť, sú:

- **Aktívne oslovujte** všetkých, ktorých sa zmena priestoru týka. Získajte vedomosti o priestore i zdroje od rôznych skupín zainteresovaných hráčov, ktorí budú v budúcnosti priestor využívať. Využite čo najrôzno-rodnejšie spôsoby oslovovania.
- Vytvárajte príležitosti na **spoločnú diskusiu zainteresovaných hráčov**. V diskusii rôznych názorov a záujmov vzniká nová kvalita, v rozhovore zistíte, ktoré pohľady a nápady zdieľate a ktoré už nie a spoločne dospejete k dohode o podobe priestoru.
- Vytvárajte „**spoločné vlastníctvo priestoru**“, ktoré zaručí jeho dlhodobú udržateľnosť. Obyvatelia zúčastňujúci sa na plánovaní a úprave priestoru si posilňujú vzťah k priestoru i medzi sebou. Vzájomné vzta-

hy medzi susedmi sú nevyhnutné pre vznik nových spoločných aktivít, ktoré verejnému priestoru dajú život.

- **Kombinujte miestne a externé zdroje**. Využívajte miestne ľudské kapacity a ich vedomosti, materiály aj financie a súčasne v prípade potreby požiadajte o pomoc externých darcov i odborníkov, ktorí môžu do projektu vniesť nezávislosť, nezaujatosť a profesionalitu (napr. architekt, facilitátor, realizačná firma, a pod.)
- **Získajte spolupracujúcich profesionálov**. Bez spolupráce s odborníkmi (architektom, krajinným architektom či urbanistom) nie je možné naplánovať kvalitný priestor. Súčasne však potrebujete takých odborníkov, ktorí rešpektujú skúsenosti a potreby obyvateľov.
- **Spolupracujte s miestnou samosprávou**. Pri úprave verejného priestoru je dôležité počítať s prirodzenou zodpovednosťou miestnej samosprávy za fungovanie verejných plôch. Obec/mesto často zabezpečujú údržbu verejných priestorov. Ruka v ruku s vašou aktivitou smerujúcou k úprave miesta musia ísť formálne procesy, za ktoré zodpovedá samospráva obce.
- Pri plánovaní a úprave priestoru postupujte dostatočne rýchlo, aby si ľudia spojili plánovanie s **konkrétnym výsledkom**. Od začiatku meňte priestor drobnými úpravami.
- Ako organizátori úpravy priestoru **postu-**

pujte transparentne. Dôsledne zverejňujte, aké sú vaše zámyery, čo sa bude diať s návrhmi obyvateľov, ako bude využitá finančná a materiálna podpora od rôznych darcov.

- V budúcom priestore kombinujte rôzne funkcie a rôzne prvky pre **viaceré skupiny užívateľov**. Pre komunitnú funkciu verejného priestoru je dôležité, aby riešená plocha poskytovala príležitosti pre aktivity a stretávanie sa rôznych skupín, samozrejme v súlade s veľkosťou priestoru a funkciami iných verejných priestorov v okolí.

Ako sme už upozornili v úvode tejto kapitoly, je rozdiel medzi plánovaním **malého verejného priestoru** slúžiaceho prevažne obyvateľom okolia a **významného priestoru**, plniaceho v meste aj inú, napr. reprezentačnú, rekreačnú alebo obchodnú funkciu. Pri plánovaní veľkých a významných verejných priestorov, ako sú napr. mestské parky, historické námestia, komplexné riešenia nábreží i mestské ulice, je rovnako možné využiť prístup participatívneho plánovania, avšak celý proces plánovania je výrazne komplikovanejší. Do plánovania zasahuje väčší počet účastníkov (najmä inštitucionálnych, ako sú napr. stavebný úrad, mestské alebo obecné zastupiteľstvo, krajský pamiatkový úrad, krajský alebo obvodný úrad životného prostredia, investor), realizátori potrebujú poznať viac súvislostí a dôležitých východiskových dokumentov (od už spomenu-

tých územno-plánovacích podkladov, cez plány hospodársko-sociálneho rozvoja až po koncepcie riešenia dopravy), plánovanie podlieha väčšiemu množstvu schvaľovacích procedúr a celý proces plánovania aj realizácie vyžaduje množstvo špecifických expertíz. V súvislosti s týmito rozdielmi je nutné pri plánovaní významných verejných priestorov počítať s dlhším časom potrebným ako na zozbieranie všetkých potrebných informácií, tak aj na samotné navrhovanie a vyjednávanie medzi požiadavkami rôznych zainteresovaných hráčov. Inak vyzerá aj samotná výstavba a fyzická premena priestoru, tá je pri významných priestoroch skoro výlučne v rukách profesionálnych stavebných a sadovníckych firiem a občania sú niekedy po mesiacoch práce skryte za oplotením konfrontovaní s konečnou podobou priestoru.

Keďže úprava alebo, lepšie povedané, re-vitalizácia či prestavba významného verejného priestoru stojí nemalé finančné prostriedky, investori sa často snažia vyhnúť možným komplikáciám, ktoré pre nich predstavujú aj požiadavky a predstavy občanov. To, že investori zvyčajne občanom predstavujú na pripomienkovanie finálnu podobu návrhu (ak tak vôbec spravia), je zvyčajne základná chyba, ktorú urobia.

Ak má participatívne plánovanie fungovať, musí byť proces vstupu zainteresovaných hráčov a občanov premyslený a realizovaný hneď od začiatku. Zapojenie občanov zvyčajne predstavuje výrazné spomalenie v úvodných fázach

plánovania. Vtedy je potrebné občanov informovať o zámeroch investora, o spôsoboch ich vstupu do plánovania a súčasne počúvať, zbierať a vyhodnocovať ich návrhy a požiadavky. Na druhej strane takéto zapojenie často vedie k šetreniu časom v realizačnej fáze, ktorú nespomaľujú občianske protesty a právne kroky občianskych združení, smerujúce k prešetroniu legálnosti postupu investora.

Pri participatívnom plánovaní sa často objavuje otázka legitimity výsledku takéhoto procesu. Ide o to, či niekoľko aktívnych ľudí, ktorí sa zúčastnia plánovania (zvyčajne výrazná menšina vo vzťahu ku všetkým obyvateľom), má právo výrazne ovplyvniť podobu verejného priestoru, alebo majú organizátori hľadať spôsoby na dosiahnutie "reprezentatívosti" zúčastnených.

V praxi existuje viacero spôsobov, ktorými je možné dosiahnuť legitimitu participatívneho plánovania. Pri plánovaní menších priestorov je najdôležitejšie zverejniť proces plánovania rôznymi spôsobmi a každému záujemcovi umožniť účasť. Potom je na individuálnom rozhodnutí každého obyvateľa či ponuku účasti využije, alebo nie. V tomto aspekte je to podobné, ako pri hlasovaní vo voľbách – právo na hlasovanie majú všetci voliči, avšak nie všetci toto právo využijú.

Pri participatívnych procesoch veľkých a významných priestorov organizátori zvyčajne kombinujú viacero metód, ktoré spoločne

zvyšujú vnímanú legitimitu procesu. Okrem plánovacích stretnutí napríklad realizujú aj prieskum verejnej mienky na reprezentatívnej vzorke, plánovanie s dôsledne vybranými zainteresovanými hráčmi a niekedy sa dokonca používajú diskusné metódy, ktoré pracujú s vzorkou obyvateľov vybraných podľa demografických kritérií (napr. plánovacie bunky alebo konsenzuálne konferencie). Využitie týchto metód je však finančne náročnejšie, okrem profesionálneho vedenia stretnutia vyžaduje aj zapojenie výskumnej agentúry do výberu vzorky obyvateľov, ako aj symbolické honorovanie účastníkov.

V tejto publikácii sa detailne nevenujeme postupu pri plánovaní takýchto významných verejných priestorov. V rámci 17 uvádzame príklady techník i komplexnejších metód zapájania občanov a zainteresovaných do jednotlivých fáz plánovania. Navrhnutie a realizovanie takéhoto participatívneho procesu zvyčajne vyžaduje tím konzultantov a facilitátorov, ktorí sú experti na vedenie rôznych typov verejných stretnutí a súčasne vedia navrhnúť spôsoby využitia informačných technológií a sociálnych sietí, napr. na zisťovanie nápadov či vytváranie záujmových skupín, ako aj sofistikovaných spôsobov spoločného plánovania vo veľkých skupinách. Návrhu takýchto procesov sa venujú špecifické konzultačné organizácie a publikácie zvyčajne zamerané na dizajn dlhodobých participatívnych procesov.

RÁMČEK 17 Tabuľka s prehľadom techník na zapájanie verejnosti do plánovania verejného priestoru.

Fázy procesu plánovania	Techniky (príklady)	Komplexné metódy (príklady)	Fázy procesu plánovania	Techniky (príklady)	Komplexné metódy (príklady)
Zbieranie informácií	• pozorovanie priestoru a zaznamenávanie správania sa užívateľov • ankety, prieskumy • mapovanie (histórie, vzťahov v priestore, dopravných trás, mentálne mapy sídla...) • zbieranie podnetov od ľudí priamo na riešenom priestore • verejné vypočutie (verejné stretnutie, na ktorom účastníci pomenujú svoje požiadavky)	• informačné centrum s možnosťou zapísať svoje návrhy a pripomienky • projekt načúvania – vyškolení obyvatelia realizujú pološtrukturované rozhovory v domácnostiach o požiadavkách a potrebách a potom ich spoločne interpretujú	Tvorba dlhodobej vízie	• riadená vizualizácia budúceho stavu priestoru – kombinácia opisovania predstáv slovami a ich kreslenia	• hľadanie budúcnosti (Future search alebo Search conference) metódy zamerané na pomenovanie spoločnej vízie a návrh akčných krokov na ich realizáciu (Holman, Devane, Cady, a Assoc., 2006) • vytváranie spoločnej vízie komunity
Tvorba návrhu	• kreslenie návrhov do slepých plánov • modelovanie – resp. upravovanie modelov priestoru a prvkov • dokresľovanie pohľadov do fotografií • súťaž detských návrhov • súťaž návrhov študentov architektúry a záhradnej architektúry	• plánovací víkend/plánovací deň • interpretácia miestneho dedičstva • otvorený priestor (Open space) metóda H. Owena vhodná na zmapovanie tém, ktoré pre účastníkov majú vysokú dôležitosť a na ich priame zapojenie do realizácie (Holman, Devane, Cady, a Assoc., 2006)	Výber z alternatív občanmi	• výstava alternatívnych návrhov spojená s hlasovaním napr. pomocou vhadzovania loptičiek do sklenených valcov pri vystavených návrhoch • internetové hlasovanie o zverejnených návrhoch • hlasovanie na záver verejného stretnutia, na ktorom boli predstavené alternatívy	• občianska porota (Citizen jury) - metóda Jeffersonovho Centra využívajúca princípy amerického súdu s laickou porotou, ktorá posudzuje argumenty predkladané odborníkmi (Crosby a Nethercut, 2005) • mestské verejné stretnutie pre 21. storočie (21st century town meeting) metóda organizácie AmericaSpeaks, ktorá je vhodná na diskusiu veľkého počtu obyvateľov, avšak vyžaduje náročné technické vybavenie (Steyaert, Lisoir, eds., 2005)
Zvažovanie alternatív	• moderovaná diskusia o alternatívach na internete • moderovaná diskusia o výhodách a nevýhodách alternatívnych návrhov počas plánovacieho stretnutia	• plánovacie bunky – metóda P. Dienela (Planungszelle) špeciálne navrhnutá na zapájanie reprezentatívnych skupín obyvateľov do územného plánovania (Hendriks, 2005) • konsenzuálne konferencie – metóda, ktorá vznikla v Dánsku na posudzovanie rizík spojených s novými technológiami občanmi, jej významnou súčasťou je diskusia s expertmi (Hendriks, 2005)			

KAPITOLA 4

Prípadové štúdie

Príkladov, kedy sa miestnym komunitám podarilo s využitím participatívneho plánovania a s pomocou dobrého architekta vytvoriť kvalitný a bezpečný verejný priestor, je samozrejme dosť. Na Slovensku a v susedných Čechách ide predovšetkým o menšie plochy, pretože postup plánovania zatiaľ nie je bežne používaný samosprávami alebo väčšími investormi.

Program PrieStory podporuje obnovu men-

ších verejných priestorov s pomerne rýchlou viditeľnou zmenou. Od roku 2005 sme umožnili obnovenie či vytvorenie fungujúcich verejných priestorov, ktoré preukazujú, že zapojenie verejnosti do plánovania verejných priestorov prináša dôležité benefity tak miestnej spoločnosti, ako aj vedeniu miest a obcí, kde sa takéto projekty realizovali. Za šesť rokov priniesol nové príbehy do 24 miest a dedín Slovenska, ďalšie 4 pribudnú do konca roka 2010.

Nejde iba o viditeľné zmeny priamo na priestranstvách medzi bytovými doma-

mi, detských ihriskách, námestiach, parkoch a iných miestach. Rovnako dôležité sú síce neviditeľné, o to však hlbšie zmeny v miestnych komunitách. Nové kontakty, spoločne prežitý čas, spoločná práca v prospech iných bez nároku na odmenu – to všetko prináša v budúcnosti miestnym komunitám sebavedomie, porozumenie procesom rozhodovania, spoluprácu na spoločných veciach.

Podme sa pozrieť na príbehy niektorých konkrétnych miestnych komunít. Každý príbeh je výnimočný a inšpirujúci. Ukazuje sa,

že s účasťou miestnej komunity je možné vytvárať kvalitné, bezpečné a príjemné verejné priestory v maličkých mestách aj mnohotisícových sídliskách, v Bratislave na západe rovnako ako v Kalnej Roztoke pri Ubli. Iniciátorom zmien môže byť tak starosta, ako aj mamička na materskej dovolenke, dôchodca aj ochotník. Podmienkou je najmä ochota spolupracovať, počúvať a komunikovať s inými. Výhodou je schopnosť učiť sa aj ostatných novým zručnostiam, otvorenosť prijímať nové informácie a skúsenosti.

Komunitná záhrada v Medovarciach

Obec Medovarce v okrese Krupina má celé tri stovky obyvateľov. V koncovej obci, izolovanej od iných dedín a miest, je približne 40 % obyvateľov rómskeho pôvodu. Miestna komunita si aj napriek nedostatku kultúrneho či športového vyžitia vždy našla spoločné záujmy, pri ktorých trávila spoločný čas. Obec vlastní kultúrny dom, v ktorom sa sporadicky dejú rôzne aktivity, napr. pingpongový turnaj, zábavy, divadlo a pod. Keďže v dedine chýbal priestor pre aktivity detí a mládeže, najmä areál pre bezpečné detské ihrisko a športové hry, na konci roka 2008 sa obyvatelia úspešne uchádzali o podporu z programu PrieStory 2009 na úpravu záhrady pri kultúrnom dome. Zámerom bolo vytvoriť ucelený priestor pre rozvíjanie spoločenského života v obci.

Nositeľom myšlienky bolo miestne občianske združenie STRUK (Spoločnosť pre trvalo udržateľnú kultúru), ktoré založili mladí novousadlíci. Združenie sa snaží šíriť myšlienky trvalej udržateľnosti a permakultúry³², teda komunikuje o témach, ktoré sú na Slovensku pomerne málo známe a rozšírené. Združenie a jeho aktivity sú v dedine dobre prijímané, hoci časť

.....
³² Permakultúra vytvára a udržiava poľnohospodársky produktívne ekosystémy, ktoré majú rozmanitosť, stabilitu a odolnosť prírodných ekosystémov. Cieľom je dosiahnuť harmonické spojenie krajiny a ľudí poskytujúce im potraviny, energiu, bývanie a ďalšie materiálne a nemateriálne potreby udržateľnou cestou.

obyvateľov celkom nerozumie fungovaniu združenia ani téme, ktorej sa venuje. Dobrá komunikácia s vedením obce, ale aj osobná prítomnosť najaktívnejších nositeľov myšlienky v dedine však zabezpečila úspech projektu.

Stret medzi predstavami staro a novousadlíkov sa môže objaviť v každej komunite. V prípade, ak novousadlíci prinášajú navyše nové témy pre spoločné verejné priestranstvo, môže byť táto kombinácia rizikom. Napriek všetkým problémom je možné aj v takejto situácii nájsť spoločnú reč a vytvoriť fungujúci kvalitný verejný priestor.

Hlavnou manažérkou projektu bola mladá architektka Patrícia Černáková. Zároveň

pôsobila aj ako projektantka celého projektu. Kumulácia dvoch náročných funkcií, najmä pri menších komunitách, je pomerne častá. Hrozí pri nej ale únava dôležitého člena tímu a tiež nedostatočná komunikácia.

„Keďže hlavný manažér projektu bol zároveň aj hlavným architektom, stalo sa, že informácie sa nedostali celému tímu. Manažér komunikoval napríklad len s jedným členom, prípadne pri realizácii, kde ak bolo niečo nutné skontrolovať, neinformoval o zmenách celý tím. Stalo sa, že nemal kto skontrolovať pokračovanie prác, keďže chýbal hlavný manažér a súčasne aj architekt,“ konštatujú po realizácii projektu Medovarčania.

V súčasnosti je komunitná záhrada živým miestom, ktoré navštevujú menšie aj väčšie deti, tínedžeri aj dospelí. Miestni oceňujú, že okrem detských preliezačiek existuje aj priestor pre šport, a zároveň že v záhrade je veľa kvetov, bylín, kríkov a stromov s jedlými plodmi, ktoré poznajú a ktorými sa môžu všetci ponúknuť.

Nositeľka myšlienky celej záhrady, Patrícia Černáková, hodnotí celý projekt s odstupom roka nasledovne: „Plocha Medouky bola skutočne pôvodne úplne mŕtva, nebolo tam zhola nič. Aj preto je teraz posun taký výrazný. Navštevujú ju všetci, od najmenších detí po dospelých, všetci, ktorí majú záujem stráviť čas v spoločnosti. Za pekného počasia je Medouka každý deň plná

detí, dokonca i rómske deti z okraja dediny sa sem zájdu pohrať sa s mamami. Pri akciách, ktoré sa konajú v kultúrnom dome, je tým pádom postarané o zábavu detí, ale i dospelých, ktorí si zvyknú prísť zahrať volejbal. Tínedžeri zase basketbal a nohejbal. Miesto ožilo. Zároveň záhrada ožila aj čo sa týka ruchu návštev, ktoré

si ju prídu obzrieť ako pozitívny príklad zmeny a jednoduchých riešení pre budovanie komunity, či už ľudia z médií alebo učiteľky z materských škôl a podobne. O záhradu sa stará obecný úrad, ale i návštevníci, najmä deti sa snažia ju privedieť neničiť. Predpokladám, že je to zásluha i toho, že sa na jej výstavbe podieľali.“

„Mne osobne spôsobuje veľké zadostučinenie to, že námaha vložená do projektu nebola zbytočná, pretože mám na Medouku výhľad z okna kuchyne a každý deň tam vidím, že vložená energia sa vyplatila. Prinieslo mi to aj osobný úspech ako dizajnéry, zvýšil sa mi objem podobných prác na projektoch po celom Slovensku.

Ostatní členovia tímu sú na svoje dielo veľmi pyšní, pretože ľudia, a to nielen miestni, ale aj návštevníci, záhradu chvália a to je tá najväčšia odmena,“ hovorí Patrícia.

Kontakt: OZ STRUK (Spoločnosť pre trvalo udržateľnú kultúru), Medovarce 68, 962 65, www.permakultura.sk

Bludisko v Petržalke alebo ako pracovať s apatickou väčšinou?

Majú alebo nemajú obyvatelia sídlisk záujem o svoje okolie? Skutočne je väčšina apatická, nemá záujem o to, čo sa deje okolo a všetko bude skôr či neskôr zničené vandalmi? Takýmto otázkam museli čeliť v roku 2005 členovia občianskeho združenia Centrum komunitného rozvoja (CKR) v prostredí, ktoré je snáď celému Slovensku známe práve anonymitou, nezaujmom o iných a svoje okolie.

Cieľom CKR je podporovať participáciu a rozvoj komunit, často pracujú so sídliskovými komunitami. Pri vyhlásení prvého ročníka programu PrieStory preto privítali možnosť vyskúšať si participatívny proces vytvárania verejného priestoru v praxi.

Na úpravu vytypovali typické ihrisko medzi panelovými domami na Žehrianskej ulici v Petržalke. Pred začiatkom úprav ho opisali takto: „Je tam priveľa sivého betónu a málo farieb. Je tam aj málo preliezačiek a sú staré. V domoch okolo ihriska sú zväčša veľké 3 alebo 4 izbové byty, preto tu býva veľa dvojgeneračných rodín, teda starí rodičia, rodičia a deti. Pred dvomi rokmi sa niekoľkí miestni obyvatelia dohodli a vyzbierali peniaze na nový piesok. Mnohí z nich ale tvrdia, že je zbytočné na ihrisku čokoľvek robiť, lebo aj tak sa všetko zničí. Riešením by podľa nich bolo oplotenie, aby tam nechodili psíčkari a vandali.“

Plánovací proces bol v sídliskovom prostredí nesmierne namáhavý a pre členov organi-

zácie spočiatku aj frustrujúci. Na plánovacie stretnutie, ktorého cieľom bolo získať konkrétne návrhy od miestnych obyvateľov prišlo, šesť ľudí. Na anketu, ktorú bolo možné zaslať e-mailom, poštou alebo doručiť osobne, zareagovali dvaja. Jediným úspešným spôsobom komunikácie boli sprievodné kultúrne podujatia – divadlo, koncert a premietanie filmov, tvorivé dielne počas Dňa Zeme a súťaže pre deti organizované priamo na priestranstve. Nimi sa podarilo získať pozornosť obyvateľov rôzneho veku a na otvorení prvej časti upraveného priestranstva už boli takmer tri desiatky miestnych. Z nich najviac radosti mali mamičky, ktoré sa v budúcnosti stali motorom zmien, o akých pred začatím projektu nikto ani nespíval. „Podarilo sa nám túto skúsenosť rozšíriť aj do ďalších častí Petržalky a dnes sa už všetky ihriská v mestskej časti revitalizujú len so zapojením miestnych obyvateľov. Aktívne mamičky si založili občianske združenie Petržalské ihriská, kde zdieľajú svoje skúsenosti z revitalizácie a pre Miestny úrad sú dôležitým partnerom,“

hovorí o vyvolaných aktivitách ťažko rozbiehaneho, napriek tomu veľmi úspešného projektu Monika Lacková, projektová manažérka Centra komunitného rozvoja.

A ako hodnotí Monika vlastný projekt s odstupom niekoľkých rokov? „Pre mňa a našu organizáciu bolo Bludisko veľkou skúsenosťou. Pochopili sme, že nejde len o fyzickú premenu miesta, ale najmä o zmenu vo vnútri komunity, to už ale bol beh na dlhé trate. Keď sme začali s revitalizáciou ihriska, miestni obyvatelia mi povedali: „Čokoľvek NÁM tu VY urobíte, budeme radi“. Takže prvý krok k zmene nastal, keď pochopili, že oni sami musia niečo urobiť. Dnes to na ihrisku na Žehrianskej naozaj žije,

a to najmä vďaka aktívnym mamičkám, ktoré sa zapojili do projektu. Bludisko bolo pre nich prvým konkrétnym výsledkom a to ich motivovalo pokračovať ďalej. Na ihrisku sa podarilo rozhýbať život. Stalo sa bezpečným a atraktívnym priestorom, kde chodia aj deti z okolia, takže tam býva dosť plno. Mamičky tam pravidelne organizujú rôzne podujatia ako divadielko pre deti, lampiónový sprievod, rôzne hry, ale aj zbierky na ďalší herný prvok. Za tých päť rokov sa tam fakt stala neuveriteľná zmena, a to nielen na ihrisku, ale najmä v ľuďoch, ktorým už teraz záleží na mieste, kde žijú.“

Kontakt: Centrum komunitného rozvoja, Hrobákova 5, 851 03 Bratislava, www.ckr.sk

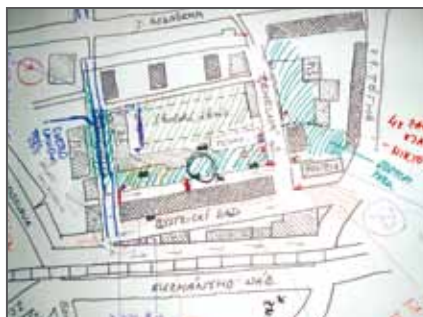

Malý priestor s veľkým príbehom vo Zvolene

Na začiatku roku 2005 vstúpili ochranári vo Zvolene do štvrtého roka otvoreného konfliktu so samosprávou. Predmetom niekoľkých desiatok podnetov a odvolaní na rôzne orgány verejnej správy bol projekt revitalizácie najväčšieho námestia v meste, súčasť národnej kultúrnej pamiatky. Najväčšie vášne vyvolávalo plánované odstránenie parkovo upravenej plochy so vzrastlými stromami a jej nahradenie sivou dlažbou. Proti tomuto zámeru zorganizovali miestni obyvatelia podporovaní občianskymi združeniami tri petície, ktoré podporilo osemnásť tisíc občanov. Situácia dospela až do fyzickej obrany ohrozených stromov obyvateľmi mesta a ich odvedenia z miesta políciou.

Okrem konkrétnych pripomienok k plánu úprav námestia boli vznesené zásadné výhrady aj k procesu rozhodovania o projekte, najmä k chýbajúcej verejnej diskusii o tak výraznom zásahu do historickej štruktúry mesta. Samospráva odmietala otvorenie projektu s tým, že o ňom už rozhodli odborníci a laická verejnosť nemá právo toto rozhodnutie spochybňovať.

Jedným z najaktívnejších združení pri obrane zvolenského námestia bolo miestne občianske Združenie Slatinka. Jeho poslaním je okrem iného zvyšovanie účasti verejnosti na rozhodovaní o projektoch a dokumentoch s vplyvom na životné prostredie. Aj preto sa jeho členovia

zaujíjali o participáciu pri vytváraní verejných priestorov. Do pilotného ročníka programu v r. 2005 sa prihlásilo združenie so zámerom obnovy malého verejného priestoru na rohu dvoch ulíc, ktorého vlastníkom bola samospráva mesta Zvolene.

Otvorený konflikt medzi vlastníkom pozemku (samosprávou) a nositeľom myšlienky úprav verejného priestoru vo väčšine prípadov znamená, že nie je možné diskutovať o zámere úprav a konflikt je nutne najskôr vyriešiť. Tam, kde chýba aspoň minimálna dôvera a schopnosť komunikovať na vecnej rovine, nie je mož-

né hľadať spoločné riešenia. Vtiahnuť v takejto situácii do plánovacej etapy verejnosť znamená navyše aj vysoké riziko straty dôvery verejnosti, pretože nie je predpoklad premietnutia výstupov plánovania do reality.

Vo Zvolene zohralo pozitívnu úlohu to, že Združenie Slatinka si vybralo na úpravu verejný priestor, na ktorého využitie mala samospráva rovnaký názor ako ochranári. Aj napriek počiatkovej veľkej nedôvere na oboch stranách konfliktu dokázali komunikovať o verejnom priestore vecne, neprenášali konflikt ohľadom jedného verejného priestoru do riešenia iného. Lesanka

Blažencová, koordinátorka Združenia Slatinka, spomína: „Zrazu sme sa stretali s úradníkmi a poslancami nielen pri ťažkých a nepríjemných diskusiách o námestí, ale aj pri debate o tom, aké lavičky osadíme na mestskom pozemku a akým postupom ich máme následne odovzdať do majetku mesta. Aj to pravdepodobne zmenilo pohľad miestnych autorít na občanov a ich návrhy. Zrazu sme už neboli tí, čo iba kritizovali, ale aj tí, čo si vysúkali rukávy a niečo tvorili. Dokázali sme pomôcť aj samospráve, lebo sme upravili priestor, ktorý roky chátral a v mestskej kase na jeho úpravu neboli peniaze.“

Vlastná úprava verejného priestoru nebola zásadného charakteru. Akoby symbolicky bola najväčšia energia daná do diskusií medzi rôznymi užívateľmi toho istého priestoru s cieľom vytvorenia nových zón pre deti, dospelých, dôchodcov. Viaceré prvky boli premiestnené, vytvorili sa nové trávnaté priestranstvá a chodníky. Milým prvkom bolo osadenie sochy dreveného koňa, ktorú deti následne namaľovali na červeno. V pozadí tohto kroku bola snaha odlíšiť priestor s detským ihriskom od iných podobných miest.

S odstupom piatich rokov je prístup samosprávy Zvolena v protiklade s niekdajšou neochotou diskutovať. Zástupcovia mimovládnych organizácií sa pravidelne stretávajú s vedením mesta a diskutujú o dôležitých otázkach, ako pozorovatelia pôsobia v odborných komisiách a realizujú spoločné projekty so samosprávou.

„Nie všetko je samozrejme ideálne. Červeného koňa sme už museli vymeniť za nového a kolotoč kvôli poškodeniu a následnému vychýleniu škrípe. Rovnako je to aj s komunikáciou s vedením mes-

ta – sem tam niečo zaškrípe, niečo sa pokazí,“ hovorí o súčasnom stave verejného priestoru vo Zvolene Lesanka Blažencová. *„Na druhej strane je potešujúce, že zvolenská samospráva sa snaží diskutovať, spolupracovať, komunikovať. Už nemusíme vysvetľovať, prečo je s verejnosťou lepšie spolupracovať a neignorovať ju.“*

Mesto Zvolen aj Združenie Slatinka boli v r. 2009 – 2010 partnermi projektu „Priestory pre ľudí“, ktorý za účasti ďalších partnerov realizovala Nadácia Ekopolis. Počas niekoľkých stretnutí sa diskutovalo o jednotlivých as-

pektach modelového verejného priestranstva na Laniciach, využili sa rôzne metódy zapájania verejnosti do plánovania a výstupy zo stretnutí s verejnosťou boli premietnuté do zadávacích podmienok pre architektonicko-urbanistickú súťaž. Tej sa zúčastnilo 13 uchádzačov. Výstupy z tejto súťaže sú pre samosprávu Zvolena záujímavým zdrojom informácií pre spracovanie územného plánu zóny.

Kontakt: Združenie Slatinka, P.O. BOX 67, Bystrický rad č. 1, 960 01 Zvolen, www.slatinka.sk

Obľúbené verejné priestranstvo za kostolom v Rajci

Využitie priestranstiev pri fungujúcich cirkevných objektoch je potrebné podriaďiť špecifickým podmienkam. Napriek tomu nemusia byť len tichým schovaným kútikom, kam chodia ľudia iba príležitostne. Príbeh bývalej farskej záhrady pri Rajci je ukážkou, ako môže priestranstvo medzi cirkevnými budovami, pri cintoríne a zároveň v centre mesta slúžiť rôznym skupinám miestnych. Pri tom nie je narušená pietnosť blízkych miest, naopak – tieto tiež profitujú z obľúbenosti záhrady medzi verejnosťou minimálne zvýšenou verejnou kontrolou okoloidúcich.

Keďže sa farská záhrada v Rajci nachádza hneď pri pastoračnom centre, príležitostne ju už pred úpravami využívali tu pôsobiace organizácie a skupiny ľudí, najmä mladých. Jej dominujúcim prvkom bola zeleň – starší ovocný sad, trávnaté plochy a dreviny v svahovitom teréne kopírujúce vertikálnu zonálnosť vegetácie na Slovensku, ktoré vysadili v r. 2006 členovia občianskeho združenia Tilia. V tom čase bol osadený aj stĺp s podložkou pre bocianie hniezdo a vyčistená časť záhrady.

„Prvé spoločné úspešné kroky podnietili záujem o dobudovanie ďalších častí oddychovej zóny. Pre mnohých sa záhrada stala srdcovou záležitosťou. Začala sa naplňovať aktivitami, pribúdali otázky o jej ďalšom dobudovaní, aby sa stala bezpečnejšou a využiteľnou pre rôzne

skupiny obyvateľstva. Naším snom bol altánok v záhrade,“ hovorí o situácii v r. 2007 pred začatím plánovania úprav Eva Stanková z OZ Tilia, ktorá celý projekt viedla.

Aj keď mali iniciátori úprav pomerne presnú predstavu o budúcnosti záhrady podoprenú jej využívaním v minulosti, od februára do júna 2007 komunikovali s užívateľmi priestoru formou ankety (prieskum verejnej mienky), výtvarnej súťaže žiakov základných škôl a najmä prostredníctvom verejných plánovacích stretnutí. Prvé bolo dva dni na začiatku marca 2007 – najskôr prebehli diskusie so záujmovými skupinami, ktoré využívali príležitostne

záhradu (detský spevácky zbor, spoločenstvá detí eRko, spevácky zbor Oldies, mládež z čajovne a pod.). Na druhý deň bolo mapovanie priestranstva a navrhovanie nových prvkov. Na základe získaných podkladov spracoval architekt dva varianty návrhu, z ktorých počas druhého plánovacieho stretnutia hlasovaním obyvatelia aj návštevníci Rajca vybrali výsledný návrh. Veľmi dôležité bolo, že počas celého projektu prebiehali v záhrade mnohé kultúrne a iné podujatia, ktoré mali priblížiť obyvateľom mesta, na čo všetko je možné záhradu využiť. Šlo napríklad o pálenie jánskeho ohňa, ukážky výcviku psov, výrobu búdok pre vtákov, ale aj

o legendárnu tesársku dielňu, ktorá sa odvtedy v záhrade niekoľkokrát zopakovala.

Ako dnes s úsmevom priznáva Eva Stanková, hoci z prvého verejného plánovania ešte vysnívaný altánok vyšiel ako priorita, postupne sa ho začali vzdávať. Dôvodom boli spätné reakcie od účastníkov plánovania a fakt, že najviac želaným sa na priestranstve stal prvok vody. Napriek obavám, že v záhrade nenájdu zdroj vody, sa podarilo navrátať výdatný zdroj čistej vody, a to presne na mieste, kde mal stáť vysnívaný altánok.

Keďže nemalo ísť iba o obyčajnú studňu, ale „niečo“, čo by bolo zároveň hračkou, zá-

bavou aj estetickým doplnkom záhrady, hľadali tesára, ktorý by im vyrobil drevené prvky na mieru. Následne vďaka unikátnej spolupráci architekta a tesára Mira Čárskeho vznikla trojmesačná spolupráca, ktorá vytvorila v záhrade ďalší príbeh, možno rovnako dôležitý ako fyzická premena miesta. Tesár vyrábala drevené prvky, hotové výrobky si architekt odmeral a až potom rozkreslil ich presnú polohu. O nálade v záhrade v tom čase Eva Stanková napísala:

„Skoré jesenné ráno, vôňa čerstvo odkôrneného dreva s príchutou dymu z fajky, pri vchode do záhrady biela škoda stovka ... Pre zainteresovaných jasný signál, že Miro je tu. Dopoldnia

väčšinou sám, pohrúžený do práce s dubovým drevom. Popoludní sa k štiepaniu, hobľovaniu, šúpaniu, dlabaniu, a strúhaniu pridávali deti. Pre mnohé z nich to bol každodenný rituál – domov zo školy cez záhradu. Uprostred hoblín padajúcich na farebné lístie neplánovane vznikla tvorivá open-air dielňa. V nej bolo možné zažiť dlhú cestu od stromu k lyžici či drevenej stoličke, vyskúšať si tesárčinu. Stretli sa kamaráti, nechýbala vzájomná pomoc, dlhé rozhovory, smiech aj nostalgia, plány do budúcnosti. Záhrada sa stala miestom pre porozumenie...”

Okrem výroby a postupného osádzania drevených prvkov sa dokončievala vlastná

stavba studne, kde pri ťažších prácach pomáhali klienti Sociálneho centra Štart zo Žiliny. Tak vznikol priestor spájajúci detské aj dekoratívne prvky, vodu, miesto na oddych. V záhrade pribudla upravená zeleň a terén, studňa s ručnou pumpou a žlabmi a mlynčekmi krútiacimi sa vo vode, veľké drevené sochy, koníky, ručne zhotovené drevené lavičky a ďalšie drevené prvky.

Eva Stanková z o.z. Tilia, ktorá sprevádzala premenu záhrady po celý čas a aj dnes je dobrou dušou celého priestoru, hodnotí projekt s odstupom času pozitívne: „Učili sme sa navzájom o sebe a od seba. Opäť sa nám

potvrdilo, že akákoľvek aktivita veľmi nezávisí od počasia ani financií, ale všetko stojí a padá na ľuďoch. Počas projektu sme niektorých stratali, ale oveľa viac nových našli. Stretnutia ľudí vyprovokovali ďalšie stretnutia, nové aktivity a väčší záujem verejnosti. Realizácia projektu bola súčasne predstavením možnosti využitia priestranstva. Toto bol neskôr impulz pre iné organizácie na realizáciu ich aktivít (napr. rezbárske sympóziu, open-air divadlo). Záhrada je jedinečným priestorom v meste a stále objavujeme, na čo všetko môže slúžiť.”

Kontakt: Občianske združenie Tilia, Jilemnického 6, 015 01 Rajec, www.oz-tilia.eu

Pohorelský dvor

Pohorelá je rázovitá obec na Horehroní, pod svahmi Nízkych Tatier. Podobne ako v iných dedinách tejto časti Slovenska, ani tu v minulosti nebol priestor a dôvod na vytváranie väčších verejných plôch. Zmenené spoločenské pomery postupne priniesli potrebu vytvárania námestí aj do menších dedín. Výzvou sa stalo vytvorenie jedinečného verejného priestoru, ktorý vyjadrí špecifikum dediny, miestni obyvatelia sa s ním budú môcť identifikovať a nebude iba zmenšenou kópiu typicky mestského námestia.

Jana Tkáčiková zo združenia Opora Pohorelá, ktoré iniciovalo úpravu priestranstva v obci, napísala o začiatku príbehu v svojej dedine: „V centre Pohorelej v minulosti vznikol po zbúraní starých domov voľný priestor. Je to v centre dediny, blízko je obecný úrad, obchod, pošta aj zastávka autobusu. Nad priestorom čnie kostol. Keď bol v septembri 2007 vyhlásený Nadáciou Ekopolis ďalší ročník programu PrieStory, naša voľba ihneď padla na tento priestor. Slúžil iba ako parkovisko a trhovisko v jednom. Námestie, akýsi reprezentatívny priestor, nám veľmi chýbalo.“

Ambíciou iniciátorov projektu bolo zapojiť čo najväčší počet obyvateľov už do fázy plánovania úprav. Chceli poznať názor všetkých generácií obyvateľov žijúcich v obci, od detí až po dôchodcov, ktorí mali priestranstvo najviac využívať vzhľadom na dostatok ich voľného času. Pozornosť preto kládli na výber architek-

ta, pretože jeho úlohou bolo sklbiť všetky záujmy, názory a požiadavky do návrhu námestia, ktoré vhodne a vkusne zapadne do vidieckeho prostredia a priestranstvo urobí funkčným a využívaným ľuďmi.

Plánovacia fáza začala na jar 2008 prípravou anketových lístkov a následne zberom ankety mapujúcej predstavu obyvateľov obce o budúcnosti priestranstva. Pohoreľčania o tejto aktivite v tom čase napísali: „Predtým sme nemali veľa skúseností s prípravou ankiet. Vytvorili sme 8 schránok, kde mohli občania ankety odovzdať. Percentuálne sa nám vrátilo

13,56% anketových lístkov. Zdalo sa nám to málo, neskôr sme po konzultácii s inými grantistami zistili, že to nebolo až tak málo. Vyhodnotili sme aj návratnosť podľa ulíc. Toto bolo veľmi zaujímavé. Boli totiž aj ulice, z ktorých sa nám nevrátil ani jeden lístok a zistili sme, že najviac ich bolo vyplnených pri hlasovacích schránkach.“

Výsledky ankety boli prezentované na plánovacom stretnutí, ktoré sa konalo v marci 2008 v priestoroch blízkej reštaurácie poskytnutej zadarmo miestnym podnikateľom. Podkladom pre prácu architekta boli aj nápady

detí získané z krúžkov a na hodinách výtvarnej výchovy – výstupom bolo množstvo výkresov a makiet, ktoré boli vystavené na plánovacom stretnutí a neskôr v priestoroch obecného úradu. Návrh architekta, ktorý unikátnym spôsobom dokázal akceptovať špecifickosť malého priestoru s výraznou siluetou kostola na kopčeku, bol prekonzultovaný s verejnosťou a bol zverejnený na nahliadnutie.

Najväčšia polemika bola o návrhu premiestnenia pamätníka. Jana Tkáčiková to vysvetľuje takto: „Tí, ktorí sa zúčastňujú pietnych aktov pri pomníku, sa tejto aktivite potešili,

pretože na pôvodnom mieste museli účastníci pietnych aktov stáť na frekventovanej miestnej komunikácii a počas celého aktu im poza chrbát premávali autá. Dôležitým argumentom za premiestnenie bola tiež potreba platiť nájom na pôvodnom mieste, keďže sa pomník nachádzal na súkromnom pozemku. Po premiestnení však už pri prvej príležitosti pri pomníku svietilo množstvo sviečok, čo svedčí o prijatí nového miesta pamätníka.“

Spoločne pripravený plán úprav bol postupne realizovaný, sčasti formou dobrovoľníckych brigád a sčasti dodávateľsky. Pohorelčania odstránili nevzhľadné stánky, vyrovnali terén a osadili ho lámaným kameňom. Z pôvodne nedôstojného miesta pri ceste sem premiestnili pamätník obetiam vojny, postavili drevené prístrešky na príležitostné trhy a kultúrne akcie. Pribudol aj štýlový drevený autobusový prístrešok, nové lavičky, zeleň

a drobný mobiliár, v dlažbe je aj veľká šachovnica.

„Priestranstvo sme otvárali slávnosťou rozsvietenia vianočného stromčeka a mikulášskou slávnosťou pre deti a práve táto aktivita pre deti sa stala každoročnou tradíciou. Minulé leto sa v rámci konania šachového detského tábora na námestí konal šachový turnaj. Zakúpili sme veľké šachové figúrky a na vybudovanej šachovnici sa konalo taktiež zaujímavé podujatie.

Boli by sme radi, keby sa tiež stalo tradičným podujatím,“ opisuje dnešný život na námestí Jana Tkáčiková a pokračuje: „Čo nás teší, je, že priestor je využívaný. Lavičky využívajú na oddych mamičky s deťmi, starší občania... Pod oddychovým prístreškom často vidieť oddychovať a občerstvovať sa turistov, ktorí našou obcou prechádzajú.“

Kontakt: Občianske združenie Opora Pohorelá, Za Vríšok 230, 976 69 Pohorelá

Historický park v Rumanovej

Dedina Rumanová pri Nitre je popretkávaná zvláštnymi osudmi. Za všetky hovorí táto jedna správa: „V auguste 1994 bola žatva v plnom prúde, keď prácu jedného z kombajnov prerušila nezvyklá porucha. Medzi zuby žacej lišty sa zakliesnil veľký ťažký kameň. Aby ho mohli uvoľniť, museli ho rozbiť kladivom.“ Meteorit, ktorý vtedy našli, už síce v dedine nenájdete, s prevapeniami sa môžete stretnúť stále.

Pri počte cca 800 obyvateľov v dedine pôsobí viac ako desať najrôznejších združení a spolkov. V roku 2009 získali miestni ochotníci z Divadelnej spoločnosti Meteorit Rumanová podporu na úpravu historického parku pri kultúrnom dome. Poradný výbor programu PrieStory pri diskusii o výbere projektov diskutoval aj o tom, či výrazné umelecké zameranie nositeľov myšlienky nebude prekážkou pri praktickej úprave verejného priestoru. Ukázalo sa však, že iniciátorom úprav verejného priestoru môže byť aj osoba či skupina, ktorá nemá žiadne skúsenosti v problematike urbanizmu či architektúry. Podmienkou je ochota ľudí zodpovedných za priebeh projektu učiť sa a komunikovať. Ak je navyše architekt ochotný diskutovať s miestnou komunitou a poskytnúť jej rady, môže vzniknúť krásny priestor, umožňujúci kvalitné trávenie voľného času rôznym skupinám užívateľov.

Druhou otáznou stránkou projektu bola veľkosť plochy, ktorej sa malo týkať plánova-

nie aj realizácia. Na začiatku mali ochotníci iba grant od Nadácie Ekopolis, ktorý nemohol pokryť celú zamýšľanú úpravu. Aj táto malá suma sa však ukázala ako veľmi dôležitá a prelomila dovtedajší neúspech u zástupcov samosprávy, úradov či iných nadácií. Tak divadelníci, ako aj vedenie obce, dokázali získať niekoľkonásobok pôvodnej sumy. Podpora z programu PrieStory fungovala ako dokonalý štartovací balíček a aj vďaka investícii do plánovania mali v Rumanovej hotovú dokumentáciu, podľa ktorej hľadali spolufinancovanie na ďalšie úpravy.

Ťahúňom celého projektu bol divadelník Milan Bališ a starosta Dušan Doliak. Milan o parku pred jeho úpravami napísal: „V parku nebolo miesta na prechádzku a oddych, čo bolo evidentné najmä za dažďa a v noci. Chodníky boli prašné, alebo blatové, sedieť sa dalo na pni jedného vyrúbaného stromu. Hoci je park chránený, niekoľkokrát to s ním bolo skutočne zlé. Najzávažnejšie stromy padli za obeť stavbe kultúrneho domu. Doslovným vulgarizmom bola regulácia potoka pretekajúceho parkom, zničie-

nie historického a jedinečného vodného diela s regulovateľnou stanicou, s čističkou, bazénom, rybníkom, ktorý bol zasypaný.“

Ambíciou iniciátorov projektu a ich partnerov bolo odstrániť alebo aspoň eliminovať negatívne neodborné zásahy do parku spred tridsiatich rokov. Aj keď bol park stále využívaný občanmi, návštevníkmi a rodákmi obce na oddych, hrozilo, že postupom času dôjde k jeho celkovej devastácii a zániku, čo by spôsobilo nenapraviteľné škody nielen z pohľadu historického, ale došlo by aj k ekologickým škodám.

„Zámérom bolo vytvoriť priestor pre spoločenské stretnutia, ktorý bude vyhovovať všetkým záujmovým skupinám, teda deťom v predškolskom veku, deťom v školskom veku, mládeži, kul-

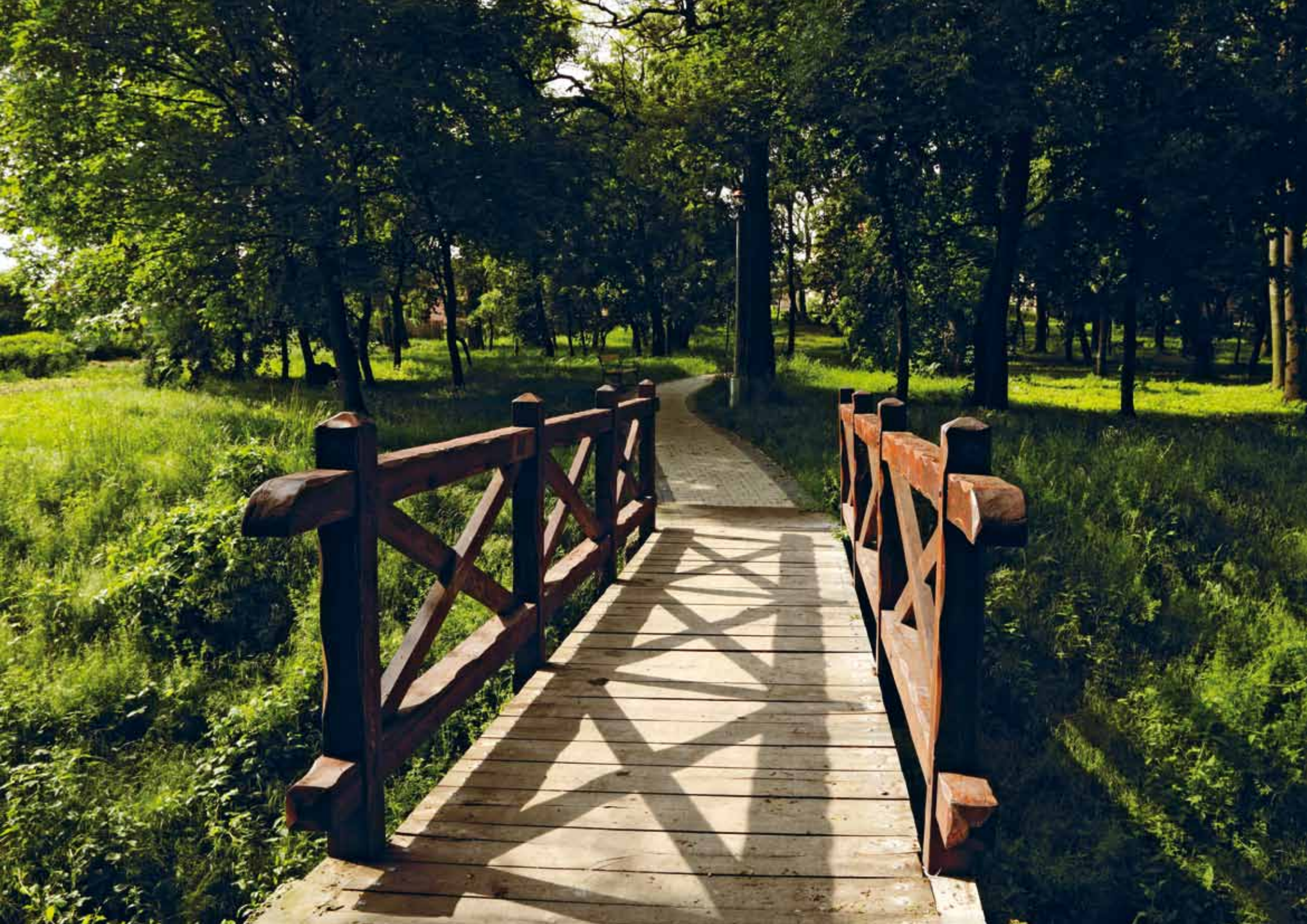
túrnym skupinám, športovcom na oddych, matkám s deťmi, individuálnym návštevníkom...“ opisuje vtedajšie ciele starosta Dolinský.

Dnes sú v parku nové lavičky a lampy, kvalitné smetné koše, spevnené chodníky a opravený most cez potok. Pre vystúpenia divadelníkov, ale aj iné podujatia, slúži kryté pódium. Všetko je na dostatočnej kvalitatívnej a estetickú úrovni, zapadajúce do charakteru a účelosti daného prostredia.

Divadelníci s radosťou odskúšali nové pódium a Milan Bališ s uspokojením napísal: „A môžeme sa venovať návštevníkom nového divadla...“

Kontakt: Divadelná spoločnosť METEORIT Rumanová, 951 37 Rumanová 13, Kultúrny dom, www.meteorit.sk

Zákutia Dolnej ružovej pre kultúru

Banská Štiavnica je lokalitou Svetového dedičstva, zapísanou na zozname UNESCO. Umiestnená v kopcoch, s nádhernými pamiatkami, s pestrou a členitou urbanistickou štruktúrou nemá zatiaľ podľa svojich obyvateľov žiadnu pešiu zónu. Mesto svojou atmosférou priťahuje nových ľudí a tak v Štiavnicí okrem „starých“ obyvateľov bývajú aj ľudia, ktorí sa sem prisťahovali pred 20 či 30 rokmi alebo tí, ktorí sem prišli len pred pár rokmi. Staro i novosadlíci sa stretli v Banskoštiavnickom skrášľovacom spolku s cieľom oživiť a skrášliť historickú uličku Dolná ružová a jej zákutia ako verejné priestory s rôznym, najmä kultúrnym využitím. Projekt prvýkrát priniesol do programu PrieStory ulicu, teda líniový priestor, navyše v historickej zóne a s potrebou riešiť nielen drobné úpravy ulice, ale aj dopravné funkcie a širšie vzťahy.

Dolná ružová ulica sa nachádza v historickom centre mesta Banská Štiavnica a ústi priamo na známe Trojičné námestie. V prevažne historických meštianskych domoch žijú na ulici ľudia, ktorí sa väčšinou dobre poznajú, časť sa stretla už aj predtým pri menších úpravách verejného priestranstva, napríklad pri vysádzaní ruží. Pretože ulica tvorí akýsi balkón mesta – idúc po vinúcej sa vydláždenej trase, od rána do večera osvetlenej slnkom, možno vidieť temer všetky významné štiavnické pamiatky – je

jednu z najobľúbenejších vychádzkových trás domácich i návštevníkov.

„Ak dozrie v myšlienkach rozhodnutie prežiť život dôstojnejšie, v prostredí, ktoré hrdo nazve-me svojim domovom, začne sa idea skrášľovania šíriť veľmi prirodzene, lebo táto túžba, vyslovená, či nevyslovená, drieme asi v každom. Táto „pozitívna náказа“ zapúšťa svoje korene čoraz hlbšie a v čoraz širšej oblasti.“ pomenoval začiatky aktivít jeden z organizátorov, Norbert Piš.

Keďže upravovaný priestor je súčasťou pamiatkovej zóny, na začiatku bolo nutné vykonať dôkladný historický prieskum územia prostredníctvom stretnutí s pamiatkarmi, bádáním v archívoch, ale aj rozhovormi s obyvateľmi

mesta. Vlastné plánovanie začalo celomestskou súťažou detských nápadov na využitie priestranstva a anketou nielen medzi obyvateľmi ulice, ale aj medzi návštevníkmi a obyvateľmi mesta. Informácie o ankete i o tom, čo sa deje, boli stále vyvesené na bráne miestnej obyvateľky. Všetky plány aktívni občania konzultovali s pamiatkovým úradom v Banskej Štiavnicí. Oporou bola aj samospráva mesta Banská Štiavnica, ktorá úpravy podporila z miestneho grantového systému, podobne ako ostatní partneri – miestne firmy a podnikatelia či školské zariadenia (ZUŠ, MŠ).

Prvé plánovacie stretnutie prebehlo koncom apríla 2009. Mapovanie terénu a prí-

prava návrhov vyzerali podobne ako v iných mestách, zaujímavé však bolo zapojenie detí, ktoré zažívali priestor inak ako doteraz, cez mestskú hru, zameranú na poznanie a objavovanie ulice.

V júli 2009 sa uskutočnilo druhé plánovacie stretnutie s názvom „Deň ulice“. V priestoroch kaviarne Art Café prebehla diskusia k návrhom architektky Ľuby Paučulovej a občania sa dohodli na ďalších krokoch, ktoré začali v letných mesiacoch postupne na spoločných brigádach realizovať. *„Každý, kto mal možnosť zúčastniť sa nejakej spoločnej dobrovoľnej brigády s pozitívnym - ušľachtilým cieľom, vie ako sa dobrá a srdečná nálada pri práci umocňuje. Na spo-*

ločné aktivity a prítomnosť priateľov sprevádzanú milým humorom sme sa tešili, a tak nezakvitli iba vysadené ruže, ale aj vzájomné vzťahy,“ popisoval atmosféru Norbert Píř.

Tí, čo šli v čase brigád Dolnou ružovou, mohli vidieť, ako sa do výsadby ruží zapája primátor mesta či Magda Vášáryová alebo ako na ulici po práci odpočívajú brigádnicí a popijajú kávu z kávovaru z Art Café – a samozrejme, ak mali chuť, mohli sa pridať. Rovnako neformálne bolo aj ukončenie prvej časti úprav na konci decembra 2009, kedy priamo na zasněženej ulici rozvonjali koláče a punč uvarený obyvateľmi okolitých domov.

Jednou zo zatiaľ posledných aktivít sa stalo osádzanie keramických plakiet v lete 2010. Malí trpaslíci, slniečka i mesiace ako symboly baníctva v Banskej Štiavnici sú umiestnení na úrovni detských očí a ich cieľom je vtiahnuť prechádzajúce deti do objavovania ulice a pripomenúť historický rozmer priestoru.

Výstupom projektu sa stala štúdia celkového riešenia priestoru a realizované opatrenia, ktoré sa týkali najmä celkového zveladenia a oživenia ulice (výsadba kvetov, obnova infraštruktúry a mobiliáru, prispôbenie priestoru pre deti), ale aj návrh a realizácia systémových riešení (doprava a parkovanie). Viditeľné však sú aj iné zmeny – ulica je a zostáva čistá a jej obyvatelia prispeli k odstráneniu aj takých problémov, na ktoré doposiaľ nebola vôľa. Množstvo malých zmien viedlo k tomu, že je

dnes na ulicu iný, atraktívnejší pohľad a že sa ňou inšpirujú aj obyvatelia ďalších ulíc v Banskej Štiavnici.

Silnou stránkou projektu bolo nasadenie obyvateľov pri plánovaní a realizácii, výborná tímová spolupráca a otvorená komunikácia. Skupina sa vedela dohodnúť na rozdelení zodpovednosti a zakaždým preberal štafetu aktivít niekto iný – raz Irenka Pířsová so synmi a vnúčatami, inokedy rodina Paučulovcov, či mnohí ďalší. Ich iniciatíva však s projektom neskončila, skupina občanov, ktorí spolupracovali na Dolnej ružovej, iniciovala na jar a v lete 2010 aj ďalšie kroky, ktoré sa týkali verejných priestorov, napríklad záchranu štiavnickej botanickej záhrady či vytvorenie pešej zóny na Trojičnom námestí, pretože sa vytvorila komunita, ktorá si vyskúšala, že je možné veci v svojom prostredí zmeniť.

„Dnes je veľmi príjemné sledovať, že ulicou, ktorú z času na čas pohladí starostlivá ruka, sa prídu poprechádzať aj obyvatelia iných mestských častí, no a samozrejme sa stala mimoriadne atraktívnou pre návštevníkov mesta. V období rozkvetu si ju jednoducho zamilujete a túžba opakovane si ju vychutnať je neutišiteľná,“ pozýva do Banskej Štiavnice Norbert Píř.

Kontakt: Banskoštiavnický skrášľovací spolok (neformálna skupina občanov), ul. Dolná ružová 15, 96901 Banská Štiavnica, <http://www.banskastiavnica.sk/obcan/obcianske-zdruzenia/skraslovacispolok.html>

Literárny parčík – miesto stretávania sa širokej komunity

Na jednom zo širokých žilinských bulvárov z 50. – 60. rokov na sídlisku Hliny IV. sa nachádza krajská knižnica – veľká a svetlá budova, temer vždy plná ľudí. Je to najnavštevovanejšia kultúrna inštitúcia v Žilinskom samosprávnom kraji, s počtom čitateľov takmer 16 000. Na druhej strane knižnice ste kedysi mohli nájsť nízky trávnik a priestor, ktorý občas využívali deti z okolia na behanie či na zahranie si futbalu bez bránok. Ľudia tu príležitostne posedeli na schátranej lavičke alebo sa prechádzali so psami.

V r. 2004 prišli pracovníčky knižnice s myšlienkou vybudovať tu literárny parčík ako miesto stretávania širokej komunity, miesto príjemného pobudnutia v kultúrnom prostredí, napríklad na literárnych besedách.

„Keď sme v roku 2005 uvažovali o podaní projektu do programu *PrieStory*, mali sme na mysli nie dramatickú, ale viac-menej kozmetickú úpravu a zmenu užívania „nášho“ priestranstva. Chceli sme len „opekniet“ panelákový vnútroblok za knižnicou k úžitku ľudí z okolia. Vstupom širokej verejnosti však do plánovania začali prichádzať nové myšlienky a nápady. Priestranstvo postupne získavalo väčšiu a väčšiu obľubu ľudí a (na naše potešenie) začalo slúžiť k realizovaniu pekných vecí, o ktorých sme na začiatku neuvažovali,“ píše o projekte Literárneho parčíka s odstupom času pracovníčka knižnice Jana Eliášová.

Zámerom skupiny zamestnancov a priateľov Žilinskej knižnice bolo preniesť kultúrne akcie z vnútra knižnice von – medzi ľudí. Iniciátorom premeny priestoru boli teda zamestnankyne inštitúcie, nie obyvatelia blízkych bytových domov, čo môže byť problémom v prípade, ak by nemali záujem o komunikáciu s obyvateľmi. Rovnako problematická môže byť situácia, ak sú zábery komunikované jednostranne, s dôrazom na po-

treby inštitúcie, bez možnosti miestnych zapojiť sa do rozhodovania. Podoba nového priestoru za knižnicou ale vznikala v dialógu s verejnosťou, ktorá mohla svoje názory na budúci vzhľad a využitie parčíka vyjadriť na troch plánovacích stretnutiach i v ankete, v ktorej nositelia projektu získali vyše 400 odpovedí. Výstupy zo všetkých stretnutí i návrhy detí boli vystavené vo výklade samotnej knižnice. Aj preto vznikol živý

verejný priestor, na ktorý si ľudia zvykli, akoby bol za knižnicou odjakživa.

Úpravy nemenili zásadne vzhľad prostredia, ale kultivovali ho a oživovali; do pôvodnej zelene sa vôbec nezasiahlo. Od júna do novembra 2005 boli zrealizované nové kamenné chodníky, vysadené nové dreviny, osadené lavičky, smetné koše a drevená plastika hada, ktorá sa stala obľúbeným prvkom detí. Na brigádach sa

zúčastnili mladí aj starí obyvatelia z okolia, učni SOU stavebného v Žiline, aj samotní pracovníci knižnice. Do projektu však boli zapojení aj mnohí dobrovoľníci, partneri, donori a sponzori, ktorí síce neposkytli finančný vklad, zato venovali vysoký nefinančný vklad v podobe práce, služieb i tovarov.

Upravený priestor bol slávnostne otvorený 18. novembra 2005 a dnes slúži ako letná čítareň, miesto tvorivých dielní detí, klubov hlasného čítania, miesto vyučovacích hodín jazykov blízkeho gymnázia, miesto stretnutí priateľov, prechádzok, miesto príjemného posedenia či miesto hier detí z materskej školy.

„Inštitúcia sa vďaka ľuďom v jej okolí otvorila verejnosti. Výstavba parčíka prispela k imidžu neformálnosti knižnice a ústretovosti voči novým nápadom, aktivitám, novým formám komunikácie s verejnosťou. Ľudia predsa inak vnímajú knihovníka medzi regálmi kníh a inak v montážkach pri výstavbe parkových chodníkov,“ hovorí nielen o zmene priestoru Jana Eliášová.

Projekt nerozdeľoval komunitu na skupinu „za“ a „proti“ parčíku a mal skôr zjednocujúci charakter. Pri otvorení parčíka mnohí nedávali upravenému priestranstvu život dlhší ako 1-2 roky. Napriek tomu parčík bez stôp úmyselného poškodzovania slúži verejnosti už šiesty rok.

Kontakt: Krajská knižnica v Žiline, Ul. A. Bernoláka 47, 011 77 Žilina, www.zilinska-kniznica.sk

Na záver

Napriek u nás vžitej predstave, že ľudí okrem vlastného dvora nič iné nezaujímá, sme sa za roky realizácie programu PrieStory presvedčili, že život na verejných priestranstvách je pre ľudí dôležitý. Prejavujú to rôznymi spôsobmi, od sprejovania odkazov na múry budov, cez petície proti zahusťovaniu výstavby a výrubom stromov, organizovanie koncertov aj piknikov na námestiach, až po úpravy svojho najbližšieho okolia. Do týchto „zásahov“ investujú ľudia svoj voľný čas a často aj vlastné financie a hoci nie vždy zvolia najvhodnejšie nástroje na dosiahnutie svojho cieľa, do premeny verejných miest vstupujú s túžbou po priestoroch pre ľudí, v ktorých odjakživa vzniká spoločný príbeh ich mesta či dediny. Čoraz viac bežných obyvateľov, susedov, spolu diskutuje a hľadá spôsoby, ako meniť svoje okolie tak, aby sa v ňom lepšie cítili a vnímali ho ako spoločnú „obývačku“ miest a dedín. A nezostávajú iba pre slovách, ale verejné priestory premieňajú na parky, ihriská, námestia...

V tejto publikácii sme sa snažili motivovaným susedom poradiť „ako na to“, skúsenejších neziskovákov upozorniť na otázky, ktorým doteraz nevenovali pozornosť a skeptických odborníkov presvedčiť, že túžba ľudí spolu tvoriť verejný priestor je správna a nepredstavuje neúctu či náhradu za ich odbornosť. Až v oka-

mihu, keď sa spoja rôzne 'odbornosti' občanov a odborníkov, vznikajú najkvalitnejšie, živé priestory s príbehmi.

Ukazuje sa, že napriek tomu, že verejný priestor definujeme rôznymi spôsobmi podľa toho, z ktorého uhla pohľadu sa naň dívame, ide o významný fenomén kvality života ľudí v mestách aj dedinách. Hoci bežný užívateľ námestia alebo parčíka nehovorí o environmentálnej dimenzii verejného priestoru, vie veľmi presne vyjadriť svoju potrebu tieňa, príjemného chládka alebo naopak slnenia či zelene v blízkosti svojho domu. Podobne mladí ľudia zväčša nevedia, čo ich ťahá do centra, ale ich správanie jasne ukazuje potrebu sociálneho kontaktu („vidieť a byť vidieť“), ktorého sa im na uliciach plných rýchlo idúcich áut nedostáva.

Ako sme ukázali na predchádzajúcich stránkach, jasné a presné postupy ako vytvoriť kvalitný verejný priestor neexistujú. Dokonca aj to, čo je to „kvalitný“ priestor, je celkom ťažké určiť jednoznačne. Existujú rôzne prístupy a architektonické štýly, ktoré zdôrazňujú rôzne aspekty verejného priestoru. My sme sa zamerali na tie, ktoré vo zvýšenej miere reflektujú potreby miestnej komunity, keďže verejný priestor je pre ľudí a tí budú jeho užívateľmi. Vychádzali sme z opakovanej skúsenosti, že esteticky dokonalé, ale nepraktické diela pravdepodobne nebudú dlhodobou obľúbenými priestormi.

Napriek tomu, že našou ambíciou nebolo vytvoriť publikáciu špecificky pre architektov, pokúsili sme sa aj im ponúknuť nové a podnetné informácie. Zaoberali sme sa konkrétnymi typmi a prvkami verejných priestorov, venovali sme sa vytváraniu siete kvalitných verejných priestorov, ktoré by mali byť spojené prostredníctvom bezpečných ciest bez motorovej dopravy. Zhrnuli sme argumenty o širších aspektoch verejného priestoru, ktoré sú nielen fyzické, ale aj ekonomické, environmentálne, sociálne aj kultúrno-historické. Keďže ale kladieme veľký dôraz aj na úlohu miestnych expertov, teda užívateľov verejných

priestorov, podstatnú časť tejto publikácie tvoria informácie o participácii miestneho spoločenstva na vytváraní verejného priestoru. Práve v tejto oblasti je Nadácia Ekopolis v spolupráci s občianskym združením PDCS lídrom, keďže máme praktické niekoľkoročné skúsenosti z našich miest a obcí z vytvárania verejných priestorov so zapojením obyvateľov. Práve preto sme chceli čitateľom odovzdať pozitívne skúsenosti, upozorniť na limity a obmedzenia, poukázať na výzvy a možné riziká.

Na Slovensku čelíme otázke, ako neopakovať chyby, ktoré boli urobené vo veľkých mestách iných krajín pred 30 či viac rokmi a kto-

rych dôsledky ich obyvatelia a experti riešia dodnes. Vyludňovanie centier miest v dôsledku stavieb obrovských nákupných centier, výrazný nárast motorovej dopravy, vznik satelitných obytných zón v kedysi vidieckom prostredí, neodôvodnené vnášanie novotvarov alebo zánik pamiatok v historickom prostredí – všetky tieto negatívne javy začíname rozoznávať už aj na Slovensku.

Ivan Bútora, poslanec mestskej časti Bratislava-Staré mesto, ktorý absolvoval stáž v americkej organizácii zameranej na tvorbu verejných priestorov Project for Public Spaces, hovorí o dopravných problémoch: „*Pokiaľ sa budeme najprv pýtať, kde budú parkovať autá, a až potom, ako sa budú pohybovať peši, pokiaľ sa budeme najprv pýtať na priepustnosť križovatiek pre autá, a až potom, ako sa na dané miesto dostanem verejnou dopravou alebo na bicykli, máme len malú šancu, že vytvoríme kvalitný verejný priestor. Chôdza je človeku najprírodzenejší a najbližší spôsob dopravy a pohybu. Plánovanie dopravy musíme tejto paradigme prispôbiť.*“

Hoci nás zahraniční aj domáci odborníci upozorňujú na dôsledky dnešných rozhodnutí, u miestnych politikov zatiaľ nenachádzame odvalu pre systémové riešenia. Z verejných zdrojov sa financujú skôr čiastkové riešenia, ktoré skôr či neskôr zlyhávajú presne tak, ako zlyhali v mestách severnej Ameriky či západnej Európy pred desaťročiami. Zvyčajne nie je problémom

nedostatok informácií či odborníkov, ale záujem investora rýchlo vyriešiť konkrétny problém a zo strany miest zasa chýbajúce pravidlá a regulatívy. Preto je veľkou výzvou skutočná spolupráca urbanistov, architektov a ďalších odborníkov s užívateľmi verejných priestorov, ale aj investormi a miestnymi autoritami, ktoré prijímajú rozhodnutia. Ukazovanie riešení, ktoré fungujú inde, inšpirovanie sa dobrými príkladmi aj chybami iných je dobrá cesta. Súčasne je dôležité dozvedelávanie miestnych obyvateľov o dôsledkoch zdanlivo logických požiadaviek na prevádzku miest ako napr. zabezpečenia parkovania pre všetkých čo najbližšie k cieľu cesty, povolenia vyššej rýchlosti pre automobily či výstavby veľkých nákupných centier, ktoré vedú k vyludňovaniu historických jadier miest. Len obyvatelia, ktorí sa dokážu vzdať úplného uspokojenia súčasných potrieb, budú pripravení na systémové riešenia vytvárajúce predpoklad pre vyššiu kvalitu života v našich sídlach.

Kvalitný verejný priestor potrebujú obyvatelia ako v malej dedine, tak aj v rastúcom meste. Bolo by na škodu, ak by sme z nášho rýchlo sa meniaceho sveta vytesnili život z ulíc a prišli tak o smiech korzujúcich študentov, šumenie vody vo fontáne, pátrajúce pohľady medzi neznámymi návštevníkmi z lavičky na lavičku, hoci aj vo wifi free zóne spoza laptopu, rozhovory dám idúcich z nákupov, posedávajúcich dôchodcov, či opaľujúce sa dievčatá... Preto sme napísali túto knihu.

PRÍLOHA 1

Využitie princípov univerzálneho dizajnu pri plánovaní

Proces participatívneho plánovania umožňuje vtiahnuť do dizajnu verejných priestorov rôznorodých užívateľov, ktorí prezentujú a následne presadzujú svoje nároky a potreby a ovplyvňujú tak väčšiu kvalitu verejného priestoru.

Ide o náročný, niekoľko mesiacov trvajúci proces, ktorého súčasťou je mapovanie situácie a potrieb súčasných i budúcich užívateľov priestoru. Okrem ankiet a prieskumov je v prípravnej fáze procesu súčasťou plánovacieho stretnutia aj obhliadka priestoru. Ľudia, ktorí sa zúčastňujú plánovania, v malých skupinách mapujú priestor, a to, čo zistili, zakresľujú do máp. Zameriavajú sa na zodpovedanie nasledovných otázok:

- Čo v priestore je pozitívne, uľahčujúce, cenné; čo treba zachovať?
- Čo v priestore je negatívne, nebezpečné, čo je bariérou? Čo treba odstrániť?
- Čo v priestore chýba, nie je vôbec alebo nedostatočne riešené?

Hoci sú otázky formulované veľmi jednoducho, pretože mapovania sa zúčastňujú laici,

každú skupinku sprevádza facilitátor, ktorého rolou je klásť ľuďom otázky a sústreďovať ich pozornosť aj na veci, ktoré by si nevšimli. Keďže plánovania sa zúčastňuje rôznorodá skupina ľudí (od malých detí, tínedžerov cez strednú vekovú kategóriu až po starých ľudí) v projektoch, ktoré sme takto riešili, dostávame vždy pestré a komplexné výstupy slúžiace ako východisko pri ďalších fázach plánovacieho procesu.

Je možné špecifickým zadáním vstupnej obhliadky terénu získať výstupy, ktoré by boli ešte relevantnejšie vo vzťahu k budúcim užívateľom, a teda by viac zohľadňovali princípy univerzálneho dizajnu?

V máji 2010 sme na tréningu v rámci projektu UrbSpace pri simulácii obhliadky terénu namiesto jednoduchého zadania rozdelili účastníkov na skupiny, mapujúce priestor tematicky:

- Doprava a mobilita vo všeobecnosti (vrátane peších a cyklistov)
- Zeleň a environmentálne aspekty
- Sociálna interakcia a komunikácia, spoločenský život

- Cesty malých chodcov
- Cesty starých a skúsených

Úlohou účastníkov bolo mapovať každú z piatich oblastí verejného priestoru s tým, že dve posledné zadania smerovali k zachyteniu pohľadu skupín, ktoré majú často špecifické nároky na prostredie. Po absolvovaní mapovania spracovali účastníci problémové mapy, ktoré potom navzájom v pléne prezentovali. Výstupom z takého mapovania bola komplexná analýza priestoru a vzájomné obohatenie účastníkov, najmä ich scitlivenie k pohľadom a potrebám niektorých cieľových skupín (ako zachytila spätná väzba po simulácii).

V ďalšej fáze riešili účastníci samotný priestor námestia a do výsledných návrhov sa premietli viaceré návrhy univerzálneho dizajnu, najmä rovnosť a flexibilita v užívaní a veľkosť a riešenie priestoru tak, aby bol užívateľný pre všetkých.

Vychádzajúc z konkrétnej skúsenosti, vyskúšali sme si, že aj pri plánovaní s laikmi je možné dovzdelávať verejnosť tak, aby sa stala vnímavejšou k potrebám rôznorodých cieľových

skupín, alebo aby sama formulovala a presadzovala svoje nároky na prístupný, bezbariérový a užívateľný verejný priestor, ak:

- ako súčasť zadania v úvodnej fáze plánovacieho stretnutia dostanú účastníci úlohu mapovať priestor z pohľadu konkrétnych cieľových skupín, resp. ak sa pri mapovaní vytvoria špecifické skupiny (mamy s deťmi, starí ľudia, deti), ktoré mapujú dané územie zo svojho pohľadu
- vo fáze riešenia dostanú účastníci vstupnú (napr. obrazovú) informáciu o princípoch univerzálneho dizajnu ako kontextu, v ktorom by sa malo riešenie pohybovať.

PRÍLOHA 2

Anketa pre zber názorov verejnosti o využití verejného priestoru

Milí priatelia,

záhrada za Pastoračným centrom chce slúžiť nám všetkým.
V roku 2007 pokračujeme!

Veľká časť výsadby stromov a kríkov je aj vďaka Nadácii EkoPolis za nami. Tá istá nadácia nás bude podporovať aj v tomto roku v rámci programu Priestory financovaného ČSOB, a.s.

My – členovia občianskeho združenia Tilia - chceme poznať Vaše názory na tento priestor a tešíme sa na Vaše nápady, preto prinášame

anketu o využití záhrady za Pastoračným centrom

Anketu vyhodnotíme a troch výhercov vylosujeme na

plánovacom stretnutí 9. – 10. marca 2007 v Pastoračnom centre. Súčasne bude prebiehať výstava výtvarných prác detí na túto tému.

V plániku na zadnej strane ankety môžete zakresliť svoje predstavy a nápady.

Buďte pri tom - zapojte sa do plánovania miesta pre porozumenie – záhrady za pastoračným centrom, ktorá bude písať nové príbehy našej komunity.

Kontakt na organizátorov ankety:

Eva Stanková: 0905 893535, eva@oz-tilia.eu
Marta Stehliková: 0910 685529, marta@oz-tilia.eu

anketa o využití záhrady za Pastoračným centrom

Označte krížikom Vami zvolenú možnosť (viac možností), prvoradú podčiarknite. Odovzdajte nám prosím anketu aj v prípade, že neodpoviete na všetky otázky. Každá odpoveď má pre nás cenu. Ďakujeme.

1. Záhrada by mala slúžiť pre

- deti a mládež
- seniorov
- matky s deťmi
- školy
- rodiny
- iné:

2. Záhrada by mala slúžiť na

- oddych (meditácia, posedenie)
- šport (futbal a iné loptové hry, sánkovanie)
- vyučovanie (poznávanie stromov, vychádzky)
- kultúrne aktivity (hody, Jánske ohne, letné kino...)
- miesto stretnutí (opekačky, posedenia, denné tábory...)
- iné:

3. V záhrade je potrebné umiestniť

- altánok
- lavičky
- preliezky
- pieskovisko
- kompostovisko
- križová cesta
- letné kino (pódium, sedenie, plátno)
- ohniská
- pomôcky na vyučbu
- suché WC
- viacúčelové trávnaté ihrisko
- iné:

4. Určite by v záhrade nemalo byť

-

5. Som ochotný(á) pomôcť

- pri pravidelnej údržbe a budovaní záhrady
- svojím nápadom
- účasťou na plánovacích stretnutiach
- materiálne alebo finančne
- účasťou na brigáde
- iné:

Táto anketa je anonymná. V prípade, že chcete, aby sme Vás kontaktovali alebo chcete byť zaradený(á) do zisovania, uveďte prosím svoje kontaktné údaje:

- prajem si byť kontaktovaný(á)
- len pre účely zisovania

Meno a priezvisko:

Bydlisko:

Telefón:

e-mail:

6. Pripomienky a poznámky:

.....
.....
.....

Ďakujeme

PRÍLOHY

115

PRÍLOHA 3

Ukážka plagátu pre pozvanie verejnosti na plánovacie stretnutie

POZVÁNKA

Milí priatelia,
chceme, aby záhrada za Pastoračným centrom v Rajci slúžila nám všetkým. V roku 2007 budeme pokračovať v jej zveľaďovaní. V mene Občianskeho združenia Tília Vás srdečne pozývame na

plánovacie stretnutie k záhrade

v sobotu **10. 3. 2007** od **9,00 hod.**
v pastoračnom centre v Rajci.

Čo nás počas sobotňajšieho dopoludnia čaká:

- spoločné plánovanie budúceho vzhľadu a využitia záhrady
- rozhodnutie, ktoré z Vašich návrhov uskutočníme tento rok
- zlosovanie ankety
- ocenenie a výstava najlepších výtvarných prác detí
- prezentácia fotografií z aktivít v záhrade v roku 2006
- pre deti je pripravený samostatný program (tvorivá dielňa) a pre všetkých občerstvenie

Pozývame Vás - buďte pri tom - zapojte sa do plánovania záhrady ako miesta pre porozumenie, kde vznikajú nové príbehy nášho spoločenstva.

RKC
RAJEC

priestory

POZVÁNKA

Stretnutie občanov k plánovaniu úprav ulice Dolná ružová.

Banskoštiavnický skrášľovací spolok (BŠSS) pozýva všetkých občanov a deti na „Plánovacia sobota“ dňa 25.4.2009 o 11:00 do vestibulu Základnej umeleckej školy.

Vitani sú nielen obyvatelia ulice, ale všetci, ktorých zaujíma úprava okolia svojho bydliska v našom meste. Budeme mať zaujímavú možnosť oboznámiť sa, ako dobre pripravovať a plánovať verejné priestranstvo so zohľadnením predstavy ľudí.

Program stretnutia bude príjemný. Pod vedením skúseného lektora z nadácie Ekopolis, pani architektky Zory Paulinyovej, budeme diskutovať o našich predstavách úpravy ulice, ako čo najlepšie využiť získané finančné prostriedky. Výsledkom nášho stretnutia bude spoločná dohoda o postupe, ktorá určí postup ďalších prác. Veľmi nám záleží na tom, aby každý kto chce vyjadriť svoje názory na stretnutie prišiel. Neskôr sa dohodnuté práce rozbehnú a fažko bude do nich vstupovať podstatnými zmenami.

Tešíme sa aj na deti a aj deti sa majú načo tešiť. Je pre nich pripravený špeciálny program spojený s výtvarnými činnosťami, hrami a veľkým tajomstvom

Kto príde a priloží um a ruku k spoločnému výsledku nebude určite trpieť hladom alebo smädом.

Skvelý kuchár pripravuje guláš a iné dobroty.

Akcia sa bude konať v prípade akéhokoľvek počasia.

Dolná ružová - aká je tvoja budúcnosť

Program plánovacieho stretnutia

Termín: 3. - 4. 6. 2005

Piatok

Miesto: jedáleň materskej školy

Pred stretnutím: pripraviť občerstvenie, umiestniť pútače a smerovky, usporiadať stoličky, pripraviť techniku.

Čas	Aktivita	Kto	Materiál a poznámky
15:00	Neoficiálne privítanie <i>postupné zbieranie sa účastníkov</i>	Organizátor	Na stenách a tabuliach rozvešané obrázky zo súťaže detí, inšpiratívne obrázky Pripravené anketové lístky pre tých, ktorí ich ešte nevyplnili
15:30	Obhliadka širšieho okolia a priestoru v skupinkách • Predstavenie širšieho okolia riešenej plochy <i>Postupné zbieranie sa skupiniek (5-8 ľudí), ktoré s pomocnými facilitátormi odchádzajú na obhliadku (musia sa vrátiť najneskôr do 16:10)</i> <i>Tinedžeri chodia s foťákom a dokumentujú okolie – jedna so skupiniek</i> Otázky na obhliadku: » Aké kvality (čo je tam pekné a dobré) vidíme v priestore aj jeho okolí? » Pre koho je priestor určený? » Čo nám tu chýba? » Aké problémy tu vidíme? » Čo by sme tu ešte chceli robiť? » Obhliadka okolia v skupinkách 30-40 min	Facilitátorka 4- 5 pomocných facilitátorov pre malé skupinky	Plán priestoru s okolím v A1 vyvesený na stene pre zorientovanie účastníkov Bloky s tužkami a slepé plány širšieho okolia A4 s podložkou 4-5 kusov <i>Jeden z organizátorov zostáva a inštruuje postupne prichádzajúcich ľudí a „vypúšťa“ ďalšie skupinky na obhliadku</i> <i>Pomocní facilitátori: kladú dohodnuté otázky a zapisujú, alebo do slepeho plánu zaznamenávajú výsledky diskusie – potom budú prezentovať najdôležitejšie pozorovania skupiny</i>
16:00	Občerstvenie	Pomocníci	Teplé a studené nápoje stále v miestnosti, cez prestávku aj pagáčiky, koláčiky a ovocie

Čas	Aktivita	Kto	Materiál a poznámky
16:15	Oficiálny začiatok • Privítanie ľudí a predstavenie plánovacieho stretnutia – pomenovanie plochy, ktorej sa bude týkať, • Predstavenie zmyslu projektu a organizačného tímu • Predstavenie moderátorky • Program piatku a čo budeme robiť v sobotu • Pravidlá diskusie • Organizačné záležitosti	Organizátor Facilitátorka Organizátor	Program napísaný na veľkom papieri na stene Pravidlá napísané na veľkom papieri na stene
16:30	Vstupné prezentácie • Podporné vystúpenie predstaviteľa obce • Prezentácia výsledkov anket	Predstavitel' obce Organizátor	Výsledky anket napísané na papieri na veľkej nástenke, alebo prezentované cez počítač – nutný dataprojektor
16:45	Spoločná diskusia • Rozdiskutovanie obhliadky v teréne: analýza kľúčových kvalít, problémov a príležitostí širšieho okolia priestoru • Námety na vylepšenia okolia: diskusia o budúcich funkciách a ich usporiadaní v priestore	Facilitátorka Pomocní facilitátori Facilitátorka	Flipchart, flipchartové papiere, fixy a papierová páska Facilitátorka štrukturuje spoločnú diskusiu účastníkov a pomocní facilitátori pripomínajú aspekty, ktoré účastníci zabudli, alebo priamo prezentujú výsledky (uvidíme na mieste) Facilitátorka štrukturuje spoločnú diskusiu
17:45	Občerstvenie	Pomocníci	Teplé a studené nápoje stále v miestnosti, cez prestávku aj pagáčiky, koláčiky a ovocie
18:00	Spoločná diskusia – pokračovanie • Výber priorít pre park: funkcie (prípadne prvky), na ktorých sa vie skupina dohodnúť	Facilitátorka	Flipchart, flipchartové papiere, fixy a papierová páska Facilitátorka štrukturuje spoločnú diskusiu
19:00	Záver • Poďakovanie za účasť a pozvanie na sobotu	Organizátor	Po stretnutí organizačný tím zostáva v miestnosti, aby vyhodnotil priebeh prvého dňa a tomu prispôbil druhy deň cca 30 min. a upratol cca 15 min.

Sobota:

Miesto: športové ihrisko pri ZŠ a jedáleň materskej školy

Pred stretnutím: pripraviť občerstvenie, overiť, či sú pútače a smerovky stále na mieste, upraviť usporiadanie stoličiek, techniky atď. Deti budú mať zorganizovaný program v telocvični v ZŠ, v priestore bude cvičný zásah členov dobrovoľného hasičského zboru – sprievodný program.

Čas	Aktivita	Kto	Materiál a poznámky
9:00	Neoficiálne privítavanie postupné zbieranie sa účastníkov	Organizátor	Na stenách a tabuliach rozvešané obrázky detí, inšpiratívne obrázky, spolu s výsledkami z predchádzajúceho dňa Pripravené anketové lístky pre tých, ktorí ich ešte nevyplnili
9:30	Oficiálny začiatok – ak bude treba, aj tu sa to môže prehodiť s obhliadkou Privítanie, predstavenie plánovacieho stretnutia, zmyslu projektu Predstavenie moderátorky Program soboty a zhrnutie aktivít predošlého dňa Pravidlá diskusie Organizačné záležitosti	Organizátor Facilitátorka Organizátor	Program napísaný na veľkom papieri na stene Pravidlá napísané na veľkom papieri na stene
9:45	Obhliadka priestoru a širšieho okolia v skupinkách Predstavenie širšieho okolia riešenej plochy Otázky na obhliadku: Aké kvality (čo je tam pekné a dobré) vidíme v priestore aj jeho okolí? Pre koho je priestor určený? Čo nám tu chýba? Aké problémy tu vidíme? Čo by sme tu ešte chceli robiť? Obhliadka okolia v skupinkách 30 – 40 min	Facilitátorka Pomocní facilitátori skupiniek (4-5 ľudí)	Plán priestoru s okolím v A1 vyvesený na stene pre zorientovanie účastníkov Bloky s tužkami a slepé plány širšieho okolia A4 s podložkou 4-5 kusov <i>Jeden z organizátorov zostáva a inštruuje postupne prichádzajúcich ľudí a „vypúšťa“ ďalšie skupinky na obhliadku</i> <i>Pomocní facilitátori: kladú dohodnuté otázky a zapisujú, alebo do slepeho plánu zaznamenávajú výsledky diskusie – potom budú prezentovať najdôležitejšie pozorovania skupiny</i>
10:30	Občerstvenie	Pomocníci	Teplé a studené nápoje stále v miestnosti, cez prestávku aj pagáčky, koláčiky a ovocie
11:00	Prezentácia a diskusia o pozorovaniach z obhliadky Prezentácia výsledkov anket Zhrnutie diskusie a priorít pre park z prvého dňa Diskusie a spoločná dohoda na prioritných funkciách priestoru	Facilitátorka Organizátor Facilitátorka	Flipchartové papiere z predchádzajúceho dňa <i>Facilitátorka štrukturuje spoločnú diskusiu účastníkov a pomocní facilitátori pripomínajú aspekty, ktoré účastníci zabudli, alebo priamo prezentujú výsledky (uvidíme na mieste)</i> <i>Facilitátorka štrukturuje spoločnú diskusiu</i>
12:00	Dielňa: detailné plány parku Čo a kde by sme chceli mať – ako by to malo vyzeráť podľa možnosti v rovnakých skupinách (5-10 ľudí), ako pri obhliadke práca pri stoloch – vkresľovanie do slepých plánov, modelovanie prvkov z plastelíny, papiera, špajdlí	Facilitátorka 6 pomocných facilitátorov	Sedenie okolo stolov v skupinách 5-10 ľudí, slepé plány priestoru A2 formát, Do každej skupiny: ceruzky, guma, farbičky, plastelína, špajdle, tvrdý papier, nožnice, pravítka, Premietanie inšpiratívnych obrázkov <i>Facilitátorka postupne dáva spoločné inštrukcie k diskusii v skupinách</i> <i>Pomocní facilitátori sedia so skupinkami pri stole a stimulujú diskusiu – kladú otázky, umožňujú vzájomné počúvanie sa, ak sa vyskytne konflikt, tak sa ho snažia riešiť cez kladenie otázok a dávajú pozor, aby sa niekto nepresadzoval na úkor ostatných, zabezpečia zaznamenávanie diskusie buď priamo do slepeho plánu, alebo do blokov</i>

Čas	Aktivita	Kto	Materiál a poznámky
13:00	Prezentácie plánov jednotlivých skupín Prezentácia návrhu/ov tínedžerov Hľadanie spoločných motívov a prvkov – diskusia a dohoda Predstavenie ďalších aktivít (krokov) pri plánovaní a úprave priestoru	Pomocní facilitátori Facilitátorka Organizátor	Flipchart, flipchartové papiere, fixy a papierová páska <i>Facilitátorka štrukturuje spoločnú diskusiu</i> <i>Z menších skupín prezentuje skupinou dohodnutý prezentér, alebo pomocný facilitátor</i>
14:00	Poďakovanie a pozvanie na spoločný obed	Organizátor pomocníci	Guláš pre všetkých O 14:45 cvičný zásah členov dobrovoľného hasičského zboru
15:30	Záver – poďakovanie všetkým z organizačného tímu a pomocníkom	Organizátor	<i>Po stretnutí organizačný tím zostáva v miestnosti, aby oslávil plánovacie stretnutie, dohodol sa na najbližšom kroku cca 30 min. a upratol cca 15 min.</i>

PRÍLOHA 5

Ukážka plagátu na pozvanie verejnosti na dobrovoľnícku brigádu

V posledných rokoch sa v našom meste čoraz viac menia verejné priestranstvá. Námestie, parky, ulice a ihriská sa menia tak, aby zvýšili prítlačivosť mesta pre domácich obyvateľov aj pre návštevníkov. Na druhej strane je ešte stále veľa zanedbaných a nevyužívaných priestranstiev, ktoré by bolo možné upraviť a skrášliť tak, mohli slúžiť pre obyvateľov okolitých domov a štvrtí. Aktívna účasť občanov na úpravách verejných priestranstiev je prvým predpokladom pre vytvorenie pekných a najmä funkčných plôch.

Na začiatku roka 2005 podporila ČSOB a Nadácia Ekopolis 5 projektov zameraných na úpravu verejných priestranstiev. Jeden z nich sa práve realizuje vo Zvolene!

Priestranstvo pred úpravami ...

Upravované priestranstvo za plátou základnou školou je vo vlastníctve Mesta Zvolen a aj doteraz bolo využívané deťmi z blízkej základnej školy, materských škôl, ako aj obyvateľmi blízkych bytových domov. Bolo však neudržávané, zariadenia boli zničené a ukázalo sa tiež, že existujúce usporiadanie priestoru nie celkom vyhovuje dnešným nárokom užívateľov. Preto po dvoch plánovacích stretnutiach, ankete a prieskume názorov na využitie územia spracoval architekt konečný návrh na úpravu verejného priestranstva. Malo by slúžiť menším aj väčším deťom, ich sprievodu (či už rodičom, starším rodičom či iným dospelým) aj starším spoluobčanom. Od polovice septembra sme pripravovali terén na realizáciu návrhu: odstránili sme nevyužívané sušniaky, prašniak, zničené lavičky a hojdačky. Teraz nás ešte čaká vysadenie živého plotu, vybudovanie nových cestičiek, osadenie nového zariadenia.

... a plán na jeho úpravu spracovaný podľa predstáv užívateľov

Úpravy realizujeme formou spoločných brigád.

Príďte aj Vy v sobotu 29. 10. a 5. 11. od 10.00 pomôcť vytvoriť príjemné, pekné a bezpečné priestory na rohu ul. Tehelná

Úprava ihriska, vrátane plánovacieho procesu, je súčasťou projektu Úpravy verejného priestranstva - Tehelná ul., ktorý realizuje Zbúrenie Statinka v partnerstve s Mestom Zvolen a s podporou Nadácie EKOPOLIS a ČSOB. Viac informácií na www.statinka.sk, www.priestory.sk, Zbúrenie Statinka na tel. 0915 - 811 96

Odporúčané zdroje informácií a kontakty

Problematika participatívneho plánovania a vytvárania verejných priestorov je dostupná predovšetkým na zahraničných webových portáloch – či už súkromných firiem a nadácií, ale aj akademických inštitúcií a vládnych agentúr. Oblasť zapájania verejnosti do rozhodovania o verejných priestranstvách je dlhodobo rozvíjaná vo Veľkej Británii, USA, Rakúsku a Nemecku, ale aj v Belgicku, Holandsku a inde. Postupne je možné získavať informácie aj z krajín bývalého „východného bloku“, kde sú k dispozícii preklady publikácií a textov najmä z anglicky hovoriacich krajín, ale aj informácie o implementácii rôznych metodík v originálnom prostredí východoeurópskych a stredoeurópskych krajín.

Okrem nižšie uvedených zdrojov na weboch odporúčame tiež literatúru, ktorej zoznam nájdete v časti „Použitá literatúra“.

<http://alpha.cres.gr/ruros> – tematická stránka k projektu RUROS (Rediscovering the Urban Realm and open Spaces), s prípadovými štúdiami, analýzami a informáciami o verejných priestranstvách

www.asb.sk/architektúra – internetový portál a on-line magazín ASB prevádzkuje vydavateľstvo JAGA GROUP, s. r. o. Portál má šesť hlavných tém, z ktorých je jedna venovaná architektúre. Obsah tvoria rôzne odborné články, aktuality, diskusné fórum, galéria obrázkov a podobne.

www.bettertransport.org.uk – tematická stránka venovaná kampaniam a aktivitám v oblasti dopravy a zapojeniu verejnosti do rozhodovania v tejto oblasti.

<http://blog.pps.org> – stránka blogov „Making places“ organizácie Project for Public Spaces (USA) s postrehmi, článkami a informáciami o verejných priestranstvách.

www.buga-2009.de a príp. aj www.gartenschau2007.de, www.gartenschau07.at www.buga2007.de – stránky venované tzv. krajinným výstavám, ako jednému zo zaujímavých prístupov k renováciám konkrétnych verejných priestorov.

www.bura.org.uk – The British Urban Regeneration Association je organizácia zaoberajúca sa verejnými politikami a výmenou skúseností v oblasti regenerácie mestských sídiel. Presadzuje spoluprácu rôznych sektorov v tejto oblasti.

www.cabe.org.uk – portál vládnej agentúry CABE – Komisie pre architektúru a prostredie (Commission for Architecture and the Built Environment), ktorá pracuje s architektmi, dizajnérmi a developermi s cieľom zapo-

jiť do rozhodovania o projektoch a verejných priestoroch rôzne skupiny verejnosti. Dôležitou rolou CABE je viesť verejnú diskusiu o tom, ako vytvárať skvelé miesta. Stránka ponúka príklady, prípadové štúdie, konkrétne rady a iné informácie o verejných priestoroch.

www.civilscape.eu – web medzinárodnej podpornej siete k implementácii Európskeho dohovoru o krajine s informáciami o aktivitách a kontaktmi na členské organizácie v jednotlivých krajinách. Členom Civil Scape je aj Nadácia Ekopolis.

www.communityplanning.net – portál s rozsiahlymi zdrojmi informácií o nástrojoch a scenároch práce s verejnosťou pri plánovaní verejných priestorov, ale aj pri vytváraní strategických dokumentov zameraných na miestne komunity. Obrovské množstvo prípadových štúdií, kontaktov, zdrojov informácií.

www.creatingexcellence.org.uk – web na výmenu skúseností pre ľudí zaoberajúcich sa regeneráciou sídiel a udržateľnými komunitami. Obsahuje mnohé prípadové štúdie, skúsenosti a inšpirácie k posilňovaniu miestnych komunit cez projekty zamerané na úpravu a regeneráciu verejných priestranstiev. Tiež obsahuje kontakty na desiatky podporných sietí a organizácií.

www.ctyridny.cz – stránka neziskovej organizácie, ktorá sa prostredníctvom kultúrnych projektov podieľa na oživení verejného priestoru. Stránka obsahuje zaujímavú fotogalériu.

www.designliverpool.org.uk – webová stránka, ktorej cieľom je podporiť kvalitné plánovanie v Liverpoole a jeho zázemí. Obsahuje informácie o tom, ako vziať do plánovania rôzne skupiny a vytvoriť tak miesta vysokej kvality.

<http://dcfw.org> – portál Design Commission for Wales s podtitulom „Better neighbourhoods support safer communities“. Poskytuje množstvo informácií, prípadových štúdií a kontaktov z oblasti architektúry, krajinného plánovania a dizajnu s cieľom zvyšovania povedomia o kvalite života v mestách.

www.englishpartnerships.co.uk – web zameraný na podporu vyváženého rozvoja komunít.

<http://elasa.host56.com/wp/> – je web European Landscape Architecture Student Association (ELASA), ktorý umožňuje výmenu informácií medzi študentmi krajinnej architektúry v celej Európe.

<http://euronet.uwe.ac.uk/www.sustainable-cities.org/sub2.html> – web venovaný kampani za udržateľné mestá a s prepojeniami na Chartu Európskych miest (The Aalborg Charter) a zdrojmi informácií o udržateľných miestnych komunitách, pozvánkami na akcie a stretnutia.

<http://europe.ifaonline.org/> – web European Foundation for Landscape Architecture (EFLA), ktorá je profesijnou organizáciou krajinných architektov v Európe. Je členom The In-

ternational Federation of Landscape Architects (<http://www.iflaonline.org/index.php/start>), ktorá presadzuje trvalodržateľné využívanie, manažment a ochranu krajiny, medzi iným aj mestskej krajiny.

www.evropskemesto.cz – webový portál, zameraný na integráciu v mestskom priestore

www.greenscom.com – tematická stránka k projektu GREENSCOM (Communicating urban growth and green: assessment of planning concepts and policy instruments for sustainable development of the urban landscape). Projekt sa zaoberal výmenou skúseností a hľadáním nástrojov na komunikáciu a participáciu v rozhodovacích procesoch pri začleňovaní zelených plôch do urbanizovaného prostredia.

www.greenkeys-project.net – tematická stránka o projekte GREENKEYS (Urban green spaces – a key for sustainable cities) s množstvom webových odkazov, prípadovými štúdiami a zdrojmi informácií o vytváraní a udržiavaní zelených plôch ako jedného z najžiadanejších typov verejných priestorov v mestách.

www.green-space.org – tematická stránka venovaná projektu GREENSPACE (The contribution of urban green space to quality of life), ktorá ukazuje príklady vytvárania parkov použitím metód participácie, vizualizácie a kvantitatívneho hodnotenia.

www.green-space.org.uk – stránka neziskovej organizácie Greenspace, ktorá obsahuje informácie o tom, ako pomáhať miestnym ko-

munitám pri plánovaní, vytváraní a manažmente verejných priestorov a verejných parkov.

www.greenspacescotland.org.uk – web národnej strešnej organizácie Greenspace Scotland s informáciami o partnerstvách pre posilňovanie kvality života miestnych komúní. Hlavná činnosť spočíva vo vytváraní a udržiavaní manažmente zelených plôch.

www.groundwork.org.uk – webová stránka organizácie, zameranej na udržateľné komunitu, ktorá s nimi spolupracuje na vytváraní a obnove komunitných záhrad, parkov, ihrísk a prírodných priestorov.

www.healthylaces.org.au – portál, zameraný na navrhovanie životného prostredia, ktoré je priaznivé pre zdravie a pohodu; so zaujímavou fotografériou príkladov.

www.idgo.ac.uk/design_guidance/open_spaces.htm – web výskumného konzorcia The I'DGO (Inclusive Design for Getting Outdoors) poskytuje informácie o plánovaní verejných priestorov založených na mapovaní potrieb verejnosti (vrátane starších ľudí a iných skupín verejnosti).

www.karch.dk – stránky dánskeho Centra pre výskum verejných priestranstiev architekta Jana Gehla.

www.komoraarchitektov.sk – oficiálna stránka Slovenskej komory architektov s kontaktmi na architektov, informáciami o cenách a súťažiach a podobne. Prevádzkuje aj portál www.archinet.sk o architektúre, architektoch

a pre architektov, ale aj pre iných, ktorí sa zaoberajú využitím zastavanej krajiny s diskusným fórom, článkami a podobne.

www.livingstreets.org.uk – web o podpore využívania ulíc a verejných priestorov pre peších vychádza z princípu, že ak sa ľudia môžu pohybovať po uliciach a verejných priestoroch peši, sú tieto bezpečnejšie, atraktívnejšie, poskytujú sociálne kontakty a podobne. Portál poskytuje množstvo informácií, kontaktov a inšpirácií pre aktivity.

www.le-notre.org/index.php – web tematického projektu, do ktorého bolo zapojených viac ako 100 univerzít v celej Európe. Venoval sa krajine, územnému a krajinnému plánovaniu a témam, ktoré prinášajú do vnímania plánovania využitia krajiny aj rozmer participácie verejnosti.

www.livablecities.org/home.html – stránka medzinárodného hnutia „Spravme mestá príjemnými pre život“ (**Making Cities Livable**), ktoré sa od roku 1985 stalo súčasťou americkej agendy.

www.make-good.com – web o posilňovaní miestnych komúní prostredníctvom zapájania do zmien okolitého prostredia (plánovaním verejných priestorov). Nájdete tu aj zaujímavé prípadové štúdie a kontakty.

www.nadacepartnerstvi.cz – česká Nadácia Partnerstvo podporuje úpravy verejných priestranstiev v ČR prostredníctvom niekoľkých grantových programov a účasťou na medzi-

národných výskumných projektoch. Metodika participatívneho plánovania používaná týmto subjektom vychádza z metodiky Project for Public Spaces a je inšpirovaná aj európskymi metodikami.

www.nadacevia.cz – stránky Nadace Via (ČR), ktorá sa venuje participatívne plánovaniu a vytváraniu verejných priestorov v Čechách.

www.nickwates.co.uk – stránky Nicka Watesa, odborníka na komunitné plánovanie a design, ktorý sa špecializuje na zapojenie verejnosti do územného plánovania a navrhovania priestorov.

www.openspace.eca.ac.uk – web OPENspace research centre (UK), ktorý obsahuje informácie z oblasti životného prostredia v mestách s aspektom na zapojenie verejnosti a vrátane jej rôznych marginalizovaných skupín (deti, menšiny, starší atď.). Sú využiteľné pri plánovaní v oblasti odstraňovania bariér pohybu, pri tvorbe strategických dokumentov, plánovaní a tvorbe verejných priestorov rôzneho typu.

www.pdcs.sk – portál neziskovej organizácie PDCS poskytuje informácie o participácii a rôznych participačných technikách, ktoré je možné využiť pri plánovaní verejných priestorov.

www.pivecka.cz – stránky Nadácie Jana Pivečky, ktorá sa zameriava na podporu rozvoja občianskej spoločnosti o.i. aj prostredníctvom unikátneho projektu plánovania a údržby Pivečkova lesoparku.

<http://www.placesmatter.co.uk/> – web organizácie, ktorá pomáha vytvárať silný pocit významu miesta pre bývanie, prácu a voľný čas s možnosťou stiahnutia publikácií, napr. príručky „Vytváranie inšpirujúcich miest“.

www.pps.org – hlavná stránka organizácie Project for Public Spaces (USA) s publikáciami, bulletinmi, teoretickými štúdiami a mnohými zaujímavými kontaktmi

www.preservationnation.org/main-street/ – portál Národného trustu pre pamiatkovú ochranu v USA, venovaný Hnutiu hlavnej ulice

(Main Street movement), ktoré sa snaží o regeneráciu amerických sídiel prostredníctvom obnovy ich centier.

www.publicspace.org – stránka Centra súčasného umenia v Barcelone, ktoré od roku 2000 organizuje každé 2 roky súťaž „Európska cena za mestský verejný priestor“ (The **European Prize for Urban Public Space**) s cieľom **rehabilitovať verejné priestory**.

www.pukar.org.in/genderandspace/index.html – tematický web o projekte „Gender and Space“ o navrhovaní verejných priestran-

stiev vhodných aj pre ženy, ktoré sú ich častými užívateľkami

www.rajkowska.com/en/oxygenator – webová stránka o zaujímavom projekte revitalizácie verejného priestoru Oxygenerátor vo Varšave

www.renaissancefriends.org.uk – portál regionálneho programu v regióne Yorkshire and Humber (UK) na výmenu skúseností o obnove a vytváraní verejných miest, pričom hlavným princípom je zapojenie verejnosti do tohto procesu. Web je médiom pre výme-

nu názorov, informácií, diskusií o problémoch a projektoch.

www.richmond.gov.uk/home/environment/planning/planning_guidance_and_policies/supplementary_planning_guidance/public_space_design_guide.htm – manuál dizajnu verejného priestoru pre mesto Richmond – zaujímavý príklad zvýšenia kvality verejného priestoru pomocou regulatívov.

www.rudi.net – web the Resource for Urban Design Information (RUDI) je rozsiahly zdroj kontaktov, rôznych výskumných materiá-

lov, prípadových štúdií, verejných strategických dokumentov, územných plánov a iných dokumentov pochádzajúcich z rôznych segmentov spoločnosti pre každého, kto sa zaujíma o problematiku verejných priestorov, dopravy, trvalo udržateľných miest a podobne. RUDI bol založený v r. 1996 v rámci programu UK's eLib (Electronic Libraries) a dnes obsahuje viac ako 5 000 dokumentov a mnoho iných zdrojov informácií.

www.sensorytrust.org.uk – stránka s prípadovými štúdiami, kontaktmi, publikáciami a rôznymi informáciami o vytváraní úspešných verejných priestorov so zapojením verejnosti.

<https://sites.google.com/site/namestienr/home> – webová stránka projektu „Zaostrené na námestie“, ktorý iniciovali ľudia v Nitre s cieľom diskutovať o využití námestia v centre

www.sl.kvl.dk/euforic/nbw.htm – stránka o projekte Neighbourwoods, ktorý sa zaoberá jedným typom verejných priestorov v mestách – lesoparkami či hájmi. Keďže predstavujú široký prínos pre sociálny, environmentálny aj ekonomický aspekt miestnych komunít, musia byť tieto zapojené do rozhodovania o nich a musia mať možnosť ich využívať.

www.sos-project.org – tematická stránka o programe Sustainable Open Space s informáciami o udržateľných verejných priestranstvách z hľadiska sociálneho, environmentálneho aj urbanistického.

www.szkt.sk – web občianskeho združenia Spoločnosť pre záhradnú a krajinnú tvorbu Slovensko, ktorého poslaním je vytvárať legislatívne podmienky ochrany a tvorby kvalitného a zdravého životného prostredia sídiel a krajiny a tiež šírenie odborných poznatkov v tejto oblasti.

www.suburbanizace.cz – web pracovníkov Prírodovedeckej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe o fenoméne suburbii a suburbanizácie s odkazmi na analýzy a štúdie z Čiech a zahraničia, obrázkami, prípadovými štúdiami a pozvánkami na konferencie, výstavy a iné akcie súvisiace s témou.

www.urbandesigncompendium.co.uk – stránka o princípoch tvorby úspešných verejných priestorov a praktických krokoch, s možnosťou stiahnuť si prípadové štúdie z UK a časti publikácií, so zdrojmi informácií a webovými odkazmi.

www.urbanforum.org.uk – web organizácie Urban Forum (UK), ktorá sa venuje rozhodovaniu, verejným politikám a podpore lokálnych skupín pracujúcich v oblasti plánovania verejných priestorov.

www.urbanspaces.eu – tematická stránka venovaná projektu UrbSpace, ktorého cieľom je analýza spoločných problémov v oblasti plánovania a vytvárania verejných priestorov a vytvorenie metodiky s kritériami zohľadňujúcimi rôzne aspekty verejných priestorov.

www.urbansquares.com – portál skúmajú-

ci rôzne aspekty mestských námestí z pohľadu umenia i vedy.

www.urge-project.ufz.de – tematická stránka venovaná projektu URGE (Development of urban green Spaces to improve the quality of life in cities and urban regions).

www.uzemneplany.sk – portál, prevádzkovaný občianskym združením UzemnePlany.sk. Poskytuje o.i. prístup k platným územnoplánovacím materiálom rôznych území.

www.vankovka.cz – stránky občianskeho združenia Vaňkovka (Brno, ČR), ktoré prevádzkuje komunitné centrum vytvorené z pôvodnej zlievarne. Úprava budovy a okolitých verejných priestorov bola realizovaná za využitia niektorých participatívnych metód práce s verejnosťou.

www.vito.be/bugs – tematická stránka k projektu BUGS (Benefits of urban green space).

<http://walkandbikeforlife.org> – web kanadskej neziskovej organizácie Walk&Bike for Life, ktorá podporuje zdravé komunity a mestá s úspešnými verejnými priestormi. Cieľom organizácie je šíriť informácie o spôsoboch a nástrojoch na vytváranie siete zdravých a úspešných verejných priestranstiev, ktoré sú pospájané bezpečnými „zelenými“ cestičkami.

www.wds.org.uk – webový portál o architektúre, dopravnom systéme a navrhovaní verejných priestranstiev priateľských aj k užívateľkám, ženám. S množstvom kontaktov na ďalšie subjekty venujúce sa rodovej problematike

v súvislosti s plánovaním a tvorbou verejných priestorov.

www.yorkshire-forward.com – web regionálnej rozvojovej agentúry Yorkshire and Humber region (UK), ktorá je poverená konzultáciami k plánovacím procesom a vytváraní verejných politík v regióne. Spracovala regionálnu ekonomickú stratégiu 2006 – 2015, ktorá je založená na princípe úspešných verejných priestranstiev ako „srdca“ regionálnej ekonomickej udržateľnosti. Jedným z jej programov je www.integrateryorkshire.com, ktorý je zameraný na výmenu skúseností a šírenie informácií o regenerácii mestských plôch a ďalších témach.

PRÍLOHA 7

Informácie o zdrojoch financovania pre plánovanie a vytváranie verejných priestorov

Na Slovensku existuje niekoľko základných zdrojov financovania úprav verejných priestorov. V zásade sa dajú rozdeliť na verejné a súkromné, aj keď sa niekedy oba zdroje stretávajú u jedného administrátora. Príkladom môže byť aj Nadácia EKOPOPOLIS, ktorá prostredníctvom programu PrieStory financovaného súkromným partnerom (ČSOB – Finančná skupina) podporuje plánovanie aj úpravy priestorov. Do programu však financie od partnera vstupujú sčasti prostredníctvom asignácie 2% dane, a tieto prostriedky sú administratívne brané ako verejné. Pre tých, ktorí rozmýšľajú o úprave svojho okolia, pravdepodobne na začiatku nebude hrať veľkú rolu to, či sú k dispozícii zdroje verejné alebo súkromné, a to najmä v prípade, ak ide o aktívnych občanov, občianske združenia a iniciatívy. Nasledujúce riadky sú určené najmä pre nich, preto ani my nebudeme rozlišovať zdroje z takéhoto formálneho hľadiska.

www.asociaciakns.sk – komunitné nadácie pôsobia v regiónoch a administrujú rôzne programy, prostredníctvom ktorých podporujú

malé projekty v prospech miestnej komunity. Jednou z oblastí podpory je aj úprava verejných priestorov. Z webu Asociácie komunitných nadácií je možné prejsť na web celkom ôsmich komunitných nadácií pôsobiach v konkrétnych regiónoch.

www.cpf.sk – Centrum pre filantropiu administruje viaceré grantové programy, spolupracuje s nadáciami, neinvestičnými fondmi, neziskovými organizáciami a obchodnými spoločnosťami.

www.dobrovolnictvo.sk – web pre dobrovoľníkov a o dobrovoľníkoch v sekcii organizácie/granty poskytuje informácie o aktuálnych grantových uzávierkach. Medzi nimi sú samozrejme aj rôzne zdroje použiteľné na plánovanie a vytváranie verejných priestorov.

<http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/> – program podporovaný Európskou komisiou je zameraný na podporu aktivít miestnych obyvateľov, zameraných na riešenie miestnych problémov s participáciou obyvateľov. Cez program je možné podporiť viacero typov aktivít, vzhľadom na tému by podpora mohla smerovať aj do plánovania verejných priestorov.

www.ekopolis.sk – Nadácia Ekopolis administruje niekoľko programov, ktoré podporujú plánovanie aj úpravy verejných priestorov. Niektoré sú zamerané na špecifické priestory, napr. zelené plochy (Zelené oázy, Ľudia pre stromy, Úsmev pre strom), rekreačné priestory (Pohoda ze mestom), iné sú zamerané na kon-

krétne skupiny užívateľov (Think Big pre mladých ľudí). Všeobecnejšie je zameraný program Greenways a PrieStory.

www.eufondy.sk – cez web mimovládnej organizácie Priatelja Zeme – CEPA, časť Programové obdobie 2007 - 2013 je možné sa zorientovať v oblastiach podpory z fondov EÚ. Nájdete tu tiež linky na všetky programy podpory, vrátane cezhraničných programov. Ide skôr o zdroje, z ktorých je možná podpora väčších projektov úprav verejných priestorov.

www.changenet.sk – stránka o mimovládnych organizáciách v časti kalendár poskytuje informácie o uzávierkach grantových žiadostí, ale aj rôznych seminárov a prednášok. Medzi nimi sú aj tie, ktoré sa týkajú témy verejných priestorov.

www.intenda.sk – program Oživujeme verejné priestory je zameraný na sociálnu revitalizáciu verejného priestoru, podporované sú rôzne podujatia, aktivity najmä mladých ľudí smerujúce k oživeniu konkrétneho verejného priestoru umožňujúce kontakty, stretávanie sa, spoločnú prácu v prospech iných.

www.nds.sk – špecifické prípady, kedy chcú verejné priestory plánovať a vytvárať mladí ľudia, je možné predovšetkým v etape plánovania podporiť aj z programov Nadácie pre deti Slovenska zameraných na vzdelávanie či voľnočasové aktivity.

www.nadaciaorange.sk – nástupca Konta Orange, prostredníctvom ktorého podporuje tento mobilný operátor príležitostne aj pro-

jekty zamerané na úpravu okolia, najmä cez program Šanca pre váš región. Podpora je možná v špecifických prípadoch aj cez tzv. zamestnanecký program.

www.nadaciapontis.sk – zamestnanecké grantové programy príležitostne zamerané aj na úpravy verejných priestorov, väčšinou obmedzené geograficky alebo na mestá a obce, kde má sídlo donor.

» **www.nadaciaspp.sk** – nadácia podporuje najmä projekty zo sociálnej oblasti, ale prostredníctvom programu Komunity a regionálny rozvoj udeľuje granty aj na úpravu okolia vo vybraných obciach a regiónoch, kde priamo pôsobia konkrétne firmy. Plánovanie verejného priestoru – napr. získavanie informácií o minulosti lokality je možné sčasti realizovať cez program Dedičstvo regiónov.

www.o2thinkbig.sk – stránka programu Think Big, ktorý existuje v niekoľkých európskych krajinách. Na Slovensku ho administruje Nadácia Ekopolis a je zameraný na verejné priestranstvá, ktoré používajú mladí ľudia. Poskytuje podporu na plánovanie a úpravu týchto miest, a to s aktívnou účasťou mladých, ktorí musia byť aj iniciátorom projektu.

www.tusanampacituchcemezit.sk – program spoločnosti Baumit je určený priamo na úpravy verejných priestorov, na ich premenu a oživenie prostredníctvom dobrovoľníckej práce. Program je zameraný na menšie projekty s viditeľnými zmenami.

Použitá literatúra

- » **Appleyard, D. (1981):** Livable Streets, Berkeley, CA: University of California Press. In Gehl, J. (2000).
- » **Bryson, J. M. (1995):** Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- » **Crosby, N. & Nethercut, D. (2005):** Citizen juries: Creating a trustworthy voice of the people. In Gastil, J. & Levine, P. (Eds.), The deliberative democracy handbook: Strategies for effective civic engagement in the twenty-first century. (pp. 111- 119). San Francisco: Jossey-Bass a Willey imprint.
- » **Černá, P. (2003):** Pomáháme lidem zlepšit místo, kde žijí: Úprava veřejných prostranství se zapojením veřejnosti, Plánovací proces a stavba, Nadace Via, Praha.
- » **Dekoster, J., Schoellaert, U. (2002):** Cycling: the way ahead for towns and cities? Ministerstvo životného prostředí ČR, Praha.
- » **Gehl, J. (2000):** Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství, Nadace partnerství - program partnerství pro veřejná prostranstva a Jan Gehl, Brno.
- » **Gehl, J., GEMZØE, L. (2002):** Nové městské prostory. Vydavatelství ERA, Brno.
- » **Gindlová, D. (1994):** Význam přírodního fenoménu v architektonické kompozícii. In. Finka, M. (1994) Architektonická kompozícia, s. 151 – 156.
- » **Erbelová, J. (2009):** Pro koho se mění post-socialistické město? (Varšava), www.evropskemesto.cz
- » **Finka, M. a kol. (1994):** Architektonická kompozícia. Fakulta architektúry STU v Bratislave, Road Bratislava.
- » **Forester, J. (1999):** The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes, The MIT Press. Cambridge.
- » **Hart, R. and Iltus, S.:** Participatory Planning and Design of Recreational Spaces with Children, in Architecture & Behavior, Vol. 10, no. 4 p 361-370.
- » **Healey, P. (2006):** Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies, Palgrave Macmillan, New York.
- » **Hendriks, C. M. (2005):** Consensus Conferences and Planning Cells: Lay Citizen Deliberation. In Gastil, J. & Levine, P. (Eds.), The deliberative democracy handbook: Strategies for effective civic engagement in the twenty-first century. (pp. 80- 110). San Francisco: Jossey-Bass a Willey imprint.
- » **Hnilička, P. (2005):** Sídlní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domků. Era. Praha.
- » **Holman, P., Devane, T., Cady, S., and Associates. (2006):** The Change Management Handbook: The definitive resource on today's best methods for engaging whole systems, Berrett-Koehler Publishers, San Francisco
- » **Jaššo, M. (2010):** Dizajn ako znak identity mesta. Mestský dizajn súčasťou urbanizmu a priestorového plánovania. Urbanita 1/2010, 22. ročník. Urbion, Bratislava, s. 32 - 34.
- » **Kolektív (2004):** Interpretace místního dědictví. Příručka pro plánování a tvorbu prezentací místních zajímavostí, Nadace Partnerství, Brno.
- » **Kolektív (2004):** Péče o krajinu. Příručka pro výměnné pobyty k péči o krajinu a pozemkové spolky, Nadace Partnerství, Brno.
- » **Kolektív (2005):** Reclaiming city streets for people. Chaos or quality of life? Ministerstvo životného prostředí ČR, Praha.
- » **Kolektív (2008):** Město pro pěší. Strategie rozvoje pěší dopravy. Oživení o.s., Praha.
- » **Kováč, B. (2010):** Tvorba veřejných priestorov. Urbanita 1/2010, 22. ročník. Urbion, Bratislava, s. 24 - 27.
- » **Kučera, V. (2009):** Architektura inženýrských staveb. Grada Publishing, Praha.
- » **Kusý, I., Petříková, D. (1994):** Sociologické kontexty architektonické kompozície. In. Finka, M. (1994) Architektonická kompozícia, s. 157 – 159.
- » **Marcus, C. C., Francis, C. (1998):** People Place. Design guidelines for urban openspace. New York, John Wiley & Sons, Inc.
- » **Nawrath, M. (ed.) (2003):** Plánovací víkend. Příručka pro společné plánování veřejných prostranství, Nadace Partnerství, Brno.
- » **Nawrath, M. (ed.) (2004):** Tvorba vize community. Příručka pro společné plánování udržitelného rozvoje komunit, Nadace Partnerství, Praha.

- » **Ouředníček, M., Temelová, J. (2009):** Fyzické prostředí v nových suburbánních lokalitách. www.suburbanizace.cz
- » **Parkinson, J. (2009):** Symbolic representation in public space: Capital cities, presence and memory. *Representation*, 45: 1, 1 – 14
- » **Potapchuk, W. (1988):** Building forums for the cooperative resolution of disputes in communities. *National Civic Review*, Vol.77, Is.4, str. 342- 349.
- » **Ranciere, J. (2006):** *The Politics of Aesthetics*, Continuum, London-New York.
- Schmeidler, K. a kol. (2001): *Sociologie v architektonické tvorbě*, vydavatel Ing. Zdeněk Novotný CSc., Brno.
- » **Sedlák, R. (ed.) (2003):** *Utváření místa. Příručka k vytváření kvalitních veřejných prostranství*, Nadace Partnerství, Brno.
- » **Slabý, P., Laube, Z., Boháč, Š, Vohradský, O., Dlabajová, R. (2004):** *Jak zklidnit dopravu v obcích. Příručka pro zástupce místní samosprávy*. Nadace Partnerství, Brno.
- » **Soja E. W. (2007):** *Postmetropolitan Psychasthenia: A Spatioanalysis*. In: BAVO, ed.: *Re-Imagining Democracy in the Neoliberal City*, NAi Publishers, Rotterdam.
- » **Steyaert, S. a Lisoir, H.(Eds.) (2006):** *Participatory methods toolkit: A practitioner's manual*, King Baudouin Foundation and the Flemish Institute for Science and Technology Assessment (viWTA), www.unu.edu/hq/library/Collection/PDF_files/CRIS/PMT.pdf
- » **Stiles, R. a kol. (2010):** *Spoločná stratégia tvorby verejných priestranstiev/Joint Strategy: A Guideline for Making Space*. Slovenská verzia. REC Slovensko, Bratislava. Materiál vytvorený v rámci projektu UrbSpace.
- » **Šarafín, M., Rudinský, P. (2010):** *Pomešťovanie – hrozba či nevyhnutnosť? Verejné priestranstvá na vidieku*. URBANITA 1/10. Urbanion Bratislava. s. 48 – 51
- » **Šilhánková, V. (2003):** *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu, Vysoké učení technické v Brně*, Brno.
- » **Škvarenina, J., Mindáš, J. (2002):** *Klíma a mezoklíma mesta (Rešerš vedeckých poznatkov s aplikáciou na podmienky mesta Zvolen)*. Nepochikované, Zvolen.
- » **Walljasper, J. (2007):** *The Great Neighborhood Book (A Do-it-Yourself Guide to Placemaking)*. Project for Public Spaces and New Society Publishers, Canada.
- » **Wates, N. (1999):** *Akční plánování*. Nadace Partnerství, Brno.
- » **Whyte, William, H. (1980):** *The Social Life of Small Urban Spaces*, Project for Public Spaces, New York, NY.

o autorkách

Ing. arch. Karolína Miková

Pracuje ako zástupkyňa riaditeľa, trénerka a konzultantka v PDCS, o.z.. Vyštudovala územné plánovanie na Fakulte architektúry STU v Bratislave. Absolvovala ročný študijný pobyt na Inštitúte pre verejné štúdie na Univerzite Johnsa Hopkinsa v Baltimore, USA a študijný pobyt na Katedre plánovania miest a krajiny Univerzity v Newcastle upon Tyne vo Veľkej Británii a v súčasnosti je študentkou doktorandského štúdia na odbore teórie politi-

ky, Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Odborne sa zameriava hlavne na účasť občanov na rozhodovaní o veciach verejných, participatívne plánovanie verejných priestorov, komunitný rozvoj a medzisektorovú spoluprácu a riešenie a prevenciu verejných konfliktov. Má medzinárodnú trénerskú a konzultačnú skúsenosť, doteraz pracovala v 22 krajinách sveta.

Je spoluautorkou viacerých publikácií medzi iným dvoch kapitol (Občania a verejné rozhodovanie a Tri sektory v spoločnosti:

konkurencia či spolupráca) v „Čítanke pre pokročilé neziskové organizácie“, PDCS, 2000, kapitola Vybrané formy občianskej participácie v Komunikácia, prejavy a protokol, Praktická príručka komunálneho politika, RAABE, 2007 a spolu s D. Ondruškom: Prevencia verejných konfliktov v komunite, v Staroňová K., Sičáková-Beblavá E. ed.: Verejná politika a miestna samospráva: Štyri princípy spravovania, Ústav verejnej politiky FSEV UK, 2006.

Kontakt: kaja@pdcs.sk, www.pdcs.sk

Ing. Martina Paulíková – Fraňová

Vyštudovala ochranu prírody a krajiny na Fakulte ekológie a environmentalistiky Technickej Univerzity vo Zvolene. Už počas štúdia pôsobila v občianskych združeniach zameraných na účasť verejnosti na rozhodovaní o dokumentoch a projektoch s vplyvom na životné prostredie, kde získala praktické skúsenosti z participácie. Niekoľko rokov pracovala ako koordinátorka Združenia Slatinka vo Zvolene, kde ako dobrovoľníčka pomáha doteraz. Je spoluautorkou brožúr pre verejnosť Sprievodca aktívneho občana, Aké mesto chceme

mať a Verejnoprospešné stavby nie sú zadarmo a ďalších praktických príručiek pre aktívnych občanov.

Oblasťou jej záujmu je ochrana sídelnej zelene, presadzovanie efektívnych riešení v oblasti ochrany vôd a predovšetkým vytváranie možností pre reálnu spoluúčasť verejnosti na rozhodovaní o veciach, ktoré sa týkajú miestnych komunít. V súčasnosti pracuje ako manažérka v Nadácii EKOPOLIS, kde má na starosti niekoľko projektov zameraných na verejné priestory a ich úpravy. Jedným z nich je program PrieStory, v rámci ktorého

pôsobí tiež ako konzultantka a facilitátorka plánovacích stretnutí.

Kontakt: paulikova@ekopolis.sk, www.priestory.sk

Ing. arch. Zora Pauliniová

Vyštuodovala architektúru na Fakulte architektúry SVŠT v Bratislave a postgraduálne štúdiá v tréningu, vzdelávaní a rozvoji na London Metropolitan University a Thames Valley University v UK. Dlhodobo pracuje ako trénerka a konzultantka pre neziskový, súkromný aj verejný sektor. Zaoberá sa rôznorodými témami,

ktorým sa venuje ako v praktickej rovine, tak ako publicistka a metodička. Ide o strategické plánovanie, občiansku participáciu a facilitáciu participačných procesov, najmä pri plánovaní verejných priestorov či pri príprave programov a koncepcií (PHSR).

Venuje sa aj témam, ktoré z menej bežných uhlov pohľadu hovoria o zapojení a vtiahnutí rôznych skupín do verejného priestoru a do života spoločnosti – multikultúrnej výchove, segregácii, bezbariérovosti a prístupnosti pre všetkých. V súčasnosti je študentkou doktorského štúdia na Fakulte architektúry STÚ

s témou „Participatívne plánovanie verejných priestorov“. Je autorkou, spoluautorkou a editorkou viacerých publikácií: Bratislava/nahlas (1987), Ako zachrániť Zem (1991), Občianska participácia (2001), Čítanka pre neziskové organizácie (1998), Občianska participácia pri tvorbe PHSR (2005), Participácia v samospráve (2005), Participácia mládeže na Slovensku (2006), BA! Od ufa k ufu (2008), Multikultúrna výchova v škole (2008), Kde sme: mentálne mapy Slovenska (2010).

Kontakt: pauliniova@changenet.sk, www.pauliniova.blog.sme.sk

Nadácia Ekopolis

Nadácia Ekopolis spravuje od roku 1991 grantové programy zamerané na trvalo udržateľný rozvoj. Podporuje projekty mimovládnych organizácií, neformálnych skupín občanov, škôl a samospráv. Sme súčasťou združenia Environmental Partnership for Sustainable Development, ktoré spája nadácie v Bulharsku, Česku, Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku.

Našou víziou je vyspelá občianska spoločnosť, v ktorej si ľudia uvedomujú svoju zodpovednosť za jej vývoj a stav životného prostredia. Spoločnosť, v ktorej majú občania

záujem zapájať sa do správy vecí verejných, majú odvahu zaujať kritický postoj a záleží im na tom, aby jej rozvoj nebol na úkor budúcich generácií.

Ako jedna z prvých nadácií na Slovensku sme začali budovať svoj dlhodobý finančný majetok – základinu a vypracovali si politiku konfliktu záujmov a etický kódex.

Naším hlavným nástrojom sú grantové programy, ktoré poskytujú rovnoprávnú šancu ľuďom z celého Slovenska podieľať sa na riešení naliehavých otázok v ochrane životného prostredia, pri vytváraní a skrášľovaní otvorených priestranstiev, turistických chodníkov a cyklotrás.

Ročne podporíme okolo 100 projektov za viac ako 501 600 eur.

Naše programy, projekty a partneri

- **PrieStory** / partner ČSOB Finančná skupina (priestory.sk)
- **Think big** / Telefónica O2 Slovakia (O2thinkbig.sk)
- **Živé chodníky** / TOYOTA MOTOR SLOVAKIA
- **Zelené oázy** / Slovnaft, a.s.
- **Ľudia pre stromy** / METRO Slovakia
- **Úsmev pre strom** / SHP Harmanec, a.s.
- **Greenways** (greenways.sk)
- **Anketa Strom roka**

- **Projekt Trixi mobility** (triximobil.sk)
- **Projekt Vitajte cyklisti** (vitajtecyklisti.sk)
- **Blokový grant pre environmentálne mimovládne organizácie** / Finančný mechanizmus Európskeho hospodárskeho priestoru, Nórsky finančný mechanizmus a štátny rozpočet SR.
- **Nadačný fond Živá energia** / ZSE Energia, a.s.
- **Nadačný Fond Tatry**

Podporujeme udržateľný rozvoj a aktívnych občanov po celom Slovensku

Program PrieStory

Východiskom programu PrieStory je myšlienka, že ak ľudia majú možnosť zapojiť sa do zmeny svojho okolia, tak to urobia, spoločne dokážu vymyslieť novú náplň verejného priestoru a dohodnúť sa na jeho novom vzhľade. Navyše sú dokonca ochotní prispieť svojou prácou pri vytváraní tohto priestoru. Tak vznikajú zmysluplné verejné priestory – miesta, kde ľudia žijú.

Základnou charakteristikou programu je účasť ľudí, ktorí v danej lokalite bývajú alebo pracujú, na plánovaní, príprave a realizácii jednotlivých projektov. Keďže aj ozajstní odborníci sa expertmi stali cez získané skúsenosti,

aj verejnosť potrebuje získať svoje dobré skúsenosti a zažiť, že jej názory a predstavy sa naozaj zhmotnili vo výslednom vzhľade či funkcii priestoru, ktorý často používa alebo je v susedstve.

Práve s touto ambíciou vytvorila Nadácia Ekopolis v roku 2005 v tom čase na Slovensku úplne nový program. Zapojeným miestnym komunitám ponúka potrebné vzdelávanie, metódu, technickú asistenciu a finančný príspevok. Umožňuje predovšetkým realizáciu finančne menej náročných projektov, so zmysluplným využitím práce dobrovoľníkov, ale aj s nevyhnutnými finančnými príspevkami od menších aj väčších miestnych sponzorov; tematicky je

zameraný na parky, ihriská, nábregia, malé tržnice, menšie objekty na námestiach, priestranstvá medzi obytnými domami a iné vhodné nevyužitú plochy. Žiadateľmi podpory v rámci programu sú skupiny občanov, mimovládne organizácie a vo vybraných ročníkoch aj samosprávy miest a obcí.

Výsledkom realizovaných aktivít je vytvorenie alebo rekonštrukcia verejného priestoru za účasti občanov a s veľmi dobre viditeľnou pozitívnu zmenou. Neviditeľnou, ale rovnako dôležitou, je zmena v miestnych komunitách, ktorá sa môže udiť spoločne s príbehom obnovy obľúbeného námestia či ihriska. Výstupom v tejto súvislosti je najmä posilnená

miestna komunita, ktorá prostredníctvom plánovania a úprav konkrétnych verejných priestorov získala nové kontakty, skúsenosti a vedomosti. Tak dochádza k podpore komunitného života na obnovených, upravených a oživených verejných priestoroch.

V r. 2005 bolo vďaka podpore z programu PrieStory realizovaných prvých päť projektov participatívneho plánovania a vytvárania verejných priestorov a to v Žiline, Zvolene, Bratislave – Petržalke, na sídlisku Chrenová v Nitre a v Leviciach. Odvtedy bolo v programe podporených celkom 24 projektov po celom Slovensku, do konca roku pribudne ďalších deväť.

Viac informácií: www.priestory.sk

Projekt UrbSpace

Urbánne verejné priestory – zvýšenie atraktivity a kvality mestského životného prostredia

(Urban spaces - enhancing the attractiveness and quality of the urban environment)

V súčasnosti žije 75% Európanov v mestách (na Slovensku 56,5%). Koncentrácia obyvateľstva v mestách však prináša so sebou viacero problémov – od neustáleho a neúmerneho rozširovania miest do krajiny, cez neustále zvyšujúci sa podiel dopravy, osobitne automobilovej, stratu biodiverzity a fragmentáciu prírodného prostredia až po zmenšovanie verejných priestorov. Sociálna polarizácia a exklúzia vedie k zvýšenému stupňu kultúrno-politických konfliktov, násilia a kriminality.

V r. 2007, po niekoľkoročných skúsenostiach z grantovo-asistenčného programu PrieStory, Nadácia Ekopolis spolu s Regionálnym environmentálnym centrom (REC) Slovensko a Nadáciou Partnerství (ČR) vytvorila myšlienku spoločného projektu na výmenu a rozvíjanie skúseností s plánovaním a vytváraním kvalitného urbanizovaného prostredia.

Hlavné ciele a výsledky projektu sú: vypracovanie spoločnej stratégie tvorby mestských priestorov, vypracovanie nástrojov a smerníc pre vytváranie verejných priestranstiev v mestách a 15 obnovených mestských priestranstiev. Okrem toho, projekt napomáha čo možno najväčšej výmene odborných znalostí a skúseností a transferu aktuálnych dobrých postupov obnovy mestských priestorov. Úlohou Nadácie Ekopolis je, na základe viacročných skúseností z grantových programov podporujúcich obno-

vu verejných priestorov, prispieť svojim know-how k pochopeniu toho, prečo a ako zapájať verejnosť do plánovania a vytvárania verejných priestorov.

Na projekte participuje trinásť partnerov z ôsmich členských štátov EÚ, ktorí reprezentujú široké spektrum organizácií pôsobiacich v mestskom prostredí. Okrem REC Slovensko, Nadace Partnerství a Nadácie Ekopolis sú partnermi projektu: Samospráva Brno - Nový Lískovec (ČR), Samospráva Sopot (Poľsko), Samospráva Brzeg Dolny (Poľsko), Samospráva Nagykallo (Maďarsko), Technická univerzita vo Viedni, Odbor urbanistického dizajnu a krajinnej architektúry (Rakúsko), Subregionálna rozvojová agentúra Karst Brkini (Slovinsko), Vysoká odborná škola aplikovaných vied v Erfurte (Nemecko), Legambiente Lombardia onlus (Taliansko), RiSSC - Centrum pre výskum

bezpečnosti a kriminality (Taliansko), Miestna rozvojová agentúra – La.Mo.Ro. (Taliansko)

Projekt je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ERDF) prostredníctvom programu Stredná Európa – Central Europe. Tento program Európskej únie podporuje spoluprácu medzi krajinami Strednej Európy v záujme zlepšenia inovácií, dostupnosti a životného prostredia, ako aj posilnenia konkurencieschopnosti a atraktivity jej miest a regiónov. Central Europe poskytne 231 miliónov EUR na financovanie medzinárodnej spolupráce, projekty zahŕňajúce verejnú a súkromnú organizácie z Rakúska, ČR, Nemecka, Maďarska, Talianska, Poľska, Slovenskej republiky a Slovinska. Program je financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a prebieha v období 2007 – 2013.

Viac informácií: www.urbanspaces.eu

Nadácia Ekopolis, Komenského 21, 974 01 Banská Bystrica
tel:/fax: 048-4145259, tel: 048-4145478
www.ekopolis.sk, www.priestory.sk
Grafická úprava a sadzba: Andrej Gašpar
Prvé vydanie, Banská Bystrica 2010
Náklad: 1 500 ks

© Nadácia Ekopolis 2010
Autori fotografií: Zora Pauliniová, Tomáš Sobota, Martina Paulíková, Karol Uhlárik,
Martin Marenčin, Dušan Reinhart, Peter Coch, Ladislav Bíro
Autor kresieb: Tomáš Sobota
ISBN 978-80-89505-00-5

